

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΗΜΟΚΡΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΡΑΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Η ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΩΣ ΝΟΜΙΜΗ ΒΑΣΗ
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ:
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΘΜΟ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία

της

Κατερίνας Σταφυλίδου

Θεσσαλονίκη, 06/2018

Η ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΩΣ ΝΟΜΙΜΗ ΒΑΣΗ
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ:
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΘΜΟ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΩΝ

Κατερίνα Σταφυλίδου

Πτυχίο Νομικής, ΑΠΘ, 2012
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης στην Κατεύθυνση Ποινικών και
Εγκληματολογικών Επιστημών, ΑΠΘ, 2016

Διπλωματική Εργασία

υποβαλλόμενη για τη μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Ευγενία Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την 27/06/2018

Ευγενία Αλεξανδροπούλου -
Αιγυπτιάδου

Στυλιανός Ξυνόγαλος

Ευθύμιος Ταμπούρης

Κατερίνα Σταφυλίδου

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, ως νόμιμη βάση επεξεργασίας αυτών. Ειδικότερα, η συγκατάθεση στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων λειτουργεί νομιμοποιητικά, ως βάση επεξεργασίας, όταν πληρούνται τα συγκεκριμένα εννοιολογικά χαρακτηριστικά αυτής, ήτοι, όταν η συγκατάθεση είναι ελεύθερη, ειδική, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει. Παράλληλα, η συγκατάθεση πρέπει να είναι και ελευθέρως ανακλητή. Η μεθοδολογία της εργασίας ήταν αρχικά δογματική και συγκριτική, με ερμηνευτική ανάλυση της έννοιας της συγκατάθεσης υπό το προϊσχύον δίκαιο της Οδηγίας 95/46/ΕΚ και του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων μέσα από τη θεωρία, τις Γνώμες και Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του άρθρου 29, καθώς και τη νομολογία δικαστηρίων, αλλά και της ελληνικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Επιπλέον, προκειμένου να εξεταστεί η πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών αναλύσεων ως προς τη συγκατάθεση, διεξήχθη εμπειρική έρευνα σε 100 ελληνικές ιστοσελίδες υψηλής επισκεψιμότητας. Μέσα από την ανάλυση του περιεχομένου αυτών, καθώς και των διαδικασιών χορήγησης και ανάκλησης της συγκατάθεσης, εξετάστηκε ο βαθμός συμμόρφωσης αυτών με τις εκ του νόμου υποχρεώσεις τους για τη λήψη της συγκατάθεσης για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η διαπίστωση πως, παρά το γεγονός πως η συντριπτική πλειοψηφία των ιστοσελίδων, ήτοι ποσοστό 90%, παρείχε κάποιας μορφής ενημέρωση ως προς την επεξεργασία των δεδομένων και συνεπώς, ο υπεύθυνος επεξεργασίας γνώριζε τις νόμιμες υποχρεώσεις του, εντούτοις ένας πολύ μικρός αριθμός ιστοσελίδων τηρούσε όλες τις νόμιμες υποχρεώσεις για την επεξεργασία. Ενδεικτικά, το 31,6% των ιστοσελίδων χρησιμοποιούσε προσυμπληρωμένα τετραγωνίδια, το 13,3% εφαρμόζε το σύστημα opt - out, ενώ μόλις το 7% των ιστοσελίδων παρείχε διαδικασίες ανάκλησης της συγκατάθεσης, εξίσου εύκολες με τη χορήγησή της.

Λέξεις Κλειδιά: συγκατάθεση, προσωπικά δεδομένα, Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων, συμμόρφωση

Abstract

This thesis focuses on data subject's consent as a legal basis for data processing. In particular, consent in the Data Privacy Law serves as a legal basis for data processing, when all the required elements are fulfilled, namely when the consent is freely given, specific, unambiguous and informed. Moreover, consent has to be freely revocable. The methodology of this thesis was mainly dogmatic and comparative, with an interpretative analysis of the concept of consent in the earlier law under the Directive 95/46/EC as well as in the General Data Protection Regulation, through legal literature, Opinions and Guidelines from Article 29 Working Party, as well as case law and decisions from the Greek Data Protection Authority. In addition, in order to examine the practical application of the theoretical approaches of consent, an empirical study was conducted in 100 popular Greek websites. Through the analysis of their content, as well as the procedures of giving and revoking consent, their degree of compliance with their legal obligations to obtain consent for data processing was examined. Of particular interest was the fact that, although the vast majority of the websites, namely 90%, provided some form of information on data processing and therefore, the data controller was aware of their legal obligations, only a very small number of websites fulfilled all the legal obligations for data processing. Indicatively, 31.6% of the websites used pre-ticked boxes, 13.3% used the opt-out system, while only 7% of the websites offered procedures for withdrawing consent, which were as easy as giving consent.

Keywords: consent, data privacy, GDPR, compliance

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Ευγενία Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου, για την πολύτιμη καθοδήγηση και την ουσιαστική υποστήριξη που μου παρείχε.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	1
Μέρος Α΄: Θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της συγκατάθεσης στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων.....	4
Α.1. Η έννοια και η νομική φύση της συγκατάθεσης στο ελληνικό δίκαιο	4
Α.2. Η συγκατάθεση, ως νόμιμη βάση επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	6
Α.3. Ο ορισμός της συγκατάθεσης	11
Α.4. Τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά της συγκατάθεσης.....	12
4.1. Ελεύθερη συγκατάθεση	12
4.2. Ειδική συγκατάθεση	23
4.3. Ρητή συγκατάθεση.....	27
4.4. Συγκατάθεση εν πλήρει επιγνώσει.....	31
Α.5. Χρόνος χορήγησης της συγκατάθεσης	35
Α.6. Η ανάκληση της συγκατάθεσης	36
Α.7. Συγκατάθεση και αρχή της λογοδοσίας.....	39
Α.8. Επιμέρους ζητήματα συγκατάθεσης	41
8.1. Η συγκατάθεση στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών	41
8.2. Συγκατάθεση ανηλίκων	46
Μέρος Β΄: Εμπειρική έρευνα ως προς τη συμμόρφωση των ελληνικών ιστοσελίδων με τις επιταγές του νόμου περί συγκατάθεσης	54
Β.1. Μεθοδολογία.....	55
Β.2. Αποτελέσματα.....	64
2.1. Στάδιο ενημέρωσης του χρήστη της ιστοσελίδας - υποκειμένου των δεδομένων	64
2.2. Στάδιο λήψης της απόφασης για χορήγηση της συγκατάθεσης - Εξέταση της ελευθερίας κατά τη χορήγηση	72

2.3. Στάδιο χορήγησης της συγκατάθεσης - Εξέταση του αδιαμφισβήτητου χαρακτήρα του τρόπου χορήγησης της συγκατάθεσης.....	75
2.4. Ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων που χορηγήθηκαν.....	78
2.5. Στάδιο ανάκλησης της συγκατάθεσης - Εξέταση του βαθμού ευκολίας ανάκλησης αυτής.	79
B.3. Όρια και περιορισμοί της έρευνας - Μελλοντικές επεκτάσεις	81
B.4. Συμπεράσματα.....	83
Συμπεράσματα - Επίλογος	86
Πινάκας αποφάσεων της ελληνικής αρχής προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	90
Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία.....	98
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	103

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Αντικείμενο ιστοσελίδων της έρευνας.....	56
Πίνακας 2: Λόγοι αδυναμίας εγγραφής στις ιστοσελίδες.....	60
Πίνακας 3:Θέση πεδίου ενημέρωσης υποκειμένου για την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων	65
Πίνακας 4: Βαθμός ευκρίνειας της ενημέρωσης του υποκειμένου αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων.....	67
Πίνακας 5: Περιεχόμενο ενημέρωσης για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων	69
Πίνακας 6: Δυνατότητα άρνησης της συγκατάθεσης χωρίς την απώλεια της υπηρεσίας.....	74
Πίνακας 7: Δυνατότητα παροχής χωριστής συγκατάθεσης για κάθε επιμέρους πράξη	75
Πίνακας 8: Τρόπος χορήγησης της συγκατάθεσης.....	77
Πίνακας 9: Ενημέρωση και πραγματική ασφάλεια των δεδομένων.....	79

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1 : Ποσοστό επικαιροποίησης των ιστοσελίδων σύμφωνα με ΓΚΠΔ κατά τη διεξαγωγή της έρευνας.....	66
Γράφημα 2 : Εξέλιξη της επικαιροποίησης των ιστοσελίδων σύμφωνα με ΓΚΠΔ ..	66
Γράφημα 3 : Σχέση μεταξύ ιστοσελίδων που έκαναν αναφορά στους ανήλικους χρήστες και ιστοσελίδων που όφειλαν να κάνουν αναφορά σε αυτούς	71
Γράφημα 4 : Βαθμός ευκολίας διαδικασίας ανάκλησης της συγκατάθεσης, συγκριτικά με τη διαδικασία χορήγησης αυτής.....	81

Συμβολισμοί

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
αντίθ	αντίθετα
ΑΠΔΠΧ	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
αρθρ	άρθρο
αριθμ	αριθμός
Αρμ	Αρμενόπουλος
βλ	βλέπε
ΓΚΠΔ	Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων
γνωμ	γνωμοδότηση
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔιΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας
εδ	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ενν	εννοείται
επ	επόμενα
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος
λχ	λόγου χάρη
ν	νόμος
οπ	όπως παραπάνω
παρ	παράγραφος
πρβλ	παράβαλε
σελ	σελίδα
σσ	σελίδες
στοιχ	στοιχείο
υποσ	υποσημείωση
ΧρηΔικ	Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο

Πρόλογος

Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα στη σημερινή εποχή της διάχυτης πληροφορίας χρήζει περισσότερης προστασίας από ποτέ. Η εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων και η εξάπλωση του διαδικτύου σχεδόν σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας απαιτεί καθημερινά από τον κάθε πολίτη να χορηγήσει προσωπικά του δεδομένα σε πληθώρα συναλλαγών, ενώ από την άλλη πλευρά το σύνολο του επιχειρηματικού κόσμου καλείται να επεξεργαστεί έναν ασυνήθιστα μεγάλο όγκο δεδομένων. Τα προσωπικά δεδομένα σήμερα αποτελούν ουσιαστικά πολύτιμο συναλλακτικό μέσο, στην «κυριότητα» προσώπων που ούτε την αξία τους γνωρίζουν, ούτε τους κινδύνους που εγκυμονεί η άκριτη μεταβίβασή τους σε τρίτα πρόσωπα.

Στο πλαίσιο αυτό, ίσως πιο σημαντική και περισσότερο εξετασθείσα από τη θεωρία έννοια στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων, είναι η έννοια της συγκατάθεσης. Ειδικότερα, η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων επανατοποθετεί αυτό σε θέση ισχύος έναντι του υπευθύνου επεξεργασίας, αξιολογώντας ως κρίσιμο το εγγενές του δικαίωμα πάνω στα ίδια τα δεδομένα του και επαναπροσδιορίζοντάς το ως μια μορφή εξουσίας διάθεσης επ' αυτών. Κατά πόσο όμως οι παραπάνω επιδιώξεις ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα;

Προκειμένου η συγκατάθεση να επιτελέσει τον ρόλο και την αποστολή της, ως νόμιμη βάση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, οφείλει να φέρει ένα σύνολο χαρακτηριστικών, τα οποία καλούνται να επιβεβαιώσουν ότι το υποκείμενο των δεδομένων έχει πλήρη συνείδηση των ενεργειών του και ότι οι ενέργειες αυτές συνίστανται στη βούλησή του να διαθέσει τα προσωπικά του δεδομένα προς επεξεργασία, υπό συγκεκριμένες νόμιμες προϋποθέσεις.

Αντιθέτως, πολλές φορές στην πράξη η συγκατάθεση χρησιμοποιείται μόνο προσχηματικά, αφού «εκμαιεύεται» από το υποκείμενο των δεδομένων χωρίς καμία εγγύηση, αναφορικά με την ταυτότητα της δήλωσης με τη βούληση του υποκειμένου. Έτσι, η δήλωση του υποκειμένου μόνο κατ' επίφαση χαρακτηρίζεται ως συγκατάθεση, τη στιγμή που ο παρέχων αυτήν ενδέχεται να μη γνωρίζει σε τι έχει συγκατατεθεί, τι συνεπάγεται η συγκατάθεσή του, προς ποιον την παρέχει, τι θα του γνωστοποιηθεί, για ποιον λόγο, ποια άλλα πρόσωπα θα λάβουν γνώση ή ακόμα και το ίδιο το γεγονός ότι έχει παράσχει κάποιας μορφής δήλωση συγκατάθεσης.

Τις διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις, οι οποίες επιστρατεύονταν από τους εκάστοτε και εκασταχού υπεύθυνους επεξεργασίας, προκειμένου η συγκατάθεση να λαμβάνεται «με τους δικούς τους όρους», επεδίωξε να εκτοπίσει ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων ¹, όπου στο υπεραναλυτικό κείμενο αυτού, θέσπισε βήμα - βήμα τις προϋποθέσεις για τη λήψη της έγκυρης συγκατάθεσης, ενσωματώνοντας σε ένα υπερεθνικό νομοθετικό κείμενο, με άμεση ισχύ στο δίκαιο των κρατών μελών, τις ορθές ερμηνείες της Οδηγίας 95/46/ΕΚ ². Εναπόκειται συνεπώς και πάλι στην πράξη να επιβεβαιωθεί, εάν η «αυθεντική» αυτή ερμηνεία θα καταφέρει να υπερακοντίσει τις μέχρι σήμερα δυσχέρειες της ορθής εφαρμογής της έννοιας της συγκατάθεσης κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων.

Στο παρόν πόνημα, ειδικότερα δε στο πρώτο μέρος αυτού, επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της συγκατάθεσης. Αρχικά, παρουσιάζεται συνοπτικά η έννοια και η νομική φύση της συγκατάθεσης εν γένει στο ελληνικό δίκαιο. Εν συνεχεία, εξετάζεται η έννοια της συγκατάθεσης υπό το πρίσμα του ρόλου αυτής στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων και δη, στην Οδηγία 95/46/ΕΚ και στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων. Ακολούθως, εξετάζονται τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά αυτής, ο χρόνος χορήγησής της, η ανάκληση αυτής και η σχέση της με την αρχή της λογοδοσίας. Τέλος, εξετάζονται συνοπτικά, εντός του πεδίου της παρούσας μελέτης, κάποια επιμέρους ζητήματα συγκατάθεσης, όπως η συγκατάθεση στον χώρο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και η συγκατάθεση των ανηλίκων.

Εν συνεχεία, στο δεύτερο μέρος του παρόντος πονήματος παρουσιάζεται η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας που διεξήχθη, με σκοπό να καταδειχθεί ο βαθμός συμμόρφωσης των ιστοσελίδων δια μέσου των οποίων πραγματοποιείται επεξεργασία προσωπικών δεδομένων με τη χρήση της

---

¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ, ΕΕ L 119 της 04.05.2016 (εφεξής «Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων»).

² Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24.10.1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της ελεύθερης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, ΕΕ L 281 της 23.11.1995 (εφεξής «Οδηγία 95/46/ΕΚ»).

συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων ως νόμιμης βάσης, στο ελληνικό επιγραμμικό περιβάλλον. Εν κατακλείδι, παρουσιάζονται τα πορίσματα από τη διεξαχθείσα έρευνα.

Τέλος, η μελέτη ολοκληρώνεται με ορισμένα συμπεράσματα, μέσω των οποίων επιχειρείται η σύνδεση των επιμέρους ερμηνευτικών προσεγγίσεων της έννοιας της συγκατάθεσης με τα πορίσματα της εφαρμογής όλων αυτών στην πράξη, όπως αυτά διαπιστώθηκαν από τη διεξαχθείσα έρευνα.

Μέρος Α΄: Θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της συγκατάθεσης στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων

Α.1. Η έννοια και η νομική φύση της συγκατάθεσης στο ελληνικό δίκαιο

Η έννοια της συγκατάθεσης στο ελληνικό δίκαιο συναντάται στο άρθρο 236 του ελληνικού Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με το οποίο «[α]ν για να είναι έγκυρη μια δικαιοπραξία χρειάζεται η συγκατάθεση τρίτου (συναίνεση), αυτή παρέχεται με δήλωση προς το ένα ή το άλλο μέρος [...]». Ειδικότερα, η συγκατάθεση κατ' άρθρο 236 ΑΚ ορίζεται ως η δήλωση επιδοκμασίας της δικαιοπραξίας κάποιου προσώπου, από κάποιο άλλο πρόσωπο, η οποία (δήλωση) απαιτείται από τον νόμο για να αναπτύξει η δικαιοπραξία τα αποτελέσματά της³. Στην ανωτέρω περίπτωση, ωστόσο, το πρόσωπο που παρέχει τη συγκατάθεση είναι τρίτο προς τη δικαιοπραξία για την οποία χορηγείται, είναι δηλαδή διαφορετικό από τα υποκείμενα της σχέσης που ισχυροποιείται με αυτή⁴. Για αυτόν τον λόγο γίνεται δεκτό ότι η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων δεν αποτελεί συγκατάθεση με την έννοια των άρθρων 236 επ. ΑΚ⁵.

Ορθότερη ως προς τη νομική φύση της συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων φαίνεται η θέση πως συνιστά ειδική περίπτωση εξουσιοδότησης, κατά τα άρθρα 211 επ. ΑΚ, αφού στην ουσία αποτελεί πράξη παροχής σε άλλον της εξουσίας επεμβάσεως στην έννομη σφαίρα του εξουσιοδοτούντος⁶. Κατά τα λοιπά, ως δικαιοπραξία είναι μονομερής⁷, ληψιδεής (ή απευθυντέα)⁸, εκποιητική⁹ και αιτιώδης¹⁰.

---

³ Γεωργιάδης Απ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 4η έκδοση, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2012, σελ. 702.

⁴ Γεωργιάδης Απ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 702.

⁵ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σσ. 87 - 88, υποσ. 206, Παντελίδου Κ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 592.

⁶ Χριστοδούλου Κ., *Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 53.

⁷ Αφού στο πραγματικό της περιέχεται μόνο η δήλωση βούλησης του υποκειμένου των δεδομένων.

⁸ Με δεδομένο ότι για την έναρξη ενέργειάς της είναι απαραίτητη η περιέλευση της δήλωσης συγκατάθεσης στον υπεύθυνο επεξεργασίας των δεδομένων, κατ' άρθρο 167 ΑΚ.

Αντίστοιχα, ως προς την ποινική διάσταση του δικαίου των προσωπικών δεδομένων, η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων αποτελεί λόγο άρσης του αδίκου της προσβολής της ιδιωτικής σφαίρας του προσώπου ¹¹, στο οποίο αφορούν τα δεδομένα, με δεδομένο ότι κάθε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι καταρχήν άδικη, ως θίγουσα το έννομο αγαθό της ιδιωτικότητας.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η συγκατάθεση στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων προσομοιάζει αρκετά ως προς ορισμένα από τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά που την απαρτίζουν, όπως αυτά θα εκτεθούν αναλυτικά κατωτέρω (υπό Α.4.), με την έννοια της «συναίνεσης του παθόντος», όπως η τελευταία έχει αναπτυχθεί στο ποινικό δίκαιο ¹². Στο παρόν σημείο αρκεί να αναφέρουμε συνοπτικά πως και στις δύο περιπτώσεις, για την εγκυρότητα της συγκατάθεσης του υποκειμένου / συναίνεσης του παθόντος, ώστε η τελευταία να δύναται νομιμοποιήσει την κατά τα λοιπά άδικη επέμβαση (ενν. στην ιδιωτικότητα), άλλως να άρει τον αρχικά άδικο χαρακτήρα αυτής, πρέπει:

(α) το υποκείμενο / ο παθών να έχει «εξουσία διάθεσης» του ατομικού αγαθού, ήτοι εν προκειμένω της ιδιωτικότητας ¹³,

(β) η πράξη επέμβασης / προσβολής να μην αντιβαίνει στα χρηστά ήθη ¹⁴,

---

⁹ Υπό την έννοια ότι το υποκείμενο των δεδομένων «διαθέτει» μερικώς το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του, επιτρέποντας επεμβάσεις τρίτου (ήτοι του υπευθύνου επεξεργασίας) σε αυτό. Σύμφωνα με τον Γεωργιάδη Α., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 390, «[ε]γκοπιοητική είναι η δικαιοπραξία με την οποία διατίθεται (γι' αυτό καλείται και διαθετική δικαιοπραξία), δηλαδή μεταβιβάζεται, αλλοιώνεται, επιβαρύνεται ή καταργείται, υφιστάμενο (ενοχικό ή εμπράγματο) δικαίωμα και επομένως επηρεάζεται αμέσως (χωρίς την ανάγκη παρεμβολής άλλης νομικής πράξης) η υπόστασή του».

¹⁰ Καθώς το κύρος της εξαρτάται από την ύπαρξη και το κύρος της αιτίας της, ήτοι του σκοπού αυτής. Βλ. ειδικότερα και παρακάτω, υποσ. 75.

¹¹ Αρκουλή Κ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 51, Νούσκαλης Γ., *Ποινική Προστασία Προσωπικών Δεδομένων. Η νομολογιακή συμβολή στην ερμηνεία βασικών όρων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2005, σσ. 23 και 47, Χριστοδούλου Κ., «Προς μια επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του», *ΔίΜΕΕ* 7 (2005), σελ. 357, ο ίδιος, *Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σελ. 49.

¹² Βλ. περισσότερα σε Μανωλεδάκης Ι., *Ποινικό δίκαιο. Επιτομή Γενικού Μέρους. Άρθρα 1 - 49 ΠΚ, ζ' έκδοση. Πλήρως αναθεωρημένη με επιμέλεια των Μ. Καϊάφα - Γκμπάντι / Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2005, σσ. 652 - 660.

¹³ Ο παρέχων τη συγκατάθεση να είναι το ίδιο το υποκείμενο των δεδομένων.

(γ) το υποκείμενο / ο παθών να είναι σε θέση να αξιολογήσει τη διάθεση του αγαθού¹⁵,

(δ) η συγκατάθεση / συναίνεση να είναι προϊόν της γνήσιας βούλησης του υποκειμένου / παθόντος¹⁶,

(ε) να δίδεται πριν την επέμβαση / προσβολή¹⁷ και

(στ) να ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη επέμβαση / προσβολή¹⁸.

A.2. Η συγκατάθεση, ως νόμιμη βάση επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Κεντρική θέση στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων έχει η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ως νόμιμη βάση επεξεργασίας αυτών. Ειδικότερα, ήδη υπό το προϊσχύον καθεστώς, με την Οδηγία 95/46/ΕΚ οριζόταν στο Τμήμα II αυτής, με τίτλο «Βασικές Αρχές της Νόμιμης Επεξεργασίας Δεδομένων», πως προκειμένου να είναι νόμιμη η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, υπό την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 στοιχ. α, θα έπρεπε να στηρίζεται σε μία από τις ρητά προβλεπόμενες νόμιμες βάσεις επεξεργασίας του άρθρου 7, εφόσον επρόκειτο για απλά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή του άρθρου 8 παρ. 2, εφόσον επρόκειτο για ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη περίπτωση, η επεξεργασία απλών προσωπικών δεδομένων μπορούσε να ερείδεται νομικά είτε στη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων (άρθρ. 7 στοιχ. α), είτε σε συμβατική σχέση (άρθρ. 7 στοιχ. β), είτε σε εκ του νόμου υποχρεώσεις του υπευθύνου επεξεργασίας (άρθρ. 7 στοιχ. γ), είτε στο ζωτικό συμφέρον του υποκειμένου των δεδομένων (άρθρ. 7 στοιχ. δ), είτε στο δημόσιο συμφέρον και την άσκηση δημόσιας εξουσίας (άρθρ. 7 στοιχ. ε), είτε, τέλος, στο έννομο συμφέρον του υπευθύνου επεξεργασίας ή τρίτου (άρθρ. 7 στοιχ. στ). Αντίστοιχα, η επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων καταρχήν απαγορευόταν, εκτός εάν είτε είχε δοθεί ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των

---

¹⁴ Η συγκατάθεση δεν δύναται να νομιμοποιήσει μια κατά τα λοιπά μη νόμιμη επεξεργασία δεδομένων (βλ. αμέσως παρακάτω, υπό Α.2.).

¹⁵ Η συγκατάθεση πρέπει να είναι εν πλήρει επιγνώσει (βλ. παρακάτω, υπό Α.4.4.).

¹⁶ Η συγκατάθεση πρέπει να είναι ελεύθερη (βλ. παρακάτω, υπό Α.4.1.).

¹⁷ Ως προς τον χρόνο χορήγησης της συγκατάθεσης, βλ. παρακάτω υπό Α.5.

¹⁸ Η συγκατάθεση πρέπει να είναι ειδική (βλ. παρακάτω υπό Α.4.2.).

δεδομένων (άρθρ. 8 παρ. 2 στοιχ. α) ή αν τα δεδομένα είχαν δημοσιοποιηθεί από το ίδιο (άρθρ. 8 παρ. 2 στοιχ. ε), είτε ήταν απαραίτητη (η επεξεργασία) για την εκπλήρωση υποχρεώσεων του υπευθύνου επεξεργασίας στον τομέα του εργατικού δικαίου (άρθρ. 8 παρ. 2 στοιχ. β), είτε για το ζωτικό συμφέρον του υποκειμένου των δεδομένων ή τρίτου (άρθρ. 8 παρ. 2 στοιχ. γ), είτε όταν η συγκατάθεση πραγματοποιούνταν από ίδρυμα, σωματείο ή οποιονδήποτε άλλο μη κερδοσκοπικό φορέα, ο οποίος επιδιώκει πολιτικούς, φιλοσοφικούς, θρησκευτικούς ή συνδικαλιστικούς σκοπούς, υπό τον όρο ότι η επεξεργασία αφορούσε μόνο τα μέλη του ή πρόσωπα με τα οποία το ίδρυμα, το σωματείο ή ο φορέας διατηρούσε, ως εκ του σκοπού του, τακτικές επαφές (άρθρ. 8 παρ. 2 στοιχ. δ), είτε όταν η επεξεργασία ήταν αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου (άρθρ. 8 παρ. 2 στοιχ. ε), είτε, τέλος, σε περίπτωση σοβαρών λόγων δημοσίου συμφέροντος (άρθρ. 8 παρ. 4), υπό συγκεκριμένες κάθε φορά προϋποθέσεις.

Από τη διαζευκτική απαρίθμηση των νομίμων βάσεων επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Οδηγία 95/46/EK συνάγεται καταρχήν η ισότητα μεταξύ αυτών, χωρίς από τη γραμματική ερμηνεία να υποδεικνύεται η υπεροχή κάποιας έναντι των υπολοίπων¹⁹. Ωστόσο, ορισμένες έννομες τάξεις²⁰, μεταξύ των οποίων και η ελληνική, κατά τη μεταφορά της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, επέλεξαν να δώσουν προτεραιότητα στη συγκατάθεση, προσδίδοντάς της έναν κυρίαρχο ρόλο στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων, ενώ οι υπόλοιπες νόμιμες βάσεις επεξεργασίας έλαβαν τον χαρακτήρα των «εξαιρέσεων» από τον κανόνα της συγκατάθεσης²¹. Η παραπάνω θέση αντικατοπτρίζεται πλήρως στο άρθρο 5 του ν.

---

¹⁹ Bygrave L.A., Schartum D.W., «Consent, Proportionality and Collective Power», σε Gutwirth S., Pouillet Y., De Hert P., de Terwangne C., Nouwt S. (επιμ.) *Reinventing Data Protection?*. Εκδόσεις Springer, Dordrecht, 2009, σελ. 165, Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, Εκδόσεις Brill Nijhoff, Leiden, 2013, σσ. 231 - 232, η οποία παραπέμπει και στις προπαρασκευαστικές εργασίες για την Οδηγία, ώστε και από την ιστορικοβουλευτική ερμηνεία της διάταξης να αποκλείεται τέτοια ερμηνεία, Νούσκαλης Γ., *Ποινική Προστασία Προσωπικών Δεδομένων. Η νομολογιακή συμβολή στην ερμηνεία βασικών όρων*, ό.π., σσ. 30 - 32 και 47.

²⁰ Εκτός από την ελληνική έννομη τάξη, αντίστοιχη ρύθμιση επέλεξαν και η Τσεχία, η Γαλλία, η Πορτογαλία, σύμφωνα με Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 232, καθώς και η Εσθονία και το Βέλγιο, σύμφωνα με Bygrave L.A., Schartum D.W., «Consent, Proportionality and Collective Power», ό.π., σελ. 165, υποσ. 18.

²¹ Μήτρου Λ., *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 71, υποσ. 191.

2472/1997²² για τις προϋποθέσεις επεξεργασίας απλών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπου στην πρώτη παράγραφο ορίζεται πως η «[ε]πεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται μόνον όταν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει τη συγκατάθεσή του», ενώ στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου απαριθμούνται οι λοιπές νόμιμες βάσεις επεξεργασίας, ως περιπτώσεις του κατ' εξαίρεση επιτρεπτού της επεξεργασίας και χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων. Αντίθετα, κατά την αρίθμηση των εξαιρέσεων από την απαγόρευση επεξεργασίας ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων του άρθρου 7 παρ. 2 του ως άνω νόμου, ο νομοθέτης την ενέταξε μεταξύ των λοιπών εξαιρέσεων και μάλιστα θεσπίζοντας παράλληλα ως απαραίτητες προϋποθέσεις αφενός τη μη «απόσπαση» της συγκατάθεσης κατά τρόπο που να αντίκειται στον νόμο ή στα χρηστά ήθη, αφετέρου τη μη ύπαρξη νόμου που να απαγορεύει την άρση της απαγόρευσης αυτής^{23, 24}.

Πάντως, αντίστοιχη ερμηνεία δεν υιοθετείται από τον ενωσιακό νομοθέτη με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων. Πράγματι, με τα άρθρα 6 και 9 για τη νομιμότητα της επεξεργασίας και την επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αντίστοιχα, επαναλαμβάνεται η επιλογή της διαζευκτικής απαρίθμησης των βάσεων της νόμιμης επεξεργασίας²⁵, γεγονός που συνηγορεί υπέρ της ισότητας αυτών.

---

²² Ν. 2472/1997 Για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ΦΕΚ Α' 50/10.04.1997 (εφεξής «ν. 2472/1997»).

²³ Τέτοιος νόμος είναι ο 3304/2005, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, με τον οποίο έχει υποστηριχθεί ότι ουσιαστικά απαγορεύτηκε η επεξεργασία δεδομένων του εργαζομένου που αφορά στα παραπάνω, από την οποία επέρχεται άμεση ή έμμεση διάκριση στον εργασιακό τομέα, βλ. σε Δούκα Β., *Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στη σχέση εργασίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 228.

²⁴ Σημειώνεται πάντως ότι οι προϋποθέσεις αυτές έχουν επικριθεί από τη θεωρία ως περιττές, η πρώτη μεν, αφενός διότι αν η συγκατάθεση έχει «αποσπασθεί» είναι ανελεύθερη, αφετέρου διότι η αντίθεσή της στον νόμο ή στα χρηστά ήθη, ως δικαιοπραξία, την καθιστά άκυρη σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με τα άρθρα 174, 178 και 179 ΑΚ, η δεύτερη δε ως αυτονόητη, βλ. σε Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 90 και κυρίως υποσ. 212. Αντίθετος όμως ο Ιγγλεζάκης Ι., «Η συγκατάθεση στο δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων», σε Κοτσαλής Λ. (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα. Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σσ. 104 - 105.

²⁵ Επισημαίνεται ότι εκτός των λοιπών βάσεων νόμιμης επεξεργασίας, όπως αυτές είχαν προβλεφθεί στην Οδηγία 95/46/ΕΚ, με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία των Δεδομένων προβλέφθηκε στην περίπτωση επεξεργασίας απλών προσωπικών δεδομένων η διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος και άλλου φυσικού προσώπου, εκτός του υποκειμένου των δεδομένων (άρθρ. 6 παρ. 1 στοιχ. δ).

Η παραπάνω επισήμανση δεν έχει σκοπό βεβαίως να υποβαθμίσει την ιδιαίτερη σημασία που έχει η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων. Είναι απαραίτητο, ωστόσο, να αποφεύγεται από την άλλη πλευρά η «Πλάνη της Αναγκαιότητας», ήτοι η (εσφαλμένη) αντίληψη πως για κάθε πράξη επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι απαραίτητη η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, με συνέπεια κάθε επεξεργασία που λαμβάνει χώρα χωρίς τη συγκατάθεση αυτή να είναι παράνομη²⁶. Και τούτο, διότι, ενόψει των ανωτέρω διαλαμβανομένων, η συγκατάθεση του υποκειμένου και αντίστοιχα, η παρά τις διατυπώσεις του νόμου λήψη αυτής, έχει σημασία μόνο στις περιπτώσεις που η τελευταία είναι η μόνη νόμιμη βάση επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, όπου δηλαδή η επεξεργασία δεν δύναται να λάβει χώρα δυνάμει κάποιας άλλης καταλληλότερης νόμιμης βάσης.

Περαιτέρω, εκτός της ανωτέρω πρόβλεψης της συγκατάθεσης ως γενικής νόμιμης βάσης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, η έννοια της συγκατάθεσης εντοπίζεται σε άλλα δύο σημεία²⁷:

- Στο άρθρο 22 για την αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, προβλέπεται το δικαίωμα στην ανθρώπινη παρέμβαση. Δυνάμει της πρώτης παραγράφου αυτού, το *«υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να μην υπόκειται σε απόφαση που λαμβάνεται αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα που το αφορούν ή το επηρεάζει σημαντικά με παρόμοιο τρόπο»*. Μεταξύ των εξαιρέσεων στην ανωτέρω ρύθμιση εντάσσεται και η χορήγηση της ρητής συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων. Συνεπώς, η ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων αίρει τη γενική απαγόρευση της αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων.

---

²⁶ Για τη θεωρία της Πλάνης της Αναγκαιότητας βλ. σε Brownsword R., «Consent in Data Protection Law: Privacy, Fair Processing and Confidentiality», σε Gutwirth S., Poullet Y., De Hert P., de Terwangne C., Nouwt S. (επιμ.) *Reinventing Data Protection?*. Εκδόσεις Springer, Dordrecht, 2009, σσ. 90 επ.

²⁷ Η συγκατάθεση αποτελεί και το περιεχόμενο του άρθρου 8, για τις προϋποθέσεις που ισχύουν για τη συγκατάθεση παιδιού σε σχέση με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (βλ. και παρακάτω, υπό Α.8.2.), ρύθμιση όμως που είναι ειδικότερη εκείνης του άρθρου 6.

- Στο άρθρο 49 παρ. 1 στοιχ. α του πέμπτου κεφαλαίου, αναφορικά με τις διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς, όπου η ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, κατόπιν ενημέρωσης, όπως αυτή προβλέπεται στην αντίστοιχη διάταξη, καθιστά νόμιμη τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτη χώρα ή σε οργανισμό, ακόμα και αν δεν έχει ληφθεί απόφαση επάρκειας από την Επιτροπή κατ' άρθρο 45 παρ. 3 ή αν δεν υφίστανται οι κατάλληλες εγγυήσεις του άρθρου 46 και του άρθρου 47. Αντίστοιχη ρύθμιση πάντως υφίστατο και στο άρθρο 26 παρ. 1 στοιχ. α της Οδηγίας 95/46/EK, καθώς και στο άρθρο 9 παρ. 2 στοιχ. α του ν. 2472/1997. Μάλιστα, στην τελευταία περίπτωση ο Έλληνας νομοθέτης, προς διασφάλιση του υποκειμένου των δεδομένων έθεσε ως απαραίτητες προϋποθέσεις αφενός τη λήψη άδειας της Αρχής, αφετέρου τη μη λήψη της συγκατάθεσης κατά τρόπο που να αντίκειται στον νόμο ή στα χρηστά ήθη.

Τέλος, αναφορικά με τον νομιμοποιητικό ρόλο της συγκατάθεσης στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, καθίσταται απαραίτητο να διευκρινιστεί πως η συγκατάθεση δεν αποτελεί «πανάκεια». Με άλλα λόγια, η συγκατάθεση του υποκειμένου, ακόμη και αν έχει ληφθεί με το σύνολο των εκ του νόμου διατυπώσεων αναφορικά με την εγκυρότητά της, όπως αυτές θα εξεταστούν αναλυτικά σε επόμενη θέση (βλ. υπό Α.4. και Α.5.), δεν είναι αρκετή για να νομιμοποιήσει πράξεις επεξεργασίας που κατά τα λοιπά δεν είναι σύμφωνες^{28, 29}. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας, συνεπώς, οφείλει να εφαρμόζει το σύνολο των αρχών της επεξεργασίας, ήτοι της νομιμότητας του σκοπού και του τρόπου επεξεργασίας³⁰, της αναλογικότητας³¹, της

---

²⁸ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σσ. 94 - 95, με τις αντίστοιχες παραπομπές σε αποφάσεις της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 7/2001, 92/2001, 6/2004 και 510/17/15.05.2000, Νούσκαλης Γ., *Ποινική Προστασία Προσωπικών Δεδομένων. Η νομολογιακή συμβολή στην ερμηνεία βασικών όρων*, ό.π., σσ. 35 - 40 και 47.

²⁹ Βλ. αποφάσεις της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 59/2005, 16/2007, 50/2007, 60/2007, 62/2007 και 32/2008, διαθέσιμες στον ιστότοπο www.dpa.gr.

³⁰ Άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. α και β Οδηγίας 95/46/EK, άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. α ν. 2472/1997, άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. α και β Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

³¹ Άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. γ Οδηγίας 95/46/EK, άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. β ν. 2472/1997, άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. γ Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

ακρίβειας³² και της καθορισμένης χρονικής διάρκειας διατήρησης αυτών³³ και ήδη πλέον, υπό την ισχύ του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και τις αρχές της διαφάνειας³⁴, της ακεραιότητας και εμπιστευτικότητας³⁵ και της λογοδοσίας³⁶, η δε μη τήρηση αυτών δεν δύναται να θεραπευθεί από τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων. Η αντίληψη περί του αντιθέτου αποτελεί το φαινόμενο της «Πλάνης της Επάρκειας»³⁷.

A.3. Ο ορισμός της συγκατάθεσης

Στην Οδηγία 95/46/EK, η συγκατάθεση ορίστηκε στο άρθρο 2 στοιχ. η ως *«κάθε ελεύθερη, ειδική και εν πλήρει επιγνώσει ένδειξη της βούλησης του [υποκειμένου των δεδομένων], με την οποία το υποκείμενο των δεδομένων δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν»*³⁸.

Κατά τη μεταφορά της Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο, ο Έλληνας νομοθέτης επέλεξε έναν αναλυτικότερο ορισμό της συγκατάθεσης, προκειμένου να ενισχύσει τη θέση του υποκειμένου των δεδομένων³⁹. Έτσι, ως συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων ορίστηκε με το άρθρο 2 στοιχ. ια του ν. 2472/1997 *«κάθε ελεύθερη, ρητή και ειδική δήλωση της βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή και εν πλήρει επιγνώσει, και με την οποία το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν»*. Μάλιστα, στην ίδια διάταξη προβλέφθηκε

---

³² Άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. δ Οδηγίας 95/46/EK, άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. γ ν. 2472/1997, άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. δ Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

³³ Άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. ε Οδηγίας 95/46/EK, άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. δ ν. 2472/1997, άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. ε Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

³⁴ Άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. α Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

³⁵ Άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. στ Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

³⁶ Άρθρο 5 παρ. 2 Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

³⁷ Brownsword R., «The Cult of Consent: Fixation and Fallacy», *King's Law Journal* 15 (2004), σσ. 240 επ.

³⁸ Πιστή μετάφραση του αγγλικού κειμένου της Οδηγίας, με βάση το οποίο θα γίνουν και οι αντίστοιχες παρατηρήσεις. Με βάση το ελληνικό κείμενο της Οδηγίας ως συγκατάθεση ορίστηκε *«κάθε δήλωση βουλήσεως, ελεύθερας, ρητής και εν πλήρει επιγνώσει, με την οποία το πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν»*. Βλ. και παρακάτω υποσ. 81 και 82.

³⁹ Ιγγλεζάκης Ι., *Ενυπόγραφα προσωπικά δεδομένα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2003, σελ. 215, Μήτρου Λ., *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σελ. 72.

το ελάχιστο περιεχόμενο της ενημέρωσης του υποκειμένου, προκειμένου η συγκατάθεση να θεωρείται «εν πλήρει επιγνώσει», καθώς και το δικαίωμα ανάκλησης αυτής, στοιχεία που θα εκτεθούν αναλυτικά σε επόμενη θέση (υπό Α.4.4. και Α.6.).

Ήδη, στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, στο άρθρο 4 αριθμ. 11 αυτού, προβλέφθηκε η συγκατάθεση ως «*κάθε ένδειξη βουλήσεως, ελεύθερη, συγκεκριμένη, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει, με την οποία το υποκείμενο των δεδομένων εκδηλώνει ότι συμφωνεί, με δήλωση ή με σαφή θετική ενέργεια, να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν*». Οι τροποποιήσεις που επήλθαν, προϊόν της ερμηνείας της Οδηγίας 95/46/ΕΚ από την υιοθέτησή της και μέχρι σήμερα ⁴⁰, θα εξεταστούν αμέσως παρακάτω (υπό Α.4.), κατά την εξέταση των επιμέρους εννοιολογικών χαρακτηριστικών της συγκατάθεσης.

Α.4. Τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά της συγκατάθεσης

Από τον ίδιο τον ορισμό της συγκατάθεσης, τόσο στο άρθρο 2 στοιχ. η της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, όσο και στο άρθρο 4 αριθμ. 11 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, προκύπτουν τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά αυτής. Ειδικότερα:

4.1. Ελεύθερη συγκατάθεση

Ως πρώτο στοιχείο της συγκατάθεσης ορίζεται το να έχει χορηγηθεί αυτή ελεύθερα. Η «ελευθερία» της συγκατάθεσης έχει με άλλα λόγια την έννοια της πραγματικής επιθυμίας του υποκειμένου, της επιλογής του να συγκατατεθεί, καθώς και του ελέγχου από το ίδιο το υποκείμενο της επεξεργασίας των δεδομένων του. Μόνο τότε μπορεί να επιτελέσει η συγκατάθεση τον ρόλο της ως κεντρικού άξονα του δικαιώματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ⁴¹, όταν πραγματικά αποτελεί γνήσιο προϊόν της βούλησης του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων.

---

⁴⁰ Bartolini C., Siry L., «The right to be forgotten in the light of the consent of the data subject», *Computer Law & Security Review* 32 (2016), σελ. 218.

⁴¹ Αρμαμέντος Π., Σωτηρόπουλος Β., *Προσωπικά δεδομένα - Ερμηνεία Ν. 2472/1997*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 143, Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 169, Μήτρου Λ., *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σελ. 71.

Σε ένα πρώτο στάδιο λοιπόν, η συγκατάθεση, ως δήλωση βούλησης πρέπει να μην αποτελεί προϊόν πλάνης, απάτης ή απειλής. Το ανωτέρω είναι εύλογο, καθώς σε κάθε περίπτωση η δήλωση βούλησης που συνιστά αποτέλεσμα ενός εκ των παραπάνω είναι ακυρώσιμη, σύμφωνα με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου (ΑΚ 140 επ.)⁴². Πάντως, με το επιχείρημα πως τα προβλεπόμενα στον νόμο στοιχεία της συγκατάθεσης πρέπει να υφίστανται σωρευτικά, με συνέπεια να μην αποτελεί νόμιμη βάση επεξεργασίας η συγκατάθεση που χορηγήθηκε ανελεύθερα ως προϊόν πλάνης, απάτης ή απειλής, έχει υποστηριχθεί και η άποψη⁴³ ότι στην περίπτωση αυτή, συνέπεια των ως άνω είναι η ακυρότητα της συγκατάθεσης και όχι η ακυρωσία. Υπό την τελευταία ερμηνεία, η συνέπεια της ακυρότητας της συγκατάθεσης *ex tunc* είναι βεβαίως αυστηρότερη εκείνης των γενικών διατάξεων του εθνικού δικαίου, δεδομένου ότι ο ενωσιακός νομοθέτης επέλεξε την ακυρότητα της συγκατάθεσης χωρίς ειδικότερες διακρίσεις, την ίδια στιγμή που με βάση το ελληνικό δίκαιο τίθενται αυστηρότερες προϋποθέσεις, οι οποίες θα πρέπει να συντρέχουν, προκειμένου να δύναται να ακυρωθεί η αντίστοιχη δικαιοπραξία.

Επιπλέον, ως προς το στοιχείο της ελευθερίας της συγκατάθεσης στην αιτιολογική σκέψη 43 του προοιμίου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων⁴⁴ προβλέπονται τρεις επιμέρους περιπτώσεις, για τις οποίες έκρινε ο ενωσιακός νομοθέτης ότι από τη φύση τους αποκλείουν το ελεύθερο της συγκατάθεσης:

---

⁴² Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 89 και ιδίως υποσ. 210.

⁴³ Αρκουλή Κ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, ό.π., σελ. 58, Χριστοδούλου Κ., «Προς μια επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του», ό.π., σελ. 359, ο ίδιος, *Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σσ. 55 - 56.

⁴⁴ Αιτιολογική Σκέψη 43 του Προοιμίου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων: «Για να διασφαλιστεί ότι η συγκατάθεση έχει δοθεί ελεύθερα, η συγκατάθεση δεν θα πρέπει να παρέχει έγκυρη νομική βάση για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, όταν υπάρχει σαφής ανισότητα μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας, ιδίως στις περιπτώσεις που ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι δημόσια αρχή και είναι επομένως σχεδόν απίθανο να έχει δοθεί η συγκατάθεση ελεύθερα σε όλες τις περιστάσεις αυτής της ειδικής κατάστασης. Η συγκατάθεση θεωρείται ότι δεν έχει παρασχεθεί ελεύθερα, εάν δεν επιτρέπεται να δοθεί χωριστή συγκατάθεση σε διαφορετικές πράξεις επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ακόμη και αν ενδείκνυται στη συγκεκριμένη περίπτωση, ή όταν η εκτέλεση μιας σύμβασης, συμπεριλαμβανομένης της παροχής μιας υπηρεσίας, προϋποθέτει τη συγκατάθεση, ακόμη και αν η συγκατάθεση αυτή δεν είναι αναγκαία για την εν λόγω εκτέλεση.»

α. όταν υπάρχει προφανής ανισότητα μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας,

β. όταν δεν επιτρέπεται να δοθεί χωριστή συγκατάθεση σε διαφορετικές πράξεις επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και

γ. όταν η συγκατάθεση αποτελεί προϋπόθεση για την εκτέλεση μιας σύμβασης, παρόλο που δεν είναι αναγκαία για την εν λόγω εκτέλεση.

Ειδικότερα:

α. Αναφορικά με την ανισότητα μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας, ως ένδειξη της ανελευθερίας της συγκατάθεσης, είναι προφανές ότι υποκειμένου των δεδομένων να είναι σε θέση να αποφασίσει, εάν θα χορηγήσει ή όχι τη συγκατάθεσή του, πρέπει να είναι πράγματι σε θέση να λάβει αυτήν την απόφαση, να έχει δηλαδή διαπραγματευτική ισχύ έναντι του αντισυμβαλλομένου του, ήτοι του υπευθύνου επεξεργασίας. Αντιθέτως, όταν το υποκείμενο των δεδομένων βρίσκεται σε προφανώς υποδεέστερη θέση, συνεπεία μιας σχέσης εξάρτησης από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ότι η συγκατάθεση αποτέλεσε προϊόν της ελεύθερης και ανεμπόδιστης βούλησής του.

Στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων ⁴⁵, προβλέπεται ότι τέτοια ανισότητα υφίσταται ενδεικτικά στις περιπτώσεις, όπου υπεύθυνος επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων είναι δημόσια αρχή. Στις περιπτώσεις αυτές ο ενωσιακός νομοθέτης έκρινε *in abstracto* ότι ο αντισυμβαλλόμενος του υποκειμένου - υπεύθυνος επεξεργασίας βρίσκεται εκ των πραγμάτων σε τόσο πλεονεκτική θέση, συγκριτικά με το υποκείμενο των δεδομένων, ώστε να «αδυνατεί» ουσιαστικά το τελευταίο να αρνηθεί να παράσχει τη συγκατάθεσή του. Πάντως, ορθότερη φαίνεται η άποψη ότι η ύπαρξη ελεύθερης συγκατάθεσης δεν πρέπει να θεωρείται σε αυτές τις περιπτώσεις άνευ ετέρου αποκλεισμένη, όταν πραγματικά το υποκείμενο των δεδομένων έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί την παροχή αυτής, χωρίς οποιαδήποτε δυσμενή συνέπεια, αλλά αντίθετα

---

⁴⁵ Αιτιολογική Σκέψη 43 του Προοιμίου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, ό.π., υποσ. 44.

υφίστανται εναλλακτικές λύσεις ως προς την υπηρεσία για την οποία καλείται να χορηγήσει τα δεδομένα του ⁴⁶.

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα, εάν αντίστοιχη σχέση ανισορροπίας μεταξύ υποκειμένου των δεδομένων και υπευθύνου επεξεργασίας, η οποία να αποκλείει το ελεύθερο της συγκατάθεσης, υφίσταται κατά την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στις εργασιακές σχέσεις ⁴⁷. Στο σημείο αυτό σημαντικό είναι να γίνει κάποια διάκριση: όταν η χορήγηση δεδομένων από τον εργαζόμενο προς τον εργοδότη είναι απαραίτητη για τη λειτουργία της σύμβασης εργασίας, βεβαίως τότε η επεξεργασία των δεδομένων από τον εργοδότη δεν έχει ως νόμιμη βάση τη συγκατάθεση του υποκειμένου, αλλά την ίδια τη σύμβαση εργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. β του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Αντίστοιχα, σε περίπτωση που η επεξεργασία των δεδομένων λαμβάνει χώρα συνεπεία κάποιας νόμιμης υποχρέωσης του εργοδότη (λ.χ. εκ των διατάξεων περί κοινωνικής ασφάλισης), εφαρμογής τυγχάνει η διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 στοιχ. γ ή ακόμη και του άρθρου 9 παρ. 2 στοιχ. β του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Εν αντιθέσει, η συγκατάθεση του υποκειμένου είναι απαραίτητη στην περίπτωση επεξεργασίας δεδομένων αυτού, τα οποία δεν είναι απαραίτητα για τη λειτουργία της σύμβασης εργασίας, ούτε τυγχάνει εφαρμογής κάποια άλλη νόμιμη βάση επεξεργασίας των άρθρων 6 και 9 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, αλλά απλώς η επεξεργασία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης, για κάποιον άλλο νόμιμο σκοπό.

Ήδη υπό την ισχύ της Οδηγίας 95/46/EK, η Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29 με τη Γνώμη 8/2001 για την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο εργασιακό πλαίσιο ⁴⁸ είχε επισημάνει ότι η προσπάθεια νομιμοποίησης της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του εργαζομένου μέσω της νόμιμης βάσης

---

⁴⁶ Βλ. τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 28ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=623051, σσ. 6 και 7, με τα αντίστοιχα παραδείγματα.

⁴⁷ Μήτρου Λ., «Η προστασία δεδομένων των εργαζομένων», σε Κοτσαλής Λ. (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα. Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σσ. 202 - 203.

⁴⁸ Διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2001/wp48_en.pdf.

της συγκατάθεσης αυτού «οδηγεί σε παραπλάνηση»⁴⁹, αφού στην πραγματικότητα μόνο ως προσχηματική μπορεί να χαρακτηριστεί η λήψη της συγκατάθεσης αυτής. Και τούτο, διότι αναπόφευκτα η άρνηση του υποκειμένου των δεδομένων - εργαζομένου να παράσχει τη συγκατάθεσή του ενδέχεται να δημιουργήσει προκατάληψη ή οποιαδήποτε άλλη αρνητική συνέπεια σε βάρος του⁵⁰. Μάλιστα, στην ως άνω Γνώμη ερμηνεύεται διασταλτικά η έννοια του εργαζομένου, με συνέπεια να θεωρείται ανελεύθερη και η συγκατάθεση που έχει χορηγηθεί από υποψήφιο για θέση εργασίας, στην περίπτωση που η χορήγηση της συγκατάθεσής του στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων αποτελεί προϋπόθεση για την πρόσληψή του.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ζήτημα της ελευθερίας της συγκατάθεσης στον τομέα των εργασιακών σχέσεων είχε από νωρίς απασχολήσει και την ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Με την Οδηγία 115/2001⁵¹ για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στον τομέα των εργασιακών σχέσεων είχε επισημανθεί το ζήτημα πως *«στην περίπτωση των σχέσεων απασχόλησης, η εγγενής ανισότητα των μερών και η κατά κανόνα σχέση εξάρτησης των εργαζομένων θέτει σε αμφιβολία την ελευθερία της συγκατάθεσης των εργαζομένων, στοιχείο απαραίτητο για την εγκυρότητά της επεξεργασίας, όπως προκύπτει από τους γενικούς κανόνες του δικαίου αλλά και συγκεκριμένα από το συνδυασμό των άρθρων 2 στοιχ. ια, 5 παρ. 1 και 7 παρ. 2^α του νόμου για την προστασία προσωπικών δεδομένων»*. Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται και από σχετικές αποφάσεις της Αρχής⁵², όπου εξετάστηκε η

---

⁴⁹ Βλ. ειδικότερα το Σχέδιο Συνοπτικής Παρουσίασης της Γνώμης 8/2001, σελ. 3, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2001/wp48sum_el.pdf.

⁵⁰ Ζωγραφόπουλος Δ., «Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων και οι εργασιακές σχέσεις», σε Κοτσαλής Λ., Μενουδάκος Κ. (επιμ.), *Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σσ. 149, 153, με τις εκεί παραπομπές και 160, Lasprogata G., King N., Pillay S., «Regulation of Electronic Employee Monitoring: Identifying Fundamental Principles of Employee Privacy through a Comparative Study of Data Privacy Legislation in the European Union, United States and Canada», *Stanford Technology Law Review* 4 (2004), σελ. 20, όπου επισημαίνεται η αντίθεση με το δίκαιο των Η.Π.Α., όπου ο έλεγχος της ιδιωτικότητας του εργαζομένου θεωρείται προνόμιο του εργοδότη σε χώρο εργασίας χωρίς σωματείο εργαζομένων και η γνώση της πολιτικής προστασίας του εργοδότη και η συνέχιση της εργασίας για αυτόν εξισώνεται με την παροχή συγκατάθεσης (βλ. και σελ. 44).

⁵¹ Διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, σσ. 10 - 11

⁵² Βλ. απόφαση 61/2004, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, όπου κρίθηκε απαραίτητη η λήψη πρόσθετων μέτρων από τον υπεύθυνο επεξεργασίας - εργοδότη, ώστε μαζί με τη συγκατάθεση του

νομιμότητα πράξεων επεξεργασίας στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης, με ταυτόχρονη απόρριψη της συγκατάθεσης ως νόμιμης βάσης επεξεργασίας. Με την ίδια ως άνω Οδηγία μάλιστα κρίθηκε ότι γενετικές εξετάσεις, για σκοπούς που σχετίζονται με τη σχέση απασχόλησης, δύνανται να είναι επιτρεπτές μόνο με βάση ρητή και ειδική διάταξη νόμου, ο οποίος να παρέχει και τις σχετικές εγγυήσεις, και τυχόν διενέργειά τους άνευ των ανωτέρω προϋποθέσεων δεν νομιμοποιείται με τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων⁵³.

Προς την ίδια κατεύθυνση, με το σχέδιο νόμου για τη θέσπιση νομοθετικών μέτρων για την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, ορίστηκε μεταξύ άλλων, πως για τη θεμελίωση της συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων στη συγκατάθεση εργαζομένων, η συγκατάθεση αυτή θα πρέπει να είναι έγγραφη και να διακρίνεται από τη σύμβαση εργασίας. Μάλιστα με την ίδια διάταξη, μετατοπίστηκε στον εργοδότη το βάρος απόδειξης αναφορικά με το γεγονός ότι η συγκατάθεση του εργαζομένου λήφθηκε κατόπιν ενημέρωσης αυτού, ότι αποτέλεσε προϊόν της γνήσιας και ελεύθερης επιλογής του, καθώς και ότι ο τελευταίος ήταν σε θέση να αρνηθεί τη χορήγησή της ή να ανακαλέσει αυτήν, χωρίς δυσμενείς συνέπειες⁵⁴.

Πάντως, ακόμη και στην περίπτωση των εργασιακών σχέσεων, η ύπαρξη ελεύθερης συγκατάθεσης δεν πρέπει να λογίζεται ως *in abstracto* αποκλεισμένη, αλλά είναι ορθότερο να κρίνεται *ad hoc*, κατά πόσο το υποκείμενο των δεδομένων - εργαζόμενος είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί να παράσχει τη συγκατάθεση του προς τον εργοδότη του, αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, χωρίς να υφίσταται οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση επίπτωση σε βάρος του, λόγω της

εργαζομένου, να διασφαλισθεί η προστασία της ιδιωτικής ζωής και των επικοινωνιών αυτού, απόφαση 52/2005, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία έκρινε παρεμπιπτόντως ότι η συγκατάθεση εργαζομένου σε ασφαλιστική εταιρία προς την τελευταία να επεξεργαστεί τα προσωπικά δεδομένα του ίδιου και συγγενών του «είναι προφανές ότι δεν είναι ελεύθερη» και θα πρέπει να αναζητηθεί κάποια άλλη νομική βάση και αποφάσεις 162/2014, 163/2014 και 165/2014, διαθέσιμες στον ιστότοπο www.dpa.gr, οι οποίες έκριναν ότι η λειτουργία συστήματος γεωγραφικού εντοπισμού σε αυτοκίνητα του υπευθύνου επεξεργασίας δεν δύναται να βασίζεται στη συγκατάθεση των εργαζομένων, αλλά θα πρέπει να εξεταστεί η προσφορότητα και η αναγκαιότητα του συγκεκριμένου μέτρου, ώστε τούτο να νομιμοποιείται δυνάμει της νόμιμης βάσης του εννόμου συμφέροντος του υπευθύνου επεξεργασίας.

⁵³ Οδηγία 115/2001, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, σελ. 15.

⁵⁴ Βλ. άρθρο 17 παρ. 4 του ανωτέρω σχεδίου νόμου, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2018/02/sxedio_nomou_prostasia_pd.pdf.

άρνησής του αυτής⁵⁵. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που χρησιμοποιείται από την Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29⁵⁶: ένα κινηματογραφικό συνεργείο θα πραγματοποιήσει λήψεις σε τμήμα ενός γραφείου. Ο εργοδότης ζητά από όλους τους εργαζόμενους που βρίσκονται σε αυτό το τμήμα τη συγκατάθεσή τους για να κινηματογραφηθούν, καθώς ενδέχεται να εμφανίζονται στην ταινία. Όσοι δεν επιθυμούν να κινηματογραφηθούν, δεν τιμωρούνται με κανέναν τρόπο, αλλά αντίθετα τους χορηγούνται θέσεις σε άλλο σημείο του κτιρίου κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων. Επομένως, σε μια αντίστοιχη περίπτωση, δεν συνάγεται από πουθενά ότι η εγγενής σχέση ανισορροπίας μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου επηρεάζει κατά κάποιον τρόπο τη βούληση του τελευταίου να συγκατατεθεί ή όχι⁵⁷.

β. Η δεύτερη περίπτωση κατά την οποία κρίθηκε από τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων ότι εμποδίζεται το ελεύθερο της συγκατάθεσης αφορά στη λήψη συγκατάθεσης από το υποκείμενο για περισσότερες πράξεις επεξεργασίας, χωρίς να παρέχεται παράλληλα στο υποκείμενο η δυνατότητα να επιλέξει για ποιες από τις επιμέρους πράξεις συγκατατίθεται. Με άλλα λόγια, γίνεται δεκτό ότι όταν το υποκείμενο δεσμεύεται είτε να χορηγήσει τη συγκατάθεσή του για όλες τις πράξεις επεξεργασίας ταυτόχρονα, είτε να μην τη χορηγήσει καθόλου, τότε η συγκατάθεση είναι ανελεύθερη και συνεπώς, μη νόμιμη. Εμφανής είναι εν προκειμένω η σύνδεση του παραπάνω εννοιολογικού στοιχείου με το στοιχείο της ειδικότητας της συγκατάθεσης.

---

⁵⁵ Έτσι, βλ. υπ' αριθμ. 31/2010 απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, με την οποία κρίθηκε ότι, επί πιλοτικού βιομετρικού συστήματος ελέγχου πρόσβασης σε κρίσιμες εγκαταστάσεις του Διεθνούς Αερολιμένα «Μακεδονία», η συγκατάθεση των εργαζομένων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα θεωρήθηκε ελεύθερη, «καθώς τα υποκείμενα των δεδομένων μπορούν να συμμετέχουν εθελοντικά στις πιλοτικές δοκιμές, ενώ παράλληλα τους παρέχονται εναλλακτικοί τρόποι για τον έλεγχο πρόσβασής τους στις εγκαταστάσεις του αεροδρομίου (το πιλοτικό σύστημα δεν αντικαθιστά τις ήδη ισχύουσες διαδικασίες)». Ομοίως και η 57/2010, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr.

⁵⁶ Βλ. τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 28ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=623051.

⁵⁷ Για το ζήτημα της εν γένει δυνατότητας ελεύθερης λήψης αποφάσεων εκ μέρους των εργαζομένων, παρά τη σχέση ανισορροπίας μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου, εκτός βεβαίως του φάσματος του δικαίου προσωπικών δεδομένων, βλ. και αποφάσεις ΕΔΔΑ Kontinen κατά Φινλανδίας, αρ. 24949/94, απόφ. 3 Δεκεμβρίου 1996, Αποφάσεις και εκθέσεις/ Decisions et rapports (DR) 87, σελ. 69, διαθέσιμη σε <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-3379> και Stedman κατά Ηνωμένου Βασιλείου (απόφ.), αρ. 29107/95, απόφαση της Επιτροπής, 9 Απριλίου 1997, (DR) 89, σελ. 104, διαθέσιμη σε <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-3620>.

γ. Τέλος, μια τρίτη περίπτωση, κατά την οποία ο ενωσιακός νομοθέτης έκρινε ότι περιορίζεται η ελευθερία της συγκατάθεσης, είναι όταν η τελευταία αποτελεί προϋπόθεση -μολονότι δεν είναι αναγκαία- για την εκτέλεση σύμβασης. Η ρύθμιση αυτή επαναλαμβάνεται και στο άρθρο 7 παρ. 4 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Με την πρόβλεψη αυτή, ο νομοθέτης θέλησε να θέσει ένα όριο σε μεθοδεύσεις, οι οποίες ενδέχεται να ανακλύουν κατά την ταυτόχρονη χρήση δύο παραλλήλων νομίμων βάσεων επεξεργασίας: της σύμβασης κατ' άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. β του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και της συγκατάθεσης. Ειδικότερα, σε συνέχεια των όσων ανωτέρω αναλυτικά εκτέθηκαν, αναφορικά με τη σχέση ισότητας των επιμέρους νομίμων βάσεων επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει καταρχήν προσεκτικά να επιλέγει, ενόψει των εκάστοτε πραγματικών περιστατικών, την κατάλληλη νόμιμη βάση επεξεργασίας και συνεπώς οι πράξεις επεξεργασίας να ερείδονται επί αυτής. Συνέπεια της ως άνω γενικής αρχής αποτελεί η ρητή επιταγή του νομοθέτη να αναγνωρίσει ως μη έγκυρη τη συγκατάθεση που χορηγήθηκε, όταν η συμβατική σχέση, στο πλαίσιο της οποίας χορηγήθηκε, τελούσε υπό την αίρεση της παροχής της συγκατάθεσης. Εν προκειμένω δηλαδή, ο νομοθέτης αναγνωρίζει ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων απαραίτητων για την εκτέλεση της σύμβασης είναι νόμιμη, λόγω της εκτελούμενης σύμβασης και όχι λόγω της παρεχόμενης συγκατάθεσης⁵⁸. αντίθετα, όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας ζητά επιπλέον στοιχεία, τα οποία δεν είναι απαραίτητα για την εκτέλεση της σύμβασης, αλλά για κάποιον άλλο νόμιμο σκοπό, δεν δύναται να χρησιμοποιήσει τη σύμβαση ως νομιμοποιητική βάση της επεξεργασίας τους. Ταυτόχρονα όμως, δεν δύναται να χρησιμοποιήσει εναλλακτικά τη συγκατάθεση του υποκειμένου, αν η παροχή αυτής αποτελεί ταυτόχρονα και απαραίτητη προϋπόθεση για την εκτέλεση της αρχικής σύμβασης. Και τούτο, διότι υπό τον φόβο της αδυναμίας λήψης των υπηρεσιών που προσφέρει ο υπεύθυνος επεξεργασίας, το υποκείμενο ενδέχεται να συναινέσει στην επεξεργασία προσωπικών

---

⁵⁸ Αντίθετη η Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., *Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων 679/2016/ΕΕ*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 44, η οποία κρίνει ότι η σφαιρικότερη ανάγνωση της διάταξης οδηγεί στο συμπέρασμα (εξ αντιδιαστολής) ότι είναι ελεύθερη η λήψη της συγκατάθεσης όταν η επεξεργασία των δεδομένων είναι απαραίτητη για την εκτέλεση της σύμβασης.

του δεδομένων παρά την αληθή του βούληση, δεδομένου ότι δεν θα έχει άλλη επιλογή από τη ματαίωση της σύμβασης⁵⁹.

Μάλιστα, η έννοια της ματαίωσης πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικά και να περιλαμβάνει ακόμα και τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες η υπηρεσία για την οποία καταρτίζεται η σύμβαση παρέχεται μεν, αλλά σε χαμηλότερη ποιότητα. Προς τούτο συνάδει και το Έγγραφο Εργασίας της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29, με αριθμό 131/2007 σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν στην υγεία στο πλαίσιο των ηλεκτρονικών μητρώων υγείας (ΗΜΥ)⁶⁰, σύμφωνα με το οποίο: «“Ελεύθερη” συγκατάθεση σημαίνει δήλωση βουλήσεως εκ

---

⁵⁹ Βλ. και απόφαση 18/2002 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, δημ. σε ΚΝοΒ 2003, σελ. 738, σύμφωνα με την οποία «έντυπο παραγγελίας εταιρίας εμπορίας αυτοκινήτων, στο οποίο περιέχεται η αναφορά ότι με την υπογραφή του ο αγοραστής παρέχει στην αντιπροσωπεία τη ρητή συγκατάθεσή του: α) να επεξεργάζεται τα δεδομένα που τον αφορούν και β) να ενημερώνεται από την εταιρία και τις θυγατρικές της καθώς και από τρίτες συνεργαζόμενες επιχειρήσεις για αγαθά και υπηρεσίες που κατά την κρίση τους τον ενδιαφέρουν δεν είναι σύμφωνο με τον Νόμο. Η επεξεργασία είναι νόμιμη ανεξάρτητα από συγκατάθεση μόνο για την εκτέλεση της σύμβασης. Για άλλους λόγους απαιτείται συγκατάθεση. Ο αγοραστής πρέπει να δίνει ελεύθερα τη συγκατάθεσή του σε χωριστό έντυπο ή σε χωριστό τμήμα του ίδιου εντύπου και όχι ως συστατικό στοιχείο ή επακόλουθο της παραγγελίας και ασφαλώς να δίνεται η δυνατότητα της επιλογής ανάμεσα στην καταφατική και την αρνητική απάντηση», απόφαση 29/2002, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, με την οποία κρίθηκε ότι σε σύμβαση δεν μπορεί να ασκηθεί το δικαίωμα επιλογής του υποκειμένου να δώσει ελεύθερα τη συγκατάθεσή του για τη δημοσιοποίηση των στοιχείων του, καθώς η υπογραφή της σύμβασης ισοδυναμεί αυτομάτως με παροχή συγκατάθεσης, ενώ το υποκείμενο επιφορτίζεται να ασκήσει το δικαίωμα εξαίρεσης των στοιχείων του, ενώ σύμφωνη με το γράμμα και το πνεύμα του νόμου θα ήταν η διατύπωση της συγκατάθεσης σε χωριστό έντυπο ή τμήμα του ίδιου εντύπου (και όχι σαν όρος της σύμβασης) και εφόσον δίνεται η δυνατότητα της επιλογής ανάμεσα σε καταφατική ή αρνητική απάντηση, απόφαση 54/2004, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, με την οποία κρίθηκε ότι η παροχή συγκατάθεσης ασφαλισμένου για πρόσβαση από την ασφαλιστική εταιρία σε προσωπικά δεδομένα που τηρούνται από τρίτους, καθώς και διαβίβασή τους σε τρίτους αποδέκτες, στο έντυπο της εξοφλητικής απόδειξης, ώστε να μην δύναται να λάβει την ασφαλιστική αποζημίωσή του ο τελευταίος, εάν δεν υπέγραφε, στερούσε από αυτόν το ελεύθερο της συγκατάθεσης, απόφαση 18/2007, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, με την οποία κρίθηκε παράνομος ο όρος για χορήγηση συγκατάθεσης σε επεξεργασία δεδομένων για διαφημιστικούς σκοπούς ή προώθηση πωλήσεων προϊόντων και υπηρεσιών, επί σύμβασης για έκδοση χρεωστικής κάρτας τράπεζας, καθώς και απόφαση 38/2008, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, όπου η επεξεργασία, η οποία στηρίζεται στη συγκατάθεση των υποκειμένων των δεδομένων, με τη μορφή της ανάρτησης στον διαδικτυακό τόπο ανώνυμης εταιρίας δεδομένων σχετικών με την επίτευξη εξώδικου συμβιβασμού της εν λόγω εταιρίας με φυσικά/νομικά πρόσωπα μετά από παραβίαση των διατάξεων του Ν. 2121/1993 (περί πνευματικής ιδιοκτησίας), είναι παράνομη, καθώς η συγκατάθεση δεν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερη, καθώς η συναίνεση κάθε ενδιαφερομένου προσώπου για τη δημοσίευση της σχετικής ανακοίνωσης στον διαδικτυακό τόπο της εταιρίας αποτελεί όρο του επίμαχου συμβιβασμού. Για τον σχολιασμό της τελευταίας απόφασης, βλ. και σε Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017, σσ. 116 - 117.

⁶⁰ Διαθέσιμο στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2007/wp131_el.pdf.

μέρους ατόμου που κατέχει όλες τις διανοητικές του ικανότητες, χωρίς οποιουδήποτε είδους καταναγκασμό είτε κοινωνικής, είτε οικονομικής, είτε ψυχολογικής είτε άλλης φύσης. **Οποιαδήποτε συγκατάθεση δίνεται με την απειλή μη θεραπείας ή κατώτερης ποιότητας θεραπείας σε μια κατάσταση ιατρικής περίθαλψης δεν μπορεί να θεωρηθεί ως “ελεύθερη”.** Η συγκατάθεση του προσώπου που αφορούν τα δεδομένα το οποίο δεν είχε τη δυνατότητα πραγματικής επιλογής ή βρέθηκε ενώπιον τετελεσμένου γεγονότος δεν μπορεί να θεωρείται έγκυρη ⁶¹».

Αντίστοιχα έχει επισημανθεί και από την Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29 το ανελεύθερο της χορήγησης συγκατάθεσης από τους επιβάτες αεροπορικής εταιρίας για τη διαβίβαση προς την υπηρεσία ελέγχου μετανάστευσης ξένης χώρας των δεδομένων τους. Και τούτο, διότι σε περίπτωση μη χορήγησης της συγκατάθεσής τους δεν θα έχουν εναλλακτική επιλογή παρά να μην επισκεφθούν την τρίτη χώρα ⁶².

Τέλος, αντίστοιχη περίπτωση ανελεύθερης χορήγησης συγκατάθεσης δύναται να αποτελέσει και η μεταφόρτωση και εγκατάσταση μιας κινητής εφαρμογής (mobile app), η οποία, προκειμένου να εκτελεστεί, ζητά πρόσβαση σε διάφορα δεδομένα του υποψηφίου χρήστη αυτής ή τρίτων, όπως η γεωγραφική διεύθυνσή του ή η λίστα επαφών του, τα οποία πάντως δεν είναι απαραίτητα για τη χρήση της συγκεκριμένης υπηρεσίας ⁶⁴. Βεβαίως, στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς, ο δυνητικός χρήστης της υπηρεσίας - υποκείμενο των δεδομένων, δύναται να αναζητήσει κάποια άλλη εφαρμογή, η οποία δεν θα έχει τις αντίστοιχες «απαιτήσεις», προκειμένου να εκτελεστεί, γεγονός που καθιστά την επιλογή του ελεύθερη ⁶⁵. Αμφισβητείται,

---

⁶¹ Οι εμφάσεις και οι υπογραμμίσεις της γράφουσας.

⁶² Γνώμη 15/2011 της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 13ης Ιουλίου 2011, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_el.pdf, σελ. 19.

⁶³ Βλ. όμως και απόφαση 4/2004 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία χορήγησε στην «ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ Α.Ε.» προσωρινή άδεια διαβίβασης των προσωπικών δεδομένων των επιβατών των πτήσεων της εταιρίας από και προς τις ΗΠΑ ή διαμέσου αυτών, υπό την προϋπόθεση -μεταξύ άλλων- της προηγούμενης ρητής έγγραφης συγκατάθεσής τους προς τον σκοπό αυτό.

⁶⁴ Tsohou A., Kosta E., «Enabling valid informed consent for location tracking through privacy awareness of users: A process theory», *Computer Law & Security Review* 33 (2017), σελ. 439.

⁶⁵ Ο.π. Αντίστοιχο επιχείρημα και σε Ιγγλεζάκης Ι., «Η συγκατάθεση στο δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων», ό.π., σσ. 109 - 110, ως προς τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπου παρά την ανισορροπία χρήστη - παρόχου, ο τελευταίος δύναται απλά να απόσχει από τη χρήση των εν λόγω

ωστόσο, εάν το υποκείμενο των δεδομένων έχει πράγματι οποιαδήποτε επιλογή, ιδίως σε περιπτώσεις που το σύνολο των αντίστοιχων εφαρμογών θέτουν παραπλήσιες προϋποθέσεις ή όταν η επίμαχη εφαρμογή έχει «μονοπωλιακή» θέση στην αγορά⁶⁶.

Τα παραπάνω πάντως ορθότερο είναι να μην ερμηνεύονται και υπό την αντίστροφη όψη. Ειδικότερα, η παροχή συγκατάθεσης υπό το δέλεαρ της λήψης ωφελημάτων από τον υπεύθυνο επεξεργασίας και αντίστοιχα, ο φόβος της απώλειας των ωφελημάτων αυτών μετά την ανάκληση της συγκατάθεσης, δεν πρέπει να καθιστούν την τελευταία άνευ ετέρου ανελεύθερη. Με άλλα λόγια, η άσκηση αρνητικής πίεσης στο υποκείμενο των δεδομένων καθιστά μεν τη λήψη της συγκατάθεσης ανελεύθερη, όχι όμως και η άσκηση «θετικής» πίεσης⁶⁷. Για παράδειγμα, αν η χορήγηση των δεδομένων από πρόσωπο για τη λήψη κάρτας πελάτη από κάποια εταιρία, συνεπάγεται την παροχή έκπτωσης ή άλλων ωφελημάτων, ελεύθερα χορηγείται η συγκατάθεση από το πρόσωπο αυτό, στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς. Και τούτο, διότι αν το πρόσωπο αρνηθεί, η συνέπεια της μη λήψης της έκπτωσης ή άλλου ωφελήματος ουδόλως μπορεί να θεωρηθεί αρκετά δυσμενής, ώστε να επηρεάσει το ελεύθερο της επιλογής του υποκειμένου των δεδομένων. Σε κάθε περίπτωση, όμως, το ελεύθερο ή ανελεύθερο ορθότερο είναι να κρίνονται *ad hoc*, ιδίως σε περιπτώσεις, όπου η υπερβολική παροχή των ωφελημάτων τείνει να λάβει τον χαρακτήρα «αντιπαροχής», με συνέπεια να πρόκειται για κάποιας μορφής «αγορά» των - πολλές φορές ευαίσθητων - προσωπικών δεδομένων του υποκειμένου.

Τέλος, η ελευθερία της συγκατάθεσης σχετίζεται αναπόφευκτα με το δικαίωμα ανάκλησης αυτής, όπως αυτό θα εκτεθεί αναλυτικά σε επόμενη θέση (υπό Α.6). Με άλλα λόγια, ελεύθερη νοείται η συγκατάθεση, μόνο όταν το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα και να ανακαλέσει αυτήν ελεύθερα, χωρίς την ύπαρξη (ή τον φόβο της ύπαρξης) δυσμενών συνεπειών στο πρόσωπό του.

υπηρεσιών. Πρβλ. όμως και Macenaite M., Kosta E., «Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?», *Information & Communications Technology Law* 26 (2017), σελ. 185, με τις εκεί παραπομπές, όπου επισημαίνεται ότι η συγκατάθεση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι χορηγείται ελεύθερα, όταν η άρνηση οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό, δεδομένου ότι δεν υπάρχει εναλλακτική για ορισμένες επιγραμμικές υπηρεσίες.

⁶⁶ Bygrave L.A., Schartum D.W., «Consent, Proportionality and Collective Power», *ό.π.*, σελ. 160.

⁶⁷ Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, *ό.π.*, σελ. 172 με τις εκεί παραπομπές, Macenaite M., Kosta E., «Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?», *ό.π.*, σελ. 157.

4.2. Ειδική συγκατάθεση

Ένα δεύτερο στοιχείο, το οποίο πρέπει να πληρούται, προκειμένου η συγκατάθεση του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του να αποτελεί νόμιμη βάση επεξεργασίας, είναι η ειδικότητα αυτής. Με άλλα λόγια, η συγκατάθεση δεν μπορεί να είναι γενική, ευρεία και αόριστη, αλλά αντίθετα, πρέπει πρώτα απ' όλα να αφορά σε έναν συγκεκριμένο σκοπό επεξεργασίας, ο οποίος θα λειτουργεί και ως πλαίσιο αυτής⁶⁸. Τα παραπάνω συνάγονται από τη συνδυαστική ανάγνωση των άρθρων 6 παρ. 1 στοιχ. α και 5 παρ. 1 στοιχ. β του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, όπου σε αμφότερες τις διατάξεις αυστηρά επισημαίνεται ότι η επεξεργασία των δεδομένων θα πρέπει να λαμβάνει χώρα για συγκεκριμένο σκοπό, έναν ή περισσότερους. Ουσιαστικά δηλαδή το στοιχείο της ειδικότητας της συγκατάθεσης αποτελεί εκδήλωση της αρχής του περιορισμού του σκοπού. Επιπλέον, εύστοχα έχει παρατηρηθεί ότι προκειμένου η συγκατάθεση να είναι ειδική, δεν αρκεί να αναφέρεται ο γενικότερος σκοπός, αλλά και οι επιμέρους σκοποί που απαρτίζουν αυτόν⁶⁹.

Πάντως, παρά την αδιαμφισβήτητη σημασία του σκοπού της συγκατάθεσης, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η ειδική συγκατάθεση δεν περιλαμβάνει μόνο τον σκοπό της επεξεργασίας, αλλά και όλα τα στοιχεία που προσδιορίζουν αυτή, ιδίως δε τον υπεύθυνο επεξεργασίας, τις κατηγορίες δεδομένων που θα τύχουν επεξεργασίας, τους αποδέκτες των δεδομένων, καθώς και τον τόπο, τον χρόνο και τα

---

⁶⁸ Βλ. και απόφαση 23/2007 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία έκρινε ότι «η δήλωση της προσφεύγουσας ότι επιθυμεί να ενημερώνεται για τις νέες συλλογές, τις υπηρεσίες και τις εκδηλώσεις των καταστημάτων της καταγγελλόμενης εταιρίας δεν μπορεί να εκληφθεί ως ρητή, ειδική και σαφή δήλωση της βουλήσεώς της ότι δέχεται να διαβιβασθούν τα προσωπικά της στοιχεία σε άλλες εταιρίες για συναφείς με τη δραστηριότητά τους σκοπούς.». Ομοίως, με την απόφαση 78/2001, δημ. σε ΚΝοΒ 2002, σελ. 1677, κρίθηκε ότι η συγκατάθεση του ερευνητή να περιληφθεί το όνομά του σε αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης δεν συνεπάγεται και συγκατάθεσή του να αναρτηθεί το όνομά του και στο διαδίκτυο. Με την απόφαση 71/2015, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, κρίθηκε ότι η συγκατάθεση που δίνει το υποκείμενο προς την τράπεζα, ως υπεύθυνο επεξεργασίας, για τον σκοπό της εκτέλεσης της σύμβασης δανείου ή άλλου τραπεζικού προϊόντος, δεν συνεπάγεται και συγκατάθεση για συλλογή δεδομένων από το Σύστημα Βαθμολογικής Συμπεριφοράς της ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ.

⁶⁹ Βλ. ειδικότερα το παράδειγμα των εφαρμογών αυτοποσοτικοποίησης (quantified self apps), όπου το υποκείμενο των δεδομένων παρέχει τη ρητή συγκατάθεσή του στην επεξεργασία δεδομένων του, συνήθως ευαίσθητων (δεδομένα υγείας), για την επίτευξη κάποιου στόχου (λ.χ. απώλεια βάρους), χωρίς να γνωρίζει ότι ο προσδιορισμός του στόχου πραγματοποιείται μέσα από συγκριτικά δεδομένα με τα προσωπικά δεδομένα τρίτων ή δικά του και συνεπώς, ότι και τα δικά του προσωπικά δεδομένα χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό του στόχου άλλων προσώπων, βλ. αναλυτικά σε Reijneveld M., «Quantified Self, Freedom, and the GDPR», *SCRIPTed* 14 (2017), ιδίως σσ. 302 - 325.

μέσα επεξεργασίας ⁷⁰. Με άλλα λόγια, η νομιμοποιητική λειτουργία της συγκατάθεσης δρα τόσο *in personam*, όσο και *in rem*, επιτρέποντας κάθε φορά σε συγκεκριμένο υπεύθυνο επεξεργασίας να προχωρήσει σε συγκεκριμένες πράξεις επεξεργασίας, για τις οποίες χορηγήθηκε η συγκατάθεση ⁷¹.

Εξάλλου, προκειμένου να πληρούται η προϋπόθεση της ειδικότητας της συγκατάθεσης, υποχρεωτικά πρέπει να έχει λάβει χώρα ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, αναφορικά με τον υπεύθυνο επεξεργασίας, τις κατηγορίες των δεδομένων, τον σκοπό της επεξεργασίας και τους αποδέκτες των δεδομένων. Σε αυτό το σημείο δηλαδή παρατηρείται ότι η «ειδική συγκατάθεση» συνδέεται άρρηκτα με τη «συγκατάθεση εν πλήρει επιγνώσει» ⁷², στοιχείο που αναλυτικά θα εκτεθεί σε επόμενη θέση (υπό Α.4.4).

Στο πλαίσιο αυτό, ορθά είχε υποστηριχθεί ήδη υπό το προϊσχύον δίκαιο πως όταν η συγκατάθεση χορηγείται με αποδοχή όρων που περιλαμβάνονται σε κείμενο Γενικών Όρων Συναλλαγών (εφεξής «ΓΟΣ») απαραίτητη είναι η υπογραφή ή ειδική σημείωση της αποδοχής και στο σημείο, όπου αναφέρονται οι πληροφορίες για την επεξεργασία των δεδομένων, χωρίς να είναι επαρκής η υπογραφή του συνολικού κειμένου των ΓΟΣ ⁷³. Η παραπάνω θέση επιβεβαιώθηκε από το κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων ⁷⁴. Ειδικότερα, στο άρθρο 7 παρ. 2 εδ. α', ορίστηκε πως εάν «*η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων παρέχεται στο πλαίσιο γραπτής δήλωσης η οποία αφορά και άλλα θέματα, το αίτημα για συγκατάθεση υποβάλλεται κατά τρόπο ώστε να είναι σαφώς διακριτό από τα άλλα θέματα, σε κατανοητή και εύκολα προσβάσιμη μορφή, χρησιμοποιώντας σαφή και απλή διατύπωση*». Μάλιστα, ως κύρωση σε περίπτωση παράβασης της διάταξης αυτής, ορίστηκε στο δεύτερο εδάφιο της ίδιας παραγράφου του αυτού άρθρου η μη δεσμευτικότητα της δήλωσης αυτής, κατά το μέρος που παραβιάζει τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων.

---

⁷⁰ Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 219, Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων*, ό.π., σελ. 117.

⁷¹ Brownsword R., «Consent in Data Protection Law: Privacy, Fair Processing and Confidentiality», ό.π., σελ. 89.

⁷² Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 92.

⁷³ Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 221, Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων*, ό.π., σελ. 117.

⁷⁴ Ιγγλεζάκης Ι., «Η συγκατάθεση στο δικαίο προστασίας προσωπικών δεδομένων», ό.π., σελ. 109.

Άμεση συνέπεια των παραπάνω συνιστά το γεγονός πως, σε περίπτωση μεταβολής των «συνθηκών» της επεξεργασίας με οποιονδήποτε τρόπο ή του σκοπού αυτής, η συγκατάθεση δεν νοείται ότι καλύπτει πλέον την επεξεργασία, νομιμοποιώντας αυτή ⁷⁵. Επομένως, απαραίτητη θα είναι η εκ νέου λήψη αυτής, υπό τα νέα δεδομένα, προκειμένου να επιτελέσει και πάλι τον νομιμοποιητικό της χαρακτήρα ⁷⁶. Με αντίστοιχο σκεπτικό, σε περίπτωση που το υποκείμενο χορηγήσει τη συγκατάθεσή του αποκλειστικά για συγκεκριμένη πράξη επεξεργασίας, η συγκατάθεσή του δεν καλύπτει και επόμενες πράξεις επεξεργασίας, ακόμα και αν ταυτίζονται με την πρώτη κατά τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, αλλά απαραίτητο είναι να χορηγείται εκ νέου ⁷⁷.

Πάντως, η παραπάνω συνέπεια δεν επέρχεται σε περιπτώσεις, στις οποίες υπάρχει μεν μεταβολή στην επεξεργασία, σε στοιχείο όμως που δεν είναι απαραίτητο να καλύπτεται από τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, καθώς δεν επηρεάζει με κανέναν τρόπο αυτό. Προς τούτο, σημαντική είναι η κρίση του ΔΕΕ στην υπόθεση Deutsche Telekom AG, το οποίο έκρινε ότι **«σε περίπτωση κατά την οποία συνδρομητής ενημερώθηκε από την επιχείρηση που του χορήγησε αριθμό τηλεφώνου για το ενδεχόμενο διαβίβασης των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τον αφορούν σε τρίτη επιχείρηση, [...], με σκοπό τη δημοσίευσή τους σε δημόσιο κατάλογο και εφόσον ενέκρινε τη δημοσίευση των δεδομένων αυτών σε τέτοιο κατάλογο, εν προκειμένω σ' αυτόν της εταιρίας αυτής, τότε για τη διαβίβαση των ιδίων αυτών δεδομένων σε άλλη επιχείρηση με σκοπό την έκδοση έντυπου ή ηλεκτρονικού δημόσιου καταλόγου ή με σκοπό το να καταστεί δυνατή η πρόσβαση στους καταλόγους αυτούς μέσω υπηρεσιών πληροφοριών δεν πρέπει να απαιτείται εκ νέου η**

---

⁷⁵ Βλ. και σε Χριστοδούλου Κ., «Προς μια επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας: Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του», ό.π., σελ. 361, ο οποίος εξαιτίας αυτού του χαρακτηριστικού της συγκατάθεσης τη χαρακτηρίζει ως αιτιώδη «δικαιοπραξία, αφού εξαρτάται στενά από τη νομιμότητα του αναφερόμενου σκοπού της, ήτοι της αιτίας της».

⁷⁶ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 92, Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων*, ό.π., σελ. 117.

⁷⁷ Έτσι στο έγγραφο με αρ. πρωτ., ΓΝ/ΕΞ/232-1/04.03.2016 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, η Αρχή σε απάντησή της σε γνωστοποίηση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, έκρινε ότι η συγκατάθεση σε εγκατάσταση εφαρμογής στο κινητό, με την οποία ο χρήστης δύναται να δημοσιοποιήσει την τοποθεσία του, κατόπιν δικού του αιτήματος, δεν συνεπάγεται ότι έχει συγκατατεθεί στη συλλογή από την εφαρμογή διαρκώς των δεδομένων γεωεντοπισμού του, αλλά θα πρέπει να ζητείται κάθε φορά ειδική συγκατάθεση, βλ. *Ετήσια Έκθεση 2016 Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 2017, σσ. 91 - 92.

συγκατάθεση του συνδρομητή, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται ότι τα οικεία δεδομένα δεν θα χρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς εκτός από αυτούς για τους οποίους συνελέγησαν ενόψει της αρχικής δημοσιεύσεώς τους. Συγκεκριμένα, η, βάσει του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας [ενν. 2002/58/EK] για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ⁷⁸, συγκατάθεση δεόντως ενημερωμένου συνδρομητή όσον αφορά τη δημοσίευση των προσωπικών δεδομένων του σε δημόσιο κατάλογο αφορά τον σκοπό της δημοσίευσής αυτής και καλύπτει κατ' αυτόν τον τρόπο οποιαδήποτε μεταγενέστερη επεξεργασία των εν λόγω δεδομένων από τρίτες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών πληροφοριών καταλόγου και υπηρεσιών καταλόγου συνδρομητών, υπό την προϋπόθεση ότι η επεξεργασία αυτή επιδιώκει τον ίδιο αυτό σκοπό. Εξάλλου, εφόσον συνδρομητής συγκατατέθηκε στη διαβίβαση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τον αφορούν σε συγκεκριμένη επιχείρηση με σκοπό τη δημοσίευσή τους σε δημόσιο κατάλογο που εκδίδει η εταιρία αυτή, η διαβίβαση των ιδίων αυτών δεδομένων σε άλλη επιχείρηση με σκοπό την έκδοση δημοσίου καταλόγου χωρίς ο συνδρομητής αυτός να δώσει εκ νέου τη συγκατάθεσή του, δεν θίγει την ουσία του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως προβλέπεται στο άρθρο 8 του Χάρτη.»^{79, 80}

Ενόψει των ανωτέρω διαλαμβανομένων, η ειδικότητα της συγκατάθεσης πρέπει να ερμηνεύεται μεν προς όφελος του υποκειμένου, πάντοτε όμως υπό το πρίσμα των βασικών στοιχείων της επεξεργασίας, ώστε να περισώζεται η νομίμως χορηγηθείσα συγκατάθεση, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα λοιπά επιμέρους επουσιώδη στοιχεία της επεξεργασίας είναι «αδιάφορα» για το υποκείμενο και συνεπώς, η μεταβολή τους δεν δύναται να επιφέρει οποιαδήποτε δυσμενή συνέπεια στο πρόσωπο αυτού.

---

⁷⁸ Οδηγία 2002/58/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ΕΕ L 201 της 31.07.2002 (εφεξής «Οδηγία 2002/58/EK»).

⁷⁹ ΔΕΕ, C-543/03 *Deutsche Telekom AG κατά Bundesrepublik Deutschland*, 5 Μαΐου 2011, σκέψεις 65 και 66.

⁸⁰ Οι εμφάσεις και οι υπογραμμίσεις της γράφουσας.

4.3. Ρητή συγκατάθεση

Το ίσως πιο κρίσιμο εννοιολογικό στοιχείο της συγκατάθεσης, υπό το φως του νέου Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, αποτελεί ο χαρακτηρισμός της συγκατάθεσης ως «ρητής»⁸¹, υπό το πρίσμα των γενικότερων ζητημάτων που ανακύπτουν, αναφορικά με τον τύπο της συγκατάθεσης.

Όπως προελέχθη, στο κείμενο της Οδηγίας 95/46/EK η συγκατάθεση του υποκειμένου είχε οριστεί στο άρθρο 2 στοιχ. η, ως *«κάθε ελεύθερη, ειδική και εν πλήρει επιγνώσει ένδειξη της βούλησης του [υποκειμένου των δεδομένων], με την οποία το υποκείμενο των δεδομένων δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν*⁸²» με εμφάνιση της έννοιας της «αδιαμφισβήτητης συγκατάθεσης» στο άρθρο 7 για την επεξεργασία των απλών δεδομένων και της έννοιας της «ρητής συγκατάθεσης» στο άρθρο 8 για την επεξεργασία των ειδικών κατηγοριών δεδομένων.

Η παραπάνω διάκριση δημιούργησε εκ των πραγμάτων ιδιαίτερες ερμηνευτικές δυσχέρειες. Και τούτο, λόγω της αοριστίας της έννοιας της «αδιαμφισβήτητης» συγκατάθεσης, η οποία δεν συναντάται σε κανένα νομοθετικό κείμενο, ούτε έχει χρησιμοποιηθεί στη νομολογία των δικαστηρίων. Ειδικότερα, με δεδομένο πως η «ρητή» συγκατάθεση ήταν υποχρεωτική μόνο στις περιπτώσεις επεξεργασίας ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, εξ αντιδιαστολής υποστηρίχθηκε ότι η αδιαμφισβήτητη συγκατάθεση μπορεί να συναχθεί ακόμα και από τη σιωπή / αδράνεια του υποκειμένου⁸³. Εντούτοις, ήδη υπό το προϋσχόν δίκαιο κρατούσα ήταν η θέση πως η σιωπή ή η αδράνεια του υποκειμένου, ουδόλως μπορούν να

---

⁸¹ Για τις ανάγκες του παρόντος πονήματος και προς αποφυγή ερμηνευτικής σύγχυσης μεταξύ της έννοιας της ρητής συγκατάθεσης (“unambiguous consent”) και της ρητής συγκατάθεσης (“explicit consent”), στο παρόν κεφάλαιο η πρώτη θα επισημαίνεται ως «αδιαμφισβήτητη συγκατάθεση» και η δεύτερη ως «ρητή συγκατάθεση», παρά τη χρήση του όρου «ρητή» για αμφότερες τις περιπτώσεις στο κείμενο του ΓΚΠΔ.

⁸² Η παρατήρηση βασίζεται στο αγγλικό κείμενο της Οδηγίας, καθώς εν προκειμένω η μετάφραση της Οδηγίας στα ελληνικά εμπεριέχει στον ορισμό της συγκατάθεσης τον προσδιορισμό «ρητή».

⁸³ Περισσότερα για το μοντέλο της «συναγόμενης συγκατάθεσης» και τη διάκρισή του από τα μοντέλα της «συγκατάθεσης κατόπιν ενημέρωσης» και της «ενεργής συγκατάθεσης» βλ. σε Carolan E., «The continuing problems with online consent under the EU’s emerging data protection principles», *Computer Law & Security Review* 32 (2016), σσ. 464 - 467.

ερμηνευθούν ως κάποια μορφή «αδιαμφισβήτητης» συγκατάθεσης⁸⁴, εκτός εάν συνοδεύονται από άλλα πραγματικά περιστατικά, τα οποία να επιβεβαιώνουν την παραπάνω ερμηνεία της σιωπής ή της αδράνειας⁸⁵. Προκειμένου πάντως να γίνει κατανοητή η έννοια της «αδιαμφισβήτητης» συγκατάθεσης, όταν η τελευταία δεν είναι και «ρητή», χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29, με την τοποθέτηση επαγγελματικής κάρτας σε ένα γυάλινο δοχείο ή τη χορήγηση στοιχείων επικοινωνίας από πρόσωπο σε μια οργάνωση, προκειμένου να λάβει πληροφορίες από αυτή⁸⁶. Και στις δύο περιπτώσεις, αφού το πρόσωπο χορήγησε τα στοιχεία του, γνωρίζοντας τις συνέπειες της χορήγησης αυτών (ήτοι στα ανωτέρω παραδείγματα τη χρήση των στοιχείων επικοινωνίας για την επικοινωνία με αυτό), παρά την απουσία ρητής έκφρασης συγκατάθεσης, λογίζεται ότι η συγκατάθεση του υποκειμένου χορηγήθηκε μέσω των ανωτέρω πράξεων κατά «αδιαμφισβήτητο» τρόπο. Συνεπώς, υπό την ερμηνεία αυτή, ήταν μεν δυνατό υπό προϋποθέσεις να συναχθεί από τις ενέργειες του υποκειμένου των δεδομένων, ότι το τελευταίο έχει συγκατατεθεί στην επεξεργασία αυτών, όχι όμως από τη σιωπή του ή τη μη προβολή αντιρρήσεων.

---

⁸⁴ Έτσι και σε απόφαση 39/2015 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, όπου «[η] απαίτηση ότι το υποκείμενο των δεδομένων πρέπει να δώσει τη συγκατάθεσή του υποδηλώνει ότι η απλή αδράνειά του δεν επαρκεί και ότι απαιτείται κάποιο είδος θετικής ενέργειάς του για να υπάρχει συγκατάθεση (*explicit consent* ή αλλιώς σύστημα *opt-in*) – άλλωστε, διαφορετικά, ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν έχει τη βεβαιότητα που απαιτείται για την ύπαρξη συγκατάθεσης (πβλ. Γνώμη 15/2011 της Ο.Ε.του Αρ. 29)». Ομοίως, βλ. και απόφαση 67/2010, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία απηύθησε σύσταση σε εταιρία, επειδή σε συμφωνητικό παραγγελίας αυτοκινήτου χορηγούσε στον αγοραστή μόνο τη δυνατότητα να συμπληρώσει αρνητική επιλογή στην επεξεργασία δεδομένων του για τον σκοπό της εμπορική προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών, εφάρμοζε δηλαδή το σύστημα *opt-out*.

⁸⁵ Βλ. και σε Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 168, με παραπομπή στην απόφαση του ΔΕΕ στις υποθέσεις C-414/99 Zino Davidoff SA κατά A & G Imports Ltd C-415/99 Levi Strauss & Co., Levi Strauss (UK) Ltd κατά Tesco Stores Ltd, Tesco plc και C-416/99 Levi Strauss & Co., Levi Strauss (UK) Ltd κατά Costco Wholesale UK Ltd της 20ης Νοεμβρίου 2001, σύμφωνα με την οποία ως προς την έννοια της συγκατάθεσης του δικαιούχου σήματος κρίθηκε ότι «[ενν. η συγκατάθεση] μπορεί να είναι σιωπηρή, όταν αυτή προκύπτει από στοιχεία και περιστάσεις [...], οι οποίες, εκτιμώμενες από το εθνικό δικαστήριο, εκφράζουν, κατά τρόπο βέβαιο, παραίτηση του δικαιούχου από το δικαίωμά του να αντιταχθεί [...]». Αντίθετα σε Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 215, όπου δέχεται ότι κατά την επεξεργασία απλών δεδομένων είναι δυνατή η σιωπηρή συγκατάθεση, σε αντίθεση με παρακάτω, σελ. 218, όπου κατά τη χορήγηση συγκατάθεσης με ηλεκτρονικά μέσα, η σιωπή θα πρέπει να ερμηνεύεται ως αντίρρηση.

⁸⁶ Γνώμη 15/2011 της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 13ης Ιουλίου 2011, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_el.pdf, σελ. 14.

Ο Έλληνας νομοθέτης πάντως, με τον ν. 2472/1997, προτίμησε να προχωρήσει ένα βήμα παραπάνω, αποκλείοντας νομοθετικά την παραπάνω ερμηνεία, προς όφελος του υποκειμένου των δεδομένων. Ειδικότερα, κατά τη μεταφορά της Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο, η συγκατάθεση του υποκειμένου ορίστηκε στο άρθρο 2 στοιχ. ια, ως «κάθε ελεύθερη, ρητή και ειδική δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή και εν πλήρη επιγνώσει, και με την οποία, το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν», με συνέπεια ο χαρακτηρισμός της συγκατάθεσης ως «ρητής» να προβλέπεται ήδη στον ορισμό αυτής. Περαιτέρω, κατά τη διάκριση του επιτρεπτού της επεξεργασίας απλών και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, αντί του δίπτυχου «αδιαμφισβήτητη» και «ρητή» συγκατάθεση, όπως τούτο προβλεπόταν στην Οδηγία, ο Έλληνας νομοθέτης επέλεξε τις έννοιες της «ρητής» και «γραπτής» συγκατάθεσης⁸⁷. Η επεξεργασία δηλαδή οφείλει να είναι πάντοτε ρητή, ήτοι κατά την επεξεργασία τόσο απλών, όσο και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, στη δεύτερη όμως περίπτωση είναι απαραίτητο να είναι και γραπτή. Σημειώνεται πάντως ότι και άλλες έννομες τάξεις, μεταξύ των οποίων η αγγλική και η γερμανική, επέλεξαν να αποφύγουν τη χρήση της έννοιας της «αδιαμφισβήτητης» συγκατάθεσης⁸⁸. Σε κάθε περίπτωση, απαραίτητο είναι να επισημανθεί πως, παρά την επιλογή της «ρητής» συγκατάθεσης κατά την επεξεργασία απλών προσωπικών δεδομένων, η ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κατά την εφαρμογή της ως άνω διάταξης, ερμήνευσε με τις αποφάσεις της σε ορισμένες περιπτώσεις τη συμπεριφορά του υποκειμένου των δεδομένων ως παροχή συγκατάθεσης, παρά τον μη «ρητό» χαρακτήρα αυτής^{89, 90}.

---

⁸⁷ Αντίστοιχη ρύθμιση υπάρχει και στο ιταλικό δίκαιο. Βλ. σε Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 216.

⁸⁸ Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σσ. 227 και 235.

⁸⁹ Ειδικότερα βλ. Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σσ. 91 - 92, με παραπομπή στις αποφάσεις 81/2001, με την οποία η Αρχή συνήγαγε συγκατάθεση του υποκειμένου προς την εταιρία παροχής επενδυτικών υπηρεσιών με την οποία συνδεόταν με συμβατική σχέση για τη διενέργεια εκ μέρους της για λογαριασμό του χρηματιστηριακών πράξεων μέσω οποιασδήποτε χρηματιστηριακής εταιρίας από το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος είχε δώσει λευκή συγκατάθεση στην εταιρία να συναλλάσσεται με οποιαδήποτε χρηματιστηριακή επιχείρηση, καθώς και 124/2001, με την οποία κρίθηκε ότι η συγκατάθεση του υποκειμένου στη συλλογή δεδομένων του από εταιρία εμπορίας και αποστολής διαφημιστικού υλικού τεκμαίρεται από την επανειλημμένη τηλεφωνική επικοινωνία εκπροσώπου της μαζί του με σκοπό τη συλλογή των δεδομένων του και την τετραετή διαφημιστική επικοινωνία μαζί του χωρίς να προβάλλει ποτέ αντιρρήσεις.

Τις παραπάνω ερμηνευτικές δυσχέρειες επιχείρησε να άρει ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων, όπου, παρά τη διατήρηση του ανωτέρω αμφιλεγόμενου προσδιορισμού της συγκατάθεσης, πλέον αυστηρά περιλαμβάνεται στον ορισμό αυτής ότι η τελευταία θα πρέπει να είναι «αδιαμφισβήτητη», αλλά επιπροσθέτως και να συνίσταται σε «δήλωση ή σαφή θετική ενέργεια»⁹¹. Μάλιστα, προχωρώντας ένα βήμα παραπάνω ο ενωσιακός νομοθέτης και προς αποφυγή περαιτέρω ερμηνευτικών ελιγμών από τους εκάστοτε υπεύθυνους επεξεργασίας, όρισε στην αιτιολογική σκέψη 32 του προοιμίου ότι *«η σιωπή, τα προσυμπληρωμένα τετραγωνίδια ή η αδράνεια δεν θα πρέπει να ερμηνεύονται ως συγκατάθεση»*.

Περαιτέρω για την παροχή συγκατάθεσης με ηλεκτρονικά μέσα ορίζεται στην αιτιολογική σκέψη 32 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων ότι το αίτημα για λήψη της συγκατάθεσης πρέπει να είναι *«σαφές, περιεκτικό και να μην διαταράσσει αδικαιολόγητα τη χρήση της υπηρεσίας για την οποία παρέχεται»*. Ως προς τη διάταξη αυτή, έχει υποστηριχθεί πως μετριάζει τις προϋποθέσεις του τρόπου λήψης συγκατάθεσης στο επιγραμμικό περιβάλλον, καθώς επιτρέπει συμπεριφορές, όπως η μεταφόρτωση μιας εφαρμογής ή η συμμετοχή σε κάποιο επιγραμμικό παιχνίδι, να ερμηνευθούν ως παροχή συγκατάθεσης⁹².

Συνοψίζοντας, αδιαμφισβήτητη είναι η συγκατάθεση που έχει παρασχεθεί με γραπτή ή προφορική δήλωση ή ακόμη και με ηλεκτρονικά μέσα, όπως όταν χορηγείται με συμπλήρωση κάποιου τετραγωνιδίου, ή με οποιαδήποτε άλλη σαφή θετική ενέργεια.

---

⁹⁰ Βλ. και σε απόφαση 63/2013, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, με την οποία κρίθηκε ότι *«η μετά προηγηθείσα ειδική ενημέρωση διέλευση προσώπων από τα σημεία τοποθέτησης των καμερών-αισθητήρων και η στροφή του βλέμματος έστω και για κλάσμα του δευτερολέπτου προς την κάμερα -αισθητήρα μπορεί να θεωρηθεί ως συγκατάθεση αποδοχής της επεξεργασίας που πρόκειται να διενεργηθεί, η οποία παρέχεται ελεύθερα και με πλήρη επίγνωση»*, εφόσον αφενός τα σχετικά σημεία είναι συγκεκριμένα και τα φυσικά πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να λάβουν όλες τις παρεχόμενες υπηρεσίες, χωρίς να διέλθουν από τα συγκεκριμένα σημεία, αφετέρου παρέχεται η κατάλληλη ενημέρωση ότι στα σημεία αυτά υφίστανται κάμερες - αισθητήρες, τόσο στη γενική είσοδο στις εγκαταστάσεις του υπευθύνου επεξεργασίας, όσο και στον ειδικό χώρο λειτουργίας του συστήματος.

⁹¹ Βλ. όμως και κριτική ως προς τον προσδιορισμό «αδιαμφισβήτητη» σε Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 235, η οποία θεωρεί ότι ως έννοια δεν προσθέτει τίποτα παραπάνω στην ερμηνεία της συγκατάθεσης, διότι η συγκατάθεση που έχει χορηγηθεί αμφίβολα («ambiguously») δεν θα αποτελούσε ούτως ή άλλως ένδειξη της βούλησης του υποκειμένου.

⁹² Kuner C., «The European Commission's Proposed Data Protection Regulation: A Copernican Revolution in European Data Protection Law», *Privacy and Security Law Report*, 11 PVL R 06, 02.06.2012, σελ. 5.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί βέβαια ότι στο κείμενο της αρχικής Πρότασης Κανονισμού της Επιτροπής, στον ορισμό της συγκατάθεσης περιλαμβανόταν η έννοια της «ρητής» συγκατάθεσης, για την αποφυγή των ανωτέρω περιγραφόμενων παρερμηνειών και προκειμένου να υπάρχει ενιαίος και συνεκτικός ορισμός της συγκατάθεσης, ο οποίος να διασφαλίζει ότι το υποκείμενο των δεδομένων έχει επίγνωση και ότι συγκατατίθεται και σε τι συγκατατίθεται. Εν τέλει, η πρόβλεψη αυτή αφαιρέθηκε από το τελικό κείμενο. Η παραπάνω επιλογή ήταν μεν επιδοκιμαστέα και είχε λάβει καταρχήν θετική κριτική, ως προστατευτικότερη έναντι του υποκειμένου των δεδομένων⁹³. Ωστόσο, αυτόνομη είναι ότι παράλληλα θα δημιουργούσε ιδιαίτερες δυσκολίες κατά την εφαρμογή της στο σύγχρονο επιγραμμικό περιβάλλον, γεγονός που οδήγησε τελικά στη μη υιοθέτησή της.

Τέλος, παρά τις επιλογές που δίνονται στον υπεύθυνο επεξεργασίας για τη λήψη της αδιαμφισβήτητης συγκατάθεσης, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι οι επιλογές αυτές περιορίζονται ούτως ή άλλως από την υποχρέωση απόδειξης της λήψης της συγκατάθεσης αυτής. Υπό το πρίσμα της αρχής της λογοδοσίας, η οποία για πρώτη φορά προβλέφθηκε ρητά στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων στο άρθρο 5 παρ. 2 αυτού, ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει, σύμφωνα και με το πρώτο εδάφιο της αιτιολογικής σκέψης 42 του προοιμίου, να είναι σε θέση να αποδείξει ότι το υποκείμενο των δεδομένων συγκατατέθηκε στην επεξεργασία. Για παράδειγμα, παρά το γεγονός ότι για την επεξεργασία απλών προσωπικών δεδομένων αρκεί η προφορική δήλωση του υποκειμένου, προκειμένου να είναι σε θέση ο υπεύθυνος επεξεργασίας να αποδείξει - ως φέρων το αντίστοιχο βάρος απόδειξης - ότι την έλαβε νόμιμα, η δήλωση αυτή θα πρέπει να είναι ηχογραφημένη⁹⁴. Περισσότερα για τη σχέση της συγκατάθεσης με την αρχή της λογοδοσίας εξετάζονται παρακάτω, στο αντίστοιχο κεφάλαιο (υπό Α.7.).

4.4. Συγκατάθεση εν πλήρει επιγνώσει

Τελευταίο στοιχείο του ορισμού της συγκατάθεσης του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων είναι να έχει ληφθεί η τελευταία εν πλήρει επιγνώσει του

---

⁹³ De Hert P., Papakonstantinou V., «The new General Data Protection Regulation: Still a sound system for the protection of individuals?», *Computer Law & Security Review* 32 (2016), σελ. 187, Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 166.

⁹⁴ Για τον προβληματισμό της απόδειξης της προφορικής συγκατάθεσης βλ. και σε Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 166.

υποκειμένου, δηλαδή να γνωρίζει το τελευταίο «τουλάχιστον την ταυτότητα του υπευθύνου επεξεργασίας και τους σκοπούς της επεξεργασίας για την οποία προορίζονται τα δεδομένα», όπως προβλέπεται στο τέταρτο εδάφιο της αιτιολογικής σκέψης 42 του προοιμίου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Το ως άνω στοιχείο αποτελεί με άλλα λόγια την εκδήλωση της αρχής της διαφάνειας του άρθρου 5 παρ. 1 στοιχ. α του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων στη συγκατάθεση του υποκειμένου⁹⁵. Επιπλέον το άρθρο 7 παρ. 3 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων θεσπίζει υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας κατά τη λήψη συγκατάθεσης να έχει ενημερώσει αυτό (το υποκείμενο) για το δικαίωμά του για ανάκληση της συγκατάθεσης, όπως το τελευταίο θα αναλυθεί εκτενώς παρακάτω (υπό Α.6.). Πάντως, εκτός από τα παραπάνω στοιχεία, η Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29 έχει επισημάνει ότι είναι απαραίτητα και επιπλέον στοιχεία, όπως -μεταξύ άλλων- το ποια δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν, αν θα χρησιμοποιηθούν για την αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων, καθώς και σε περίπτωση διασυνοριακής ροής δεδομένων, εάν υπάρχουν κίνδυνοι κατά τη διαβίβαση αυτή⁹⁶.

Σε κάθε περίπτωση, το περιεχόμενο της ενημέρωσης πρέπει να καθιστά αντιληπτό στο υποκείμενο των δεδομένων ότι έχει την επιλογή να παράσχει ή όχι τη συγκατάθεσή του, καθώς και τις συνέπειες της χορήγησης της συγκατάθεσης αυτής, ήτοι την επέμβαση του υπευθύνου επεξεργασίας στη σφαίρα των προσωπικών δεδομένων του υποκειμένου⁹⁷, καθώς και τους κινδύνους που ενδέχεται να ανακύψουν από την επέμβαση αυτή^{98, 99}.

---

⁹⁵ Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., «Η αρχή της διαφάνειας κατά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», σε Κοτσαλής Λ., Μενουδάκος Κ. (επιμ.), *Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σελ. 234, με τις εκεί παραπομπές.

⁹⁶ Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 28ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=623051, σελ. 13.

⁹⁷ Brownsword R., «Consent in Data Protection Law: Privacy, Fair Processing and Confidentiality», ό.π., σελ. 101.

⁹⁸ Αρκουλή Κ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, ό.π., σελ. 54, Tsohou A., Kosta E., «Enabling valid informed consent for location tracking through privacy awareness of users: A process theory», ό.π., σσ. 441 και 447.

⁹⁹ Στο πλαίσιο αυτό, εύστοχα έχει υποστηριχθεί ότι στην περίπτωση εφαρμογών δημιουργίας ομαδικών προφίλ, η συγκατάθεση δεν μπορεί να είναι εν πλήρει επιγνώσει, καθώς το υποκείμενο των δεδομένων

Κατά τα λοιπά, απλή παραπομπή στον νόμο, ήτοι στις διατάξεις του ν. 2472/1997 ή πλέον του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, ομόφωνα γίνεται δεκτό πως δεν συνιστά επαρκή ενημέρωση¹⁰⁰.

Σημειώνεται βέβαια ότι υπό το προϊσχύον δίκαιο η υποχρέωση ενημέρωσης για τη λήψη έγκυρη συγκατάθεσης ήταν περισσότερο αυστηρή, αφού ο ν. 2472/1997 επέβαλε στο άρθρο 2 στοιχ. ια αυτού, ως ελάχιστο περιεχόμενο της ενημέρωσης για τη λήψη της συγκατάθεσης του υποκειμένου τον σκοπό της επεξεργασίας, τα δεδομένα ή τις κατηγορίες δεδομένων που αφορά η επεξεργασία, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνση του υπευθύνου επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του. Ωστόσο, η ελαχιστοποίηση του υποχρεωτικού περιεχομένου της ενημέρωσης δεν πρέπει να λογίζεται ως κάμψη της προστασίας του υποκειμένου των δεδομένων, καθώς στην πράξη, παρά τη νομιμότητα της λήψης της συγκατάθεσης, προκειμένου να είναι σύννομη η επεξεργασία που έλαβε χώρα κατόπιν συγκατάθεσης του υποκειμένου, πρέπει το υποκείμενο ούτως ή άλλως να έχει λάβει ενημέρωση και για το σύνολο των στοιχείων που προβλέπονται στο άρθρο 13 παρ. 1 και 2 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων¹⁰¹.

δεν μπορεί να αντιληφθεί τις συνέπειες της εφαρμογής προσωπικών δεδομένων άλλων υποκειμένων στην απόφαση που θα ληφθεί για το ίδιο, ως προς την κατηγορία στην οποία θα υπαχθεί, βλ. σε Hildebrandt M., «Who is Profiling Who? Invisible Visibility», σε Gutwirth S., Pouillet Y., De Hert P., de Terwangne C., Nouwt S. (επιμ.) *Reinventing Data Protection?*. Εκδόσεις Springer, Dordrecht, 2009, σελ. 243.

¹⁰⁰ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 93, Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 222.

¹⁰¹ 1. Όταν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν υποκείμενο των δεδομένων συλλέγονται από το υποκείμενο των δεδομένων, ο υπεύθυνος επεξεργασίας, κατά τη λήψη των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, παρέχει στο υποκείμενο των δεδομένων όλες τις ακόλουθες πληροφορίες: α) την ταυτότητα και τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου επεξεργασίας και, κατά περίπτωση, του εκπροσώπου του υπευθύνου επεξεργασίας, β) τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου προστασίας δεδομένων, κατά περίπτωση, γ) τους σκοπούς της επεξεργασίας για τους οποίους προορίζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και τη νομική βάση για την επεξεργασία, δ) εάν η επεξεργασία βασίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο στ), τα έννομα συμφέροντα που επιδιώκονται από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ή από τρίτο, ε) τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, εάν υπάρχουν, στ) κατά περίπτωση, την πρόθεση του υπευθύνου επεξεργασίας να διαβιβάσει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτη χώρα ή διεθνή οργανισμό και την ύπαρξη ή την απουσία απόφασης επάρκειας της Επιτροπής ή, όταν πρόκειται για τις διαβιβάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 46 ή 47 ή στο άρθρο 49 παράγραφος 1 δεύτερο εδάφιο, αναφορά στις ενδεδειγμένες ή κατάλληλες εγγυήσεις και τα μέσα για να αποκτηθεί αντίγραφο τους ή στο πού διατέθηκαν.

Αναφορικά με τον τρόπο που θα λάβει χώρα η ενημέρωση του υποκειμένου, προκειμένου να θεωρείται έγκυρη η συγκατάθεσή του, ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων ορίζει ότι το αίτημα για συγκατάθεση πρέπει να είναι σαφώς διακριτό από άλλα θέματα, σε κατανοητή και εύκολα προσβάσιμη μορφή, χρησιμοποιώντας απλή και σαφή διατύπωση (άρθρο 7 παρ. 2). Συνεπώς, θα πρέπει να πραγματοποιείται στην επίσημη γλώσσα του κράτους - μέλους, καθώς και να διατυπώνεται με απλό και καθημερινό τρόπο, χωρίς νομικούς όρους¹⁰². Επιπλέον, πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη πρόνοια προς ευπαθείς ομάδες, οι οποίες λόγω ηλικίας ή χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ενδέχεται να έχουν δυσκολία στην κατανόηση περίπλοκων διατυπώσεων¹⁰³. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται πλήρως και από την αιτιολογική σκέψη 58 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, όπου ορίζεται μεταξύ άλλων πως «εάν η επεξεργασία απευθύνεται σε παιδί, θα πρέπει να διατυπώνεται σε σαφή και απλή γλώσσα την οποία το παιδί να μπορεί να κατανοεί εύκολα».

---

2. Εκτός από τις πληροφορίες που αναφέρονται στην παράγραφο 1, ο υπεύθυνος επεξεργασίας, κατά τη λήψη των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, παρέχει στο υποκείμενο των δεδομένων τις εξής επιπλέον πληροφορίες που είναι αναγκαίες για την εξασφάλιση θεμιτής και διαφανούς επεξεργασίας: α) το χρονικό διάστημα για το οποίο θα αποθηκευτούν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή, όταν αυτό είναι αδύνατο, τα κριτήρια που καθορίζουν το εν λόγω διάστημα, β) την ύπαρξη δικαιώματος υποβολής αιτήματος στον υπεύθυνο επεξεργασίας για πρόσβαση και διόρθωση ή διαγραφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή περιορισμό της επεξεργασίας που αφορούν το υποκείμενο των δεδομένων ή δικαιώματος αντίταξης στην επεξεργασία, καθώς και δικαιώματος στη φορητότητα των δεδομένων, γ) όταν η επεξεργασία βασίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) ή στο άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχείο α), την ύπαρξη του δικαιώματος να ανακαλέσει τη συγκατάθεσή του οποτεδήποτε, χωρίς να θιγεί η νομιμότητα της επεξεργασίας που βασίστηκε στη συγκατάθεση πριν από την ανάκλησή της, δ) το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε εποπτική αρχή, ε) κατά πόσο η παροχή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποτελεί νομική ή συμβατική υποχρέωση ή απαίτηση για τη σύναψη σύμβασης, καθώς και κατά πόσο το υποκείμενο των δεδομένων υποχρεούται να παρέχει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και ποιες ενδεχόμενες συνέπειες θα είχε η μη παροχή των δεδομένων αυτών, στ) την ύπαρξη αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, που αναφέρεται στο άρθρο 22 παράγραφοι 1 και 4 και, τουλάχιστον στις περιπτώσεις αυτές, σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τη λογική που ακολουθείται, καθώς και τη σημασία και τις προβλεπόμενες συνέπειες της εν λόγω επεξεργασίας για το υποκείμενο των δεδομένων.

¹⁰² Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., «Η αρχή της διαφάνειας κατά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», ό.π., σσ. 235 - 236, Tsohou A., Kosta E., «Enabling valid informed consent for location tracking through privacy awareness of users: A process theory», ό.π., σελ. 441, με τις εκεί παραπομπές στη διεθνή βιβλιογραφία. Βλ. και Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Διαφάνεια, της 29ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=622227.

¹⁰³ Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., *Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων 679/2016/ΕΕ*, ό.π., σσ. 59 - 60, με τις εκεί παραπομπές.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας, προκειμένου να λάβει νόμιμα τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, είναι να παράσχει σε αυτό, σύμφωνα με τις ως άνω διατυπώσεις, όλες τις απαραίτητες πληροφορίες. Αντίθετα, η λήψη των πληροφοριών από το υποκείμενο με κανέναν τρόπο δεν επιδρά στο κύρος της συγκατάθεσης¹⁰⁴. Με άλλα λόγια, αν το υποκείμενο χορηγήσει τη συγκατάθεσή του, χωρίς να δώσει την απαραίτητη σημασία στις πληροφορίες που του παρασχέθηκαν σχετικά με την επεξεργασία, η τελευταία συνεχίζει να είναι καθόλα έγκυρη¹⁰⁵, εφόσον βέβαια πληρούνται και τα υπόλοιπα προβλεπόμενα από τον νόμο χαρακτηριστικά για την εγκυρότητα αυτής.

A.5. Χρόνος χορήγησης της συγκατάθεσης

Ένα ακόμη ζήτημα το οποίο είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί αφορά στον χρόνο χορήγησης της συγκατάθεσης από το υποκείμενο των δεδομένων. Ειδικότερα, ερώτημα ανακύπτει, εάν χρησιμοποιείται η έννοια της συγκατάθεσης κυριολεκτικά, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει τόσο τη συναίνεση του υποκειμένου, όσο και την έγκριση της ήδη διενεργηθείσας επεξεργασίας εκ μέρους του, ή αν στην πραγματικότητα η συγκατάθεση είναι δυνατό να επιτελέσει τη νομιμοποιητική της λειτουργία, μόνο εφόσον έχει χορηγηθεί εκ των προτέρων.

Ως ορθότερη λύση προκρίνεται η δεύτερη. Και τούτο, διότι καταρχάς αποδεικνύεται από το γράμμα του νόμου¹⁰⁶. Ειδικότερα, στην Οδηγία 95/46/ΕΚ χρησιμοποιείται η έκφραση «[...]μπορεί να γίνεται μόνο εάν: α) το πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα **έχει δώσει τη ρητή συγκατάθεσή του**», στον ν. 2472/1997 «[...] επιτρέπεται μόνον όταν το υποκείμενο τον δεδομένων **έχει δώσει τη συγκατάθεσή του**», ενώ στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων

---

¹⁰⁴ Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., «Η αρχή της διαφάνειας κατά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», ό.π., σελ. 236, η ίδια, *Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων 679/2016/ΕΕ*, ό.π., σελ. 60, με τις εκεί παραπομπές.

¹⁰⁵ Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σσ. 214 - 215.

¹⁰⁶ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σσ. 87 - 88, Ιγγλεζάκης Ι., *Ενυπόθετα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 220, Χριστοδούλου Κ., «Προς μια επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του», ό.π., σελ. 358, ο ίδιος, *Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σελ. 51, ο οποίος μάλιστα διευκρινίζει πως με εξαίρεση το ποινικώς κολάσιμο της επεξεργασίας, όπου απαιτείται η συναίνεση, καθώς πρόκειται για αυτεπαγγέλτως διωκόμενο έγκλημα, η διάκριση δεν έχει πρακτική σημασία, καθώς αν η παρασχεθεί έγκριση, η διαφορά μεταξύ υποκειμένου των δεδομένων και υπευθύνου επεξεργασίας θα έχει εκλείψει.

επιλύθηκε το ζήτημα με την απευθείας χρήση της έννοιας της συναίνεσης, ήτοι της εκ των προτέρων συγκατάθεσης «α) το υποκείμενο των δεδομένων *έχει συναινέσει στην επεξεργασία [...]*»¹⁰⁷.

Η παραπάνω επιλογή φαίνεται και ορθότερη, ως περισσότερο προστατευτική προς το υποκείμενο των δεδομένων, ώστε να μην έρχεται το τελευταίο προ τετελεσμένου γεγονότος, ως εμμέσως εξαναγκασμένο να παράσχει την έγκρισή του σε μια ήδη τελεσθείσα επεξεργασία¹⁰⁸. Πάντως η επιλογή αυτή έχει επικριθεί μεμονωμένα και ως ανεπιεικής για τον υπεύθυνο επεξεργασίας, όταν ο τελευταίος έχει προβεί σε όλες τις νόμιμες προδιατυπώσεις και απλώς το υποκείμενο των δεδομένων «καθυστέρησε να εκφράσει τη βούλησή του»¹⁰⁹.

A.6. Η ανάκληση της συγκατάθεσης

Παρά το γεγονός ότι στην Οδηγία 95/46/EK δεν υπήρχε οποιαδήποτε αναφορά στη δυνατότητα ανάκλησης της συγκατάθεσης του υποκειμένου και στις προϋποθέσεις αυτής, γινόταν ευρέως δεκτό ότι υφίστατο αντίστοιχο δικαίωμα, το οποίο μπορούσε να ασκηθεί ανά πάσα στιγμή, άνευ αιτιολόγησης και χωρίς επιπτώσεις στο υποκείμενο των δεδομένων, χωρίς πάντως αναδρομικό αποτέλεσμα¹¹⁰. Η παραπάνω θέση αποτελούσε απόρροια του χαρακτηρισμού της συγκατάθεσης ως έκφανσης του αυτοκαθορισμού του υποκειμένου των δεδομένων¹¹¹. Για αυτόν τον λόγο, πρέπει να επιδοκιμαστεί η επιλογή του Έλληνα νομοθέτη να προβλέψει

---

¹⁰⁷ Άπασες οι εμφάσεις της γράφουσας.

¹⁰⁸ Σχετικό επιχείρημα βλ. και σε απόφαση της ΑΠΔΠΧ 63/2007, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία, στο πλαίσιο της τήρησης από την ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ αρχείου παλαιών και ενεργών χορηγήσεων, έκρινε ότι η εκ των υστέρων συγκατάθεση δεν θα είναι ελεύθερη, αλλά εξαναγκασμένη συναίνεση για συλλογή στοιχείων από ένα αρχείο που έχει ήδη δημιουργηθεί, ιδίως όταν θα υπάρχει πίεση στον υποψήφιο δανειολήπτη να πάρει το επιζητούμενο δάνειο, το οποίο δεν θα του χορηγηθεί, εάν αρνηθεί να συναινέσει.

¹⁰⁹ Αρμαμέντος Π., Σωτηρόπουλος Β., *Προσωπικά δεδομένα - Ερμηνεία Ν. 2472/1997*, ό.π., σσ. 144 - 145.

¹¹⁰ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 95 και σε Γνώμη 15/2011 της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 13ης Ιουλίου 2011, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_el.pdf, σσ. 10, 16, 35, 39 - 40.

¹¹¹ Bygrave L.A., Schartum D.W., «Consent, Proportionality and Collective Power», ό.π., σελ. 164, Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 251.

κατά τη μεταφορά της ως άνω Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο ρητά τα παραπάνω στο άρθρο 2 στοιχ. ια εδ. γ' του ν. 2472/1997 ¹¹².

Ήδη πλέον και στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων προβλέφθηκε ρητά το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης, στο άρθρο 7 παρ. 3. Επιβεβαιώθηκε συνεπώς με αδιαμφισβήτητο τρόπο η -χωρίς χρονικό περιορισμό και αιτιολογία- δυνατότητα ανάκλησης της συγκατάθεσης και η έλλειψη αναδρομικού χαρακτήρα αυτής. Ωστόσο, ο ενωσιακός νομοθέτης προχώρησε παραπάνω: αφενός προέβλεψε υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας να ενημερώνει το υποκείμενο πριν την παροχή της συγκατάθεσής του για την ύπαρξη του δικαιώματος ανάκλησης αυτής, αφετέρου ρύθμισε εμμέσως τη διαδικασία ανάκλησης της συγκατάθεσης, ορίζοντας ότι πρέπει να είναι εξίσου εύκολη με τη διαδικασία παροχής της. Τα παραπάνω κρίθηκε ότι διευκολύνουν τα πρόσωπα να λαμβάνουν αποφάσεις ως προς την επεξεργασία των δεδομένων τους ελεύθερα και ανεμπόδιστα ¹¹³.

Παρά το γεγονός ότι τα αποτελέσματα της ανάκλησης της συγκατάθεσης λειτουργούν *ex nunc*, με συνέπεια να θεωρείται νόμιμη η επεξεργασία δεδομένων που έλαβε χώρα στο πλαίσιο προηγούμενης έγκυρης συγκατάθεσης και μέχρι την ανάκληση αυτής, ερωτήματα ανέκυπταν προ της εφαρμογής του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, αναφορικά με την τύχη των ήδη επεξεργασθέντων δεδομένων, μετά την ανάκληση της συγκατάθεσης από το υποκείμενο, στην περίπτωση που ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν δύναται να τα διατηρήσει δυνάμει κάποιας άλλης νόμιμης βάσης επεξεργασίας. Με άλλα λόγια αμφισβητούνταν, εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας, εκτός από την υποχρέωση της παύσης και παράλειψης της επεξεργασίας στο μέλλον, ταυτόχρονα όφειλε και να διαγράψει τα προσωπικά δεδομένα που νομίμως στο παρελθόν επεξεργάστηκε.

Κατά μια άποψη, ο μη αναδρομικός χαρακτήρας της ανάκλησης της συγκατάθεσης συνεπαγόταν ότι, αφού η μέχρι τον χρόνο εκείνο επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων ήταν καθόλα νόμιμη, δεν επιβαλλόταν και καμία υποχρέωση στον υπεύθυνο επεξεργασίας να διαγράψει τα μέχρι τότε επεξεργασθέντα δεδομένα

---

¹¹² Άρθρο 2 αριθ. ια εδ. γ' του ν. 2472/1997: «Η συγκατάθεση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε, χωρίς αναδρομικό αποτέλεσμα».

¹¹³ Μήτρου Λ., *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σελ. 74.

¹¹⁴. Ειδικότερα, με βάση το ελληνικό δίκαιο υποστηρίχθηκε πως αντίθετη ερμηνεία θα προσέκρουε στη ρητή απαγόρευση της αναδρομικότητας, αφού θα υπήρχε τέτοια αποκατάσταση των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, όπως εάν η συγκατάθεση δεν είχε χορηγηθεί ποτέ ¹¹⁵.

Από την άλλη πλευρά, απαραίτητο είναι να ληφθεί υπόψη ότι και η αποθήκευση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα συνιστά, τόσο υπό το προϊσχύον δίκαιο ¹¹⁶, όσο και υπό τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων ¹¹⁷, πράξη επεξεργασίας. Σύμφωνα με αυτήν την έννοια λοιπόν, η αποθήκευση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποτελεί μια «στατική» πράξη επεξεργασίας εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας, υπό την έννοια της διατήρησης των ήδη επεξεργασθέντων προσωπικών δεδομένων ¹¹⁸. Υπό την ερμηνεία αυτή, ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει την υποχρέωση να διαγράψει άμεσα τα δεδομένα, τα οποία επεξεργάστηκε, μετά την ανάκληση της συγκατάθεσης του υποκειμένου και εφόσον δεν υφίσταται άλλη νόμιμη βάση επεξεργασίας.

Η τελευταία θέση φαίνεται πλέον να επιβεβαιώνεται πανηγυρικά από το κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Ειδικότερα, προβλέφθηκε στο άρθρο 17 αυτού για πρώτη φορά νομοθετικά πλέον το δικαίωμα διαγραφής, άλλως το δικαίωμα στη λήθη. Μεταξύ άλλων, ο ενωσιακός νομοθέτης προέβλεψε ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων έχει την υποχρέωση να διαγράψει τα προσωπικά δεδομένα που υπέστησαν επεξεργασία δυνάμει της συγκατάθεσης του υποκειμένου, εφόσον η συγκατάθεση ανακλήθηκε και εφόσον δεν υφίσταται άλλη νόμιμη βάση επεξεργασίας και υπό την προϋπόθεση φυσικά πως δεν συντρέχει κάποια εκ των προβλεπόμενων στον νόμο εξαιρέσεων ¹¹⁹. Η παραπάνω

---

¹¹⁴ Kosta E., *Consent in European Data Protection Law*, ό.π., σελ. 251.

¹¹⁵ Καλλιμόπουλος Γ., «Ανάκληση συναίνεσης του υποκειμένου περί επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (γνωμ.)», *ΧρηΔικ* 12 (2010), σσ. 289 - 290 όπου επισημαίνει ότι «δεν είναι δυνατόν η έννοια της μη αναδρομικότητας να περιορίζεται στο αυτονόητο και μόνο, ότι δηλ. μια νόμιμη πράξη δεν μπορεί εκ των υστέρων να γίνει παράνομη κατά τη βούληση του υποκειμένου επεξεργασίας».

¹¹⁶ Βλ. άρθρο 2 στοιχ. β της Οδηγίας 95/46/EK σε συνδυασμό με το άρθρο 2 στοιχ. δ του ν. 2472/1997.

¹¹⁷ Βλ. άρθρο 4 αριθμ. 2 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων

¹¹⁸ Bartolini C., Siry L., «The right to be forgotten in the light of the consent of the data subject», ό.π., σελ. 227.

¹¹⁹ Βλ. άρθρο 17 παρ. 1 στοιχ. β και παρ. 3 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

σύνδεση του δικαιώματος ανάκλησης της συγκατάθεσης από το υποκείμενο των δεδομένων με το δικαίωμα διαγραφής επισημάνθηκε και από την Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29 ¹²⁰.

Πάντως, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός πως το αναιτιολόγητο και απρόθεσμο της συγκατάθεσης δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως και ότι η τελευταία δεν ελέγχεται υπό το πρίσμα της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος του άρθρου 281 ΑΚ, με συνέπεια την ακυρότητα αυτής κατ' άρθρο 180 ΑΚ. Έτσι, έχει υποστηριχθεί η θέση ότι είναι καταχρηστική η άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης της συγκατάθεσης: α) όταν τόσο οι συγκαταθέσεις, όσο και οι ανακλήσεις απευθύνονται προς τον υπεύθυνο επεξεργασίας σε μικρό χρονικό διάστημα, συστηματικά και επαναλαμβανόμενα, επιλεκτικά ή αντιφατικά, β) όταν ανακαλούνται όλες οι τυχόν μελλοντικές συγκαταθέσεις και γ) όταν ανακαλείται συγκατάθεση που αντικειμενικά δημιουργεί προϋποθέσεις παραπλάνησης του αποδέκτη των δεδομένων, ιδίως προς όφελος του ανακαλούντος ¹²¹.

Τέλος, επισημαίνεται ότι δεν χωρεί εκ των προτέρων παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης με αποδοχή σχετικού όρου σύμβασης ¹²².

A.7. Συγκατάθεση και αρχή της λογοδοσίας

Στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων εισήχθη για πρώτη φορά η αρχή της λογοδοσίας, ήτοι η ευθύνη του υπευθύνου επεξεργασίας για την τήρηση των αρχών της επεξεργασίας και η υποχρέωση απόδειξης της τήρησης αυτής. Βεβαίως, η υποχρέωση λογοδοσίας του υπευθύνου επεξεργασίας προβλεπόταν ήδη από το 1980 στις κατευθυντήριες γραμμές που εξέδωσε ο

---

¹²⁰ Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 28ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=623051, σελ. 22.

¹²¹ Καλλιμόπουλος Γ., «Ανάκληση συναίνεσης του υποκειμένου περί επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (γνωμ.)», ό.π., σελ. 294, ενόψει των πραγματικών περιστατικών της ανάκλησης συγκατάθεσης χορήγησης δεδομένων από δανειολήπτες προς την ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ. Επίσης, ως προς τη σχέση του δικαιώματος αντίρρησης του υποκειμένου, του δικαιώματος ανάκλησης της συγκατάθεσής του και της αρχής της αναλογικότητας, βλ. σε Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου τους», *Αρμ* 59 (2005), σελ. 141.

¹²² Αρκουλή Κ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, ό.π., σελ. 59 - 60, με το επιχειρήμα ότι η εκ των προτέρων παραίτηση ισοδυναμεί με συγκατάθεση για κάθε μελλοντική επεξεργασία, η οποία ούτως ή άλλως είναι άκυρη, Ιγγλεζάκης Ι., *Εναίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σελ. 215.

Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και τις διασυννοριακές ροές δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ενώ και η Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, με τη Γνώμη 3/2010 σχετικά με την αρχή της λογοδοσίας ¹²³, είχε εισηγηθεί την εισαγωγή σχετικής διάταξης κατά την τροποποίηση της Οδηγίας 95/46/EK.

Η θεσπισμένη αρχή της λογοδοσίας βεβαίως συνδέεται άρρηκτα με την εγκυρότητα της λήψης της συγκατάθεσης. Και τούτο, διότι μετατοπίζεται το βάρος απόδειξης στον υπεύθυνο επεξεργασίας, ο οποίος, εκτός των ανωτέρω περιγραφόμενων υποχρεώσεων του για λήψη της έγκυρης συγκατάθεσης, φέρει και την υποχρέωση να χρησιμοποιήσει τα κατάλληλα μέσα, ώστε να είναι σε θέση να αποδείξει την εκπλήρωση των σχετικών υποχρεώσεων.

Συγκεκριμένα, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να είναι σε θέση όχι μόνο να επιδειξει, αλλά και να αποδείξει ¹²⁴ τη συμμόρφωσή του με τις διατάξεις του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, ήτοι να αποδείξει ότι ενημέρωσε πλήρως και προσηκόντως το υποκείμενο των δεδομένων για τα επιμέρους στοιχεία της επεξεργασίας που πρόκειται να επιτελέσει, ότι παρείχε στο υποκείμενο των δεδομένων τη δυνατότητα να συγκατατεθεί ελεύθερα, ότι χρησιμοποίησε μέσα, τα οποία καθιστούν αδιαμφισβήτητη τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, καθώς και ότι παρείχε στο υποκείμενο των δεδομένων προσιτά μέσα για να ανακαλέσει τη συγκατάθεσή του.

Πάντως, τονίζεται ότι από την παραπάνω υποχρέωση ανακύπτει πληθώρα ζητημάτων, ιδίως στην περίπτωση της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων σε επιγραμμικό περιβάλλον, όπου και τα προσφερόμενα μέσα για ενημέρωση και λήψη της συγκατάθεσης συνεπάγονται αποδεικτικές δυσχέρειες. Βεβαίως, όπως και παραπάνω επισημάνθηκε, αναφορικά με την υποχρέωση ενημέρωσης του υποκειμένου για λήψη της συγκατάθεσης εν πλήρει επιγνώσει (υπό Α.4.4), ο υπεύθυνος επεξεργασίας φέρει την υποχρέωση να καταστήσει προσιτή την ενημέρωση στο υποκείμενο των δεδομένων, αποτελεί όμως δικαίωμα του τελευταίου

---

¹²³ Διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp173_en.pdf.

¹²⁴ Ως προς τις σχετικές υποχρεώσεις του υπευθύνου επεξεργασίας των δεδομένων, καθώς και τον ρόλο του υπευθύνου προστασίας δεδομένων στις υποχρεώσεις αυτές, βλ. σε Σωτηρόπουλος Β., *Υπεύθυνος προστασίας δεδομένων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 140.

να αναγνώσει αυτήν. Ωστόσο, δεν είναι πάντοτε εφικτό ο υπεύθυνος επεξεργασίας να αποδείξει ποιο ήταν το περιεχόμενο της ενημέρωσης ή ποια ακριβώς μορφή είχε η φόρμα λήψης των προσωπικών δεδομένων και παροχής της συγκατάθεσης, κατά τον κρίσιμο χρόνο που το υποκείμενο των δεδομένων επισκέφτηκε την ιστοσελίδα και παρείχε τη συγκατάθεσή του.

Για τον λόγο αυτόν, σημαντική θα είναι και η καθοδήγηση από τις κατά τόπους Αρχές Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, οι οποίες θα ερμηνεύσουν μέσα από τις οδηγίες και τις αποφάσεις τους, με ποια μέσα και σε ποιο βαθμό θα εκτείνονται οι υποχρεώσεις λογοδοσίας του υπευθύνου επεξεργασίας, ενόψει πάντοτε των διαθέσιμων τεχνολογικών μέσων και των κρίσιμων κάθε φορά πραγματικών περιστατικών που χαρακτηρίζουν την κάθε πράξη επεξεργασίας, ώστε οι υποχρεώσεις αυτές να μην καταστήσουν αδύνατη εν τέλει την επεξεργασία δεδομένων, παρά την έγκυρη συγκατάθεση του υποκειμένου.

A.8. Επιμέρους ζητήματα συγκατάθεσης

Εκτός των όσων παραπάνω εκτέθηκαν για την εγκυρότητα λήψης της συγκατάθεσης εν γένει, αμέσως παρακάτω εκτίθενται κάποια ειδικά ζητήματα συγκατάθεσης που απασχόλησαν τη θεωρία, κατά την ερμηνεία των διατάξεων περί προσωπικών δεδομένων: η διαδικασία λήψης της συγκατάθεσης στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και η λήψη της συγκατάθεσης από ανήλικα υποκείμενα των δεδομένων.

8.1. Η συγκατάθεση στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών¹²⁵

Ειδικότερα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ως προς την έννοια της συγκατάθεσης, η Οδηγία 2002/58/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (εφεξής «Οδηγία 2002/58/EK»), η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 3471/2006 επισημαίνει στην αιτιολογική σκέψη 17 του προοιμίου αυτής και εν συνεχεία στο άρθρο 2 στοιχ. ε ότι «η συγκατάθεση του χρήστη ή του συνδρομητή, ανεξάρτητα αν αυτός είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο,

---

¹²⁵ Στο παρόν κεφάλαιο θα εναλλάσσονται οι όροι «υποκείμενο», «χρήστης» και «συνδρομητής», χωρίς διαφοροποίηση, προκειμένου να καταδειχθεί το πρόσωπο που χορηγεί τη συγκατάθεση για την επεξεργασία των δεδομένων.

πρέπει να έχουν την ίδια έννοια με την συγκατάθεση του προσώπου στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, όπως ορίζεται και περαιτέρω προσδιορίζεται στην οδηγία 95/46/EK».

Περαιτέρω, ο Έλληνας νομοθέτης, κατά τη μεταφορά της Οδηγίας 2002/58/EK με τον ν. 3471/2006 επέλεξε να προσδώσει στη διαδικασία λήψης της συγκατάθεσης δύο επιπλέον στοιχεία: πρώτον, με το άρθρο 5 παρ. 3 εδ. α' ορίστηκε ότι η συγκατάθεση πρέπει να δίδεται είτε εγγράφως είτε με ηλεκτρονικά μέσα, αποκλείοντας οποιονδήποτε άλλο τρόπο (προφορικά ή με κάποιου άλλου είδους ενέργεια του υποκειμένου των δεδομένων)· δεύτερον, με το δεύτερο εδάφιο του ίδιου άρθρου, θεσπίστηκε υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας να εξασφαλίζει πως η συγκατάθεση έχει ληφθεί εν πλήρει επιγνώσει και μάλιστα ότι *«καταγράφεται με ασφαλή τρόπο, είναι ανά πάσα στιγμή προσβάσιμη στον χρήστη ή τον συνδρομητή»*, υποχρέωση που παραπέμπει στην προβλεπόμενη στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων αρχή της λογοδοσίας. Τέλος, ομοίως με την αντίστοιχη πρόβλεψή του στον ν. 2472/1997, προσέδωσε στη συγκατάθεση ελευθέρως ανακλητό χαρακτήρα.

Μάλιστα, αναφορικά με τη χορήγηση συγκατάθεσης με ηλεκτρονικά μέσα, υποστηρίχθηκε ¹²⁶ πως στην περίπτωση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, απαραίτητη είναι η χρήση της προηγμένης ηλεκτρονικής υπογραφής κατ' άρθρ. 3 του π.δ. 150/2001, ως αντίστοιχη της προϋπόθεσης χορήγησης γραπτής συγκατάθεσης του ν. 2472/1997.

Κατά τα λοιπά, στον ν. 3471/2006, η συγκατάθεση, ως νόμιμη βάση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, προβλέφθηκε στις εξής περιπτώσεις ¹²⁷:

---

¹²⁶ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., *Προσωπικά Δεδομένα*, ό.π., σελ. 177. Προ του ν. 3471/2006, και ο Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, ό.π., σσ. 216 - 217, είχε επισημάνει την αντιστοίχιση της ιδιόχειρης υπογραφής στην προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή, προτείνοντας όμως ενόψει της Οδηγίας 2002/58/EK την πρόβλεψη επεξεργασίας ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων και με ηλεκτρονικά μέσα. Πρβλ. όμως και Αρκουλή Κ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, ό.π., σσ. 55 - 56, η οποία θεωρεί τη ρύθμιση του ν. 3471/2006 απλώς ευμενέστερη, καθώς θεωρεί ότι η μη αναφορά στον νόμο σε προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή συνεπάγεται το μη υποχρεωτικό αυτής.

¹²⁷ Για εκτενέστερη ανάλυση βλ. σε Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Νομική διασφάλιση του απορρήτου των κινητών επικοινωνιών (Η ελληνική νομική ρύθμιση ενόψει και του πρόσφατου Ν 3674/2008)», *ΔίΜΕΕ* 20 (2008), σσ. 455 - 456.

(α) για την καταγραφή συνδιαλέξεων και δεδομένων κίνησης, προς τον σκοπό απόδειξης εμπορικής συναλλαγής ή άλλης επικοινωνίας επαγγελματικού χαρακτήρα κατά τη διάρκεια νόμιμης επαγγελματικής πρακτικής (άρθρ. 4 παρ. 3).

(β) για την αποθήκευση πληροφοριών ή απόκτηση πρόσβασης σε αυτές στον τερματικό εξοπλισμό συνδρομητή ή χρήστη (άρθρ. 4 παρ. 5).

(γ) για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, μεταξύ των οποίων και τα δεδομένα κίνησης και θέσης (άρθρ. 5 παρ. 1).

(δ) για την επεξεργασία δεδομένων κίνησης, με σκοπό την εμπορική προώθηση των υπηρεσιών τηλεπικοινωνιών ή την παροχή υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας (άρθρ. 6 παρ. 3), εφόσον το υποκείμενο των δεδομένων έχει ενημερωθεί για τον τύπο των δεδομένων κίνησης που θα τύχουν επεξεργασίας και τη χρονική διάρκεια αυτής. Στο ίδιο άρθρο προβλέπεται η υποχρέωση για ανακοίνωση της τυχόν ανάκλησης της συγκατάθεσης στους τρίτους, προς τους οποίους ανακοινώθηκαν τα δεδομένα, ως και η απαγόρευση εξάρτησης της παροχής των υπηρεσιών από τη λήψη της συγκατάθεσης.

(ε) για την επεξεργασία δεδομένων θέσης (άρθρ. 6 παρ. 4), μετά από ενδελεχή ενημέρωση του υποκειμένου για τον τύπο των δεδομένων που θα τύχουν επεξεργασίας, τη χρονική διάρκεια αυτής, καθώς και τους ενδεχόμενους τρίτους, στους οποίους θα γνωστοποιηθούν τα δεδομένα.

(στ) για τη δημοσίευση δεδομένων του συνδρομητή, εκτός του ονόματος, του επωνύμου, του πατρωνύμου και της διεύθυνσης (για τα οποία τεκμαίρεται η συγκατάθεση του υποκειμένου, εφόσον δεν εκφράσει την αντίρρησή του, κατ' άρθρο 10 παρ. 3 εδ. β'), σε έντυπους ή ηλεκτρονικούς καταλόγους συνδρομητών (άρθρ. 10 παρ. 2).

(ζ) για την πραγματοποίηση μη ζητηθείσας εμπορικής επικοινωνίας, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση (άρθρ. 11 παρ. 1)

Ήδη σήμερα, με παραπομπή πλέον στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων, η Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και την κατάργηση της οδηγίας 2002/58/EK (εφεξής «Πρόταση Κανονισμού e - privacy»),

στο άρθρο 9 παρ. 1 αυτής, ορίζει πως «[ε]φαρμόζεται ο ορισμός του όρου “συγκατάθεση” και οι προϋποθέσεις για τη χορήγησή της που προβλέπονται στο άρθρο 4 παράγραφος 11 και στο άρθρο 6 του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679». Επιπροσθέτως, χαρακτηριστικά της συγκατάθεσης στην ανωτέρω Πρόταση Κανονισμού αποτελούν η δυνατότητα χορήγησής της μέσω ρυθμίσεων εφαρμογής λογισμικού που παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο (άρθρ. 9 παρ. 2) και η υποχρέωση του παρόχου υπηρεσιών να υπενθυμίζει τη δυνατότητα ανάκλησης της συγκατάθεσης ανά εξάμηνες χρονικές περιόδους (άρθρ. 9 παρ. 3).

Επιπλέον, στην Πρόταση Κανονισμού e - privacy εντοπίζεται η χρήση της έννοιας της συγκατάθεσης, ως νόμιμης βάσης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων στις κάτωθι περιπτώσεις:

(α) Για την επεξεργασία μεταδεδομένων ηλεκτρονικών επικοινωνιών από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (άρθρ. 6 παρ. 2 στοιχ. γ), εφόσον ο σκοπός για τον οποίο το υποκείμενο των δεδομένων χορήγησε τη συγκατάθεσή του δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της επεξεργασίας πληροφοριών που έχουν καταστεί ανώνυμες.

(β) Για την επεξεργασία περιεχομένου ηλεκτρονικών επικοινωνιών από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (άρθρ. 6 παρ. 3 στοιχ. α), με σκοπό την παροχή ειδικής υπηρεσίας στο υποκείμενο των δεδομένων, εφόσον η εν λόγω υπηρεσία δεν είναι δυνατό να παρασχεθεί χωρίς την επεξεργασία αυτή.

(γ) Για την επεξεργασία περιεχομένου ηλεκτρονικών επικοινωνιών από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (άρθρ. 6 παρ. 3 στοιχ. β), εφόσον ο σκοπός για τον οποίο το σύνολο των ενδιαφερόμενων υποκειμένων των δεδομένων χορήγησε τη συγκατάθεσή του δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της επεξεργασίας πληροφοριών που έχουν καταστεί ανώνυμες και ο πάροχος έχει διενεργήσει διαβούλευση με την εποπτική αρχή.

(δ) Για τη χρήση των δυνατοτήτων επεξεργασίας και αποθήκευση του τερματικού εξοπλισμού και τη συλλογή πληροφοριών από τον τερματικό εξοπλισμό των τελικών χρηστών, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικών με το λογισμικό και το υλισμικό του εξοπλισμού (άρθρ. 8 παρ. 1 στοιχ. β).

(ε) Για την εγκατάσταση ρυθμίσεων απορρήτου σε προϊόντα λογισμικού που παρέχουν τη δυνατότητα ηλεκτρονικών επικοινωνιών (άρθρ. 10 παρ. 2).

(στ) Για τη συμπερίληψη των υποκειμένων των δεδομένων σε καταλόγους (άρθρ. 15 παρ. 1 και 2).

(ζ) Για την αποστολή κοινοποιήσεων άμεσης εμπορικής προώθησης (άρθρ. 16 παρ. 1).

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι ο Έλληνας νομοθέτης, ήδη με τον ν. 3471/2006 είχε προβλέψει, αποκλειστικά για την αποθήκευση πληροφοριών ή την απόκτηση πρόσβασης σε αποθηκευμένες πληροφορίες στον τερματικό εξοπλισμό του συνδρομητή ή του χρήστη, προκειμένου να ρυθμιστεί το ζήτημα των «cookies», ότι η συγκατάθεση μπορεί να χορηγηθεί μέσω ρυθμίσεων στον φυλλομετρητή ιστού (browser) ή μέσω άλλης εφαρμογής¹²⁸, ως ειδικότερη ρύθμιση έναντι της Οδηγίας 2002/58/EK, η οποία στην αιτιολογική σκέψη 25 του προοιμίου αυτής απαιτούσε μόνο «όσο το δυνατόν προσιτότερους» τρόπους παροχής της συγκατάθεσης. Η ανωτέρω επιλογή επαναλαμβάνεται πλέον και με την Πρόταση Κανονισμού e - privacy, στις αιτιολογικές σκέψεις 22 έως 24 του προοιμίου αυτής και στο άρθρο 9 παρ. 2.

Τέλος, ειδικά ως προς τη λήψη συγκατάθεσης με ηλεκτρονικά μέσα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η Οδηγία της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα υπ' αριθμ. 2/2011¹²⁹, η οποία εκτενώς παραθέτει τις απαραίτητες διαδικασίες και τεχνικές προδιαγραφές για τη νομιμότητα της λήψης συγκατάθεσης του εκάστοτε υποκειμένου με ηλεκτρονικά μέσα, με σκοπό την πραγματοποίηση επικοινωνίας για διαφημιστικούς σκοπούς με χρήση συστημάτων κλήσης, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση. Παρά τον ανωτέρω ειδικό σκοπό της ως άνω Οδηγίας, ήτοι την κάλυψη των τεχνικών προδιαγραφών για τη νόμιμη δήλωση της συγκατάθεσης στο πλαίσιο του άρθρου 11 του ν. 3471/2006, η τελευταία αποτελεί χρήσιμο οδηγό για κάθε λήψη συγκατάθεσης με ηλεκτρονικά μέσα εν γένει. Ειδικότερα, στη σχετική Οδηγία προβλέπονται, μεταξύ άλλων:

- η διαδικασία ενημέρωσης του αποδέκτη περί των συνεπειών της δήλωσης συναίνεσης (Άρθρο 3 της Οδηγίας).
- η διαδικασία λήψης της δήλωσης συναίνεσης για αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) (Άρθρο 4 της Οδηγίας), για αποστολή γραπτών

---

¹²⁸ Βλ. άρθρο 4 παρ. 5 του ν. 3471/2006.

¹²⁹ Διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr.

μηνυμάτων και μηνυμάτων πολυμέσων (SMS, MMS) (Άρθρο 5 της Οδηγίας), για πραγματοποίηση τηλεφωνικών κλήσεων χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση (Άρθρο 6 της Οδηγίας) και για πραγματοποίηση επικοινωνιών σε περισσότερα του ενός στοιχεία ηλεκτρονικής επικοινωνίας (Άρθρο 7 της Οδηγίας).

- οι υποχρεώσεις του εκάστοτε υπευθύνου επεξεργασίας για λήψη των κατάλληλων μέτρων, προκειμένου να διασφαλιστεί το απόρρητο και η ασφάλεια των δεδομένων που αφορούν στη συγκατάθεση, αλλά και να είναι εφικτή η άσκηση των δικαιωμάτων πρόσβασης και ανάκλησης της συναίνεσης, καθώς και ο απαραίτητος χρόνος τήρησης των δεδομένων αυτών (Άρθρο 2 της Οδηγίας).

- οι προϋποθέσεις για αποστολή πρόσκλησης από τον συναινούντα αποδέκτη της επικοινωνίας για λήψη της συναίνεσης τρίτου προσώπου, προκειμένου το τελευταίο να καταστεί επίσης αποδέκτης ηλεκτρονικής επικοινωνίας (Άρθρο 8 της Οδηγίας) και τέλος,

- τα τεχνικά μέτρα που πρέπει να λάβει ο υπεύθυνος επεξεργασίας για την αποφυγή μαζικής αποστολής μηνυμάτων, με ενδεικτική απαρίθμηση αυτών (Άρθρο 9 της Οδηγίας).

Εκτός των ανωτέρω ειδικών ρυθμίσεων, κατά τα λοιπά ως προς τη συγκατάθεση στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ισχύουν όσα παραπάνω αναλυτικά εκτέθηκαν, ως προς τη συγκατάθεση εν γένει.

8.2. Συγκατάθεση ανηλίκων

Κρίσιμο ζήτημα για το δίκαιο των προσωπικών δεδομένων αποτελεί η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των ανηλίκων, ιδίως επί τη βάση της συγκατάθεσης αυτών.

Σε συνέχεια των όσων ανωτέρω αναλυτικά εκτέθηκαν σχετικά με τις ανάγκες ενημέρωσης και προστασίας κάθε φυσικού προσώπου - υποκειμένου των δεδομένων, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στο πλέγμα των διατάξεων για την έγκυρη λήψη της συγκατάθεσης αυτού, καθίσταται προφανέστερη η επιταγή για ένα σύνολο ειδικότερων ρυθμίσεων, αναφορικά με την ευπαθέστερη κατηγορία υποκειμένων, ήτοι των ανηλίκων. Πιο συγκεκριμένα, εκτός των παραδοσιακών μορφών επεξεργασίας δεδομένων, στη σημερινή εποχή οι ανήλικοι στη συντριπτική

πλειοψηφία τους ¹³⁰ κάνουν χρήση του διαδικτύου, με συνέπεια την εξοικείωσή τους με ιστοσελίδες, όπου καλούνται να χορηγήσουν προσωπικά δεδομένα, είτε δικά τους, είτε των οικείων τους. Καθώς, όμως, καλούνται να χορηγήσουν τα σχετικά δεδομένα «με τη συγκατάθεσή τους», ζητήματα εγείρονται αναφορικά με τη νομιμότητα της συγκατάθεσης αυτής, ενόψει της ανικανότητας ή περιορισμένης ικανότητάς τους για κατάρτιση δικαιοπραξίας με βάση το εθνικό δίκαιο (βλ. άρθρα 128 επ. ΑΚ).

Μέχρι την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων στον ελλαδικό χώρο δεν υπήρχε συγκεκριμένη ρύθμιση για τους ανήλικους. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα όμως, με αποφάσεις της, θέσπιζε ως προϋπόθεση τη συγκατάθεση του ή των ασκούντων τη γονική μέριμνα ενηλίκων, σε περίπτωση που ήταν απαραίτητη η ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων ή η λήψη της συγκατάθεσης αυτού, αλλά το τελευταίο ήταν ανήλικο, με κάποιες ειδικότερες διαβαθμίσεις πάντως ανάλογα με την ηλικία του ανηλίκου και τον βαθμό ωριμότητας αυτού ¹³¹. Ειδικότερα ως προς το ζήτημα της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων μέσω συστήματος κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης,

---

¹³⁰ Ειδικότερα για την Ελλάδα, βλ. το από 10.11.2017 Δελτίο Τύπου της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, με τίτλο «Έρευνα χρήσης τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας από νοικοκυριά και άτομα έτους 2017», διαθέσιμο στον ιστότοπο www.statistics.gr, όπου στο Γράφημα 5 απεικονίζεται πως η χρήση διαδικτύου σε άτομα ηλικία 16 - 24 ετών (ανήλικοι και νεαροί ενήλικοι) ανέρχεται σε ποσοστό 96,7%.

¹³¹ Βλ. απόφαση 58/2002, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία σε ερώτημα της Ελληνικής Αστυνομίας, αναφορικά με τη νομιμότητα καταχώρισης στοιχείων εξαφανισθέντων ανηλίκων στο Διαδίκτυο, έκρινε ότι η συγκατάθεση για την καταχώριση θα πρέπει να χορηγείται από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα γονείς, αφού προφανώς είναι αδύνατη η διατύπωση της γνώμης του ανηλίκου. Αντίστοιχα, η απόφαση 38/2018, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, ενέκρινε κατόπιν ενημέρωσης και συγκατάθεσης των γονέων και νομίμων κηδεμόνων και εκπροσώπων των ανηλίκων τη διαβίβαση των δεδομένων από Δήμο σε Ειδικό Δημοτικό Σχολείο - Νηπιαγωγείο Τυφλών του ονοματεπώνυμου και των στοιχείων επικοινωνίας ενδιαφερόμενων ανηλίκων με οπτική αναπηρία, προς τον σκοπό της εγγραφής τους σε αυτό. Στην ως άνω απόφαση, δεν αναφέρεται οτιδήποτε για την ενημέρωση ή συγκατάθεση των ίδιων των ανηλίκων, προφανώς λόγω της μικρής ηλικίας αυτών (μαθητές νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου) αλλά και της φύσης της επεξεργασίας (διαβίβαση δεδομένων μεταξύ υπηρεσιών), η οποία δεν δύναται λόγω της φύσης της να επηρεάσει την ανάπτυξή τους. Ως προς το τελευταίο σημείο, ενδιαφέρουσα κρίνεται η απόφαση 112/2012, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr, η οποία έκρινε απαραίτητη τη συγκατάθεση των ασκούντων τη γονική μέριμνα για καταγραφή θέσης ανηλίκου φέροντος συσκευή γεωεντοπισμού, με σκοπό την ατομική του ασφάλεια και την παροχή υπηρεσιών σε περίπτωση εκτάκτου ανάγκης, κατόπιν όμως ενημέρωσης του ανηλίκου τόσο από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, όσο και από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα και μάλιστα, σε περίπτωση που το επίπεδο ωριμότητας του ανηλίκου το επιτρέπει (πιθανολογείται από την απόφαση ότι εφαρμόζεται για παιδιά άνω των 14 ετών) κατόπιν λήψης υπόψη και εκτίμησης της γνώμης του παιδιού. Βλ. όμως και άποψη μειοψηφίας, σύμφωνα με την οποία, αν δεν συντρέχει λόγος υγείας, θα πρέπει η χρήση του εν λόγω συστήματος να αξιολογηθεί ως προς τους κινδύνους της προς την ιδιωτικότητα του υπό ανάπτυξη ανηλίκου από τους αρμόδιους φορείς της Πολιτείας.

ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση 77/2009 της Αρχής, η οποία, επί αιτήματος Δήμου για λήψη γνώμης της Αρχής αναφορικά με τη νομιμότητα εγκατάστασης και λειτουργίας κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης στις δημοτικές παιδικές χαρές αποφάνθηκε ότι «[δ]εδομένου ότι το παιχνίδι αποτελεί ένα από τα βασικά μέσα ανάπτυξης της προσωπικότητας των παιδιών, η χρήση καμερών σε παιδικές χαρές πρέπει να αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα, καθώς δεν είναι εύκολο να αξιολογηθούν οι συνέπειες που μια τέτοια επεξεργασία μπορεί να έχει για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ανηλίκων. Υπάρχει ο κίνδυνος να περιορισθεί η ανάπτυξη της έννοιας της ελευθερίας τους, εάν πιστέψουν από μικρή ηλικία ότι είναι φυσιολογικό να παρακολουθούνται μέσω καμερών (βλ. και γνωμοδότηση 2/2009 της Ομάδας εργασίας του άρθρου 29). Ο κίνδυνος αυτός υφίσταται ακόμα και αν οι συσκευές αυτές βρίσκονται εκτός λειτουργίας, διότι δημιουργείται το αίσθημα ότι πολύ πιθανό να βρίσκεται ο πολίτης υπό παρακολούθηση»¹³².

Λίγο αργότερα, όπως είχε ήδη προταθεί από τη θεωρία για τον χώρο του διαδικτύου¹³³, η Αρχή με την Οδηγία της 1/2011 για τη χρήση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης για την προστασία προσώπων και αγαθών, προέβλεψε στο άρθρο 18 αυτής τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι επιτρεπτή η χρήση των συστημάτων αυτών σε χώρους, όπου δραστηριοποιούνται ανήλικοι, ιδίως υπό το πρίσμα των αρχών της αναλογικότητας και της καθορισμένης χρονικής διάρκειας διατήρησης των δεδομένων¹³⁴. Επίσης, προς τον σκοπό ενημέρωσης των μαθητών αναφορικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο, η Αρχή δημιούργησε έναν διαδικτυακό κόμβο με αντίστοιχο υλικό¹³⁵.

Αντιθέτως, πρότυπο νομοθετικής ρύθμισης για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στο διαδίκτυο αποτέλεσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

---

¹³² Διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr. Με βάση το ίδιο σκεπτικό βλ. στον αυτό ιστότοπο και αποφάσεις 41/2016, 38/2018.

¹³³ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η πλοήγηση των ανηλίκων στο Διαδίκτυο και η νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων», σε Αρμ 61 (2007), σελ. 854.

¹³⁴ Διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr. Σημειώνεται πάντως ότι η Αρχή δεν προχώρησε σε έκδοση κάποιας Οδηγίας για τη συλλογή από ανήλικους και στον χώρο του διαδικτύου, παρά την επιτακτική ανάγκη, όπως αντίστοιχα είχε προχωρήσει ήδη από το 2001 η γαλλική εποπτική αρχή. Περισσότερα βλ. σε Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η πλοήγηση των ανηλίκων στο Διαδίκτυο και η νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων», ό.π., σσ. 850 - 851.

¹³⁵ Βλ. σε http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,97846&_dad=portal&_schema=PORTAL.

(Η.Π.Α.), με τον ομοσπονδιακό νόμο Children's Online Privacy Protection Act (COPPA) ήδη από το 2000, ο οποίος ορίζει τις προϋποθέσεις για ιστοσελίδες ή διαδικτυακές υπηρεσίες που απευθύνονται σε ανήλικους κάτω των δεκατριών ετών, καθώς και για τις λοιπές ιστοσελίδες ή διαδικτυακές υπηρεσίες που γνωρίζουν ότι συλλέγουν προσωπικά δεδομένα ανηλίκου κάτω των δεκατριών ετών. Με το ανωτέρω νομοθετικό κείμενο ρυθμίζονται οι ακριβείς διαδικασίες λήψης της συγκατάθεσης από τον γονέα ή τον νόμιμο κηδεμόνα του ανηλίκου, με προσδιορισμό των τρόπων επιβεβαίωσης της ταυτότητας του ενήλικου και της ιδιότητας αυτού ως εκπροσωπούντος τον ανήλικο, καθώς και οι εξαιρέσεις από τη λήψη αντίστοιχης συγκατάθεσης¹³⁶.

Η απουσία ειδικότερης ρύθμισης για τους ανήλικους στα νομοθετικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα προσωπικά δεδομένα, ήτοι της Οδηγίας 95/46/EK και της Οδηγίας 2002/58/EK, είχε επισημανθεί και από την Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29¹³⁷.

Ήδη με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων, για πρώτη φορά προβλέφθηκαν ειδικές ρυθμίσεις για τους ανήλικους¹³⁸. Οι διατάξεις αυτές έχουν περιεχόμενο κυρίως την κατάλληλη ενημέρωσή τους, με χρήση γλώσσας κατανοητής σε αυτούς, τον ειδικό λόγο για χορήγηση δικαιώματος διαγραφής δεδομένων στο υποκείμενο, για την επεξεργασία των οποίων παρείχε τη συγκατάθεσή του ως ανήλικος και την αποφυγή λήψης αυτοματοποιημένων αποφάσεων, όταν αφορούν ανήλικο. Επιπλέον όμως, με το άρθρο 8 ρυθμίστηκε για πρώτη φορά το ζήτημα της συγκατάθεσης των ανηλίκων αναφορικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών.

Πιο συγκεκριμένα, με την πρώτη παράγραφο του ως άνω άρθρου ορίστηκε πως όταν το υποκείμενο των δεδομένων καλείται να χορηγήσει τη συγκατάθεσή του σε υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών, η τελευταία είναι έγκυρη, όταν το

---

¹³⁶ Περισσότερα βλ. σε Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η πλοήγηση των ανηλίκων στο Διαδίκτυο και η νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων», ό.π., σελ. 851.

¹³⁷ Γνωμοδότηση 2/2009 για την προστασία προσωπικών δεδομένων παιδιών της 11ης Φεβρουαρίου 2009, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2009/wp160_en.pdf, σελ. 7.

¹³⁸ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 38, 58, 65, 71, 75 του Προοιμίου και άρθρα 6 παρ. 1 στοιχ. στ, άρθρο 8, άρθρο 12 παρ. 1, άρθρο 40 παρ. 2 στοιχ. ζ και άρθρο 57 παρ. 1 στοιχ. β του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

τελευταίο είναι τουλάχιστον δεκαέξι ετών¹³⁹. Αντίθετα, στις υπόλοιπες περιπτώσεις η συγκατάθεση πρέπει να χορηγείται από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα αυτού ενήλικου, ενώ παράλληλα προβλέφθηκε η δυνατότητα έγκρισης από αυτόν (τον ενήλικου) της ήδη χορηγηθείσας συγκατάθεσης.

Σημειώνεται ότι το σχετικό όριο ηλικίας προτάθηκε να μετατοπιστεί με το σχέδιο νόμου για τη θέσπιση νομοθετικών μέτρων για την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων στο δέκατο πέμπτο έτος, με τη χρήση της διακριτικής ευχέρειας που παρείχε στα κράτη - μέλη η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 8 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων¹⁴⁰. Επιπλέον, με το ίδιο ως άνω άρθρο 8, στη δεύτερη παράγραφο αυτού, ορίστηκε ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει, με γνώμονα πάντοτε τη διαθέσιμη τεχνολογία, να επαληθεύσει την ιδιότητα του ενήλικου, ο οποίος παρέχει τη συγκατάθεση ως ασκών τη γονική μέριμνα, καταβάλλοντας «εύλογες προσπάθειες», διάταξη που παραπέμπει στη γενικότερη αρχή του δικαίου και δη, της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, ήτοι στην αρχή της αναλογικότητας¹⁴¹, καθώς και στην αρχή της λογοδοσίας¹⁴². Τέλος, με την τρίτη παράγραφο του ίδιου άρθρου περιορίστηκε η εφαρμογή των διατάξεων αυτού αποκλειστικά στο πεδίο παροχής της συγκατάθεσης, ώστε να αποφευχθεί μια τυχόν διεύρυνση της ρύθμισης εν γένει στο συμβατικό δίκαιο, σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών, όπου συνεχίζουν να έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του εσωτερικού δικαίου των κρατών - μελών.

---

¹³⁹ Τελικώς επιλέχθηκε το όριο των 16 ετών, σε αντίθεση με την Πρόταση Κανονισμού, όπου είχε επιλεγεί το όριο των 13 ετών. Για την εξέλιξη της ρύθμισης μέχρι την τελική υιοθέτησή της, βλ. σε Macenaite M., Kosta E., «Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?», *ό.π.*, σσ. 160 - 168.

¹⁴⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 6 του ανωτέρω σχεδίου νόμου, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2018/02/sxedio_nomou_prostasia_pd.pdf, «*Η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα παιδιού στο πλαίσιο της προσφοράς υπηρεσίας κοινωνίας της πληροφορίας απευθείας σε αυτό που θεμελιώνεται σε συγκατάθεση είναι σύννομη, εάν το παιδί που παρέχει τη συγκατάθεση για την επεξεργασία αυτή έχει συμπληρώσει το 15ο έτος. Εάν το παιδί είναι ηλικίας κάτω των 15 ετών, η επεξεργασία αυτή είναι σύννομη μόνο εάν και στον βαθμό που η εν λόγω συγκατάθεση παρέχεται ή εγκρίνεται από το πρόσωπο που έχει τη γονική μέριμνα του παιδιού*».

¹⁴¹ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», *ΔίΜΕΕ* 57 (2018), σελ. 14.

¹⁴² Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», *ό.π.*, σσ. 14 - 15.

Συνεπώς, για να τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 8 απαραίτητο είναι να πληρούνται δύο προϋποθέσεις: αφενός η επεξεργασία, η οποία βασίζεται στη συγκατάθεση ¹⁴³, να αφορά σε προσφορά υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών και αφετέρου η υπηρεσία να απευθύνεται προς τον ανήλικο.

Ως προς το πρώτο σκέλος, ο ορισμός της υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών παρέχεται από το άρθρο 1 παρ. 1 στοιχ. β της Οδηγίας 2015/1535 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9ης Σεπτεμβρίου 2015 για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών, σύμφωνα με το οποίο αποτελεί «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής ¹⁴⁴, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών» ¹⁴⁵. Ως προς το δεύτερο σκέλος, οι υπηρεσίες είναι απαραίτητο να απευθύνονται πράγματι αποκλειστικά σε ανήλικους ή τουλάχιστον και σε αυτούς ¹⁴⁶. Αν δηλαδή η υπηρεσία επισημαίνει ότι απευθύνεται μόνο σε πρόσωπα άνω των δεκαοκτώ ετών, το άρθρο δεν τυγχάνει εφαρμογής ¹⁴⁷.

Η παραπάνω ρύθμιση ουσιαστικά καθιστά ευκολότερη τη λήψη της συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων σε υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών, συγκριτικά με την «παραδοσιακή» επεξεργασία δεδομένων, όπου,

---

¹⁴³ Αντίθετα, δεν εφαρμόζεται όταν η επεξεργασία έχει άλλη νομική βάση. Βλ. και Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», ό.π., σελ. 12.

¹⁴⁴ Η φράση «συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής» ορθότερο είναι να ερμηνεύεται διασταλτικά, καθώς η πλειοψηφία των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών παρέχεται χωρίς κάποια αμοιβή, όπως τα κοινωνικά δίκτυα, τα διαδικτυακά παιχνίδια ή οι πλατφόρμες επικοινωνίας. Έτσι και σε Macenaite M., Kosta E., «Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?», ό.π., σελ. 170. Πάντως και η νομολογία του ΔΕΚ είχε ερμηνεύσει ευρέως την ανωτέρω έννοια της αμοιβής, αφού αρκεί αυτή να εισπράττεται από τον παρέχοντα την υπηρεσία, ακόμα και από άλλες πηγές, εκτός του αποδέκτη αυτής, βλ. σε Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», ό.π., σελ. 13, υποσ. 54.

¹⁴⁵ Βλ. τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 28ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=623051, σελ. 24 με τις αντίστοιχες παραπομπές στη νομολογία του ΔΕΕ.

¹⁴⁶ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», ό.π., σελ. 13.

¹⁴⁷ Βλ. τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη Συγκατάθεση, της 28ης Νοεμβρίου 2017, διαθέσιμες στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=623051, σελ. 25.

ελλείπει ειδικής ρύθμισης, εξ αντιδιαστολής συνάγεται ότι και πάλι η συγκατάθεση πρέπει να χορηγείται από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα του ανηλίκου ενήλικο, αφού πρώτα ληφθεί υπόψη η γνώμη του ίδιου, ανάλογα με τον βαθμό ωριμότητας αυτού. Μάλιστα, την ευμενέστερη αυτή μεταχείριση επιχείρησε να μετριάσει ο ενωσιακός νομοθέτης με το άρθρο 17 παρ. 1 στοιχ. στ, όπου, όπως και παραπάνω εκτέθηκε, ο ενήλικος που ως ανήλικος συγκατατέθηκε δυνάμει του άρθρου 8, έχει τη δυνατότητα να ζητήσει διαγραφή των δεδομένων του, παρά το σύννομο της επεξεργασίας αυτών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ανωτέρω ρύθμιση έλαβε κριτική, προς διαφορετικές κατευθύνσεις:

Από τη μια πλευρά, κρίθηκε ότι η θέσπιση του ηλικιακού ορίου στα δεκαέξι έτη, αντί των δεκατριών, όπως είχε προβλεφθεί αρχικά με την Πρόταση Κανονισμού, αποτελεί προσβολή της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης των ανηλίκων, αφού ουσιαστικά εναποθέτει τη δυνατότητα άσκησης των ανωτέρω δικαιωμάτων τους στη διακριτική ευχέρεια των γονέων ή νομίμων κηδεμόνων αυτών¹⁴⁸. Αντίστοιχα, και η δυνατότητα μετατόπισης του ορίου ηλικίας από τη νομοθεσία των κρατών - μελών δεν κρίθηκε ως ιδιαίτερα πετυχημένη ρύθμιση, αφού αλλοίωσε την άμεση ισχύ και την ομοιόμορφη εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, διατηρώντας το σημερινό τοπίο ανασφάλειας, ιδίως για τους υπεύθυνους επεξεργασίας, οι οποίοι παρέχουν επιγραμμικές υπηρεσίες σε διαφορετικά κράτη - μέλη¹⁴⁹.

Από την άλλη πλευρά, η σχετική ρύθμιση του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων έλαβε οξεία κριτική, αφενός διότι προβλέπει ευμενέστερη μεταχείριση για ένα μέσο που παρουσιάζει περισσότερους κινδύνους έναντι των «παραδοσιακών» μορφών επεξεργασίας¹⁵⁰, αφετέρου διότι επιφυλάσσει διαφορετική

---

¹⁴⁸ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», ό.π., σελ. 13, Macenaite M., Kosta E., «Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?», ό.π., σσ. 186 - 187.

¹⁴⁹ Macenaite M., Kosta E., «Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?», ό.π., σελ. 167.

¹⁵⁰ Χριστοδούλου Κ., «Συγκατάθεση ανηλίκου προς επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του», σε Κοτσάλης Λ., Μενουδάκος Κ. (επιμ.), *Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σελ. 68.

μεταχείριση για υπεύθυνους επεξεργασίας του ίδιου κλάδου ¹⁵¹, οι οποίοι όμως απλώς χρησιμοποιούν διαφορετικά μέσα για την επεξεργασία των ίδιων κατηγοριών δεδομένων (επιγραμμικά, αντί παραδοσιακών) και εκ τρίτου, διότι αφήνει εκτεθειμένους τους ανήλικους άνω των δεκαέξι ετών, οι οποίοι όμως δεν παύουν να αποτελούν μια ευπαθή κοινωνική ομάδα ¹⁵².

Αντίλογο στην κριτική αυτή, ωστόσο, δύναται να αποτελέσει η ίδια η ratio της ρύθμισης, η οποία σκοπό έχει να ενισχύσει το ηλεκτρονικό εμπόριο και την ελεύθερη ροή πληροφοριών ¹⁵³, τα οποία όχι απλώς θα δυσχεραίνονταν, αλλά ουσιαστικά θα εμποδίζονταν, από διαδικασίες συγκατάθεσης και επαλήθευσης της ταυτότητας των συγκατατεθέντων, ως νομίμων κηδεμόνων του ανηλίκου. Μάλιστα, η ρύθμιση αυτή, η οποία προσεγγίζει την αντίστοιχη ρύθμιση στις Η.Π.Α. για τους ανήλικους, όπως λίγο παραπάνω συνοπτικά παρουσιάστηκε, έχει επισημανθεί ότι επιδρά θετικά και στη διακίνηση δεδομένων μεταξύ των δύο ηπείρων ¹⁵⁴.

---

¹⁵¹ Ο.π.

¹⁵² Ο.π. Έτσι και Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων των ανηλίκων στην Πρόταση Κανονισμού για την προστασία των προσωπικών δεδομένων της 25.1.2012», σε *Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Ένωσης Ελλήνων Νομικών e-ΘΕΜΙΣ και του Πανεπιστημίου Μακεδονίας με τίτλο «LegalTech & Data Protection»*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σσ. 52 - 53, με το επιχείρημα ότι η συγκατάθεση του γονέα αποτελεί ούτως ή άλλως έκφραση της άσκησης της επιμέλειας του ανηλίκου τέκνου.

¹⁵³ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», ό.π., σελ. 12.

¹⁵⁴ Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679», ό.π., σελ. 14.

Μέρος Β΄: Εμπειρική έρευνα ως προς τη συμμόρφωση των ελληνικών ιστοσελίδων με τις επιταγές του νόμου περί συγκατάθεσης

Σε συνέχεια των όσων ανωτέρω εξετάστηκαν, αναφορικά με τις προϋποθέσεις για τη νόμιμη λήψη της συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων, προκειμένου να δύναται να λειτουργήσει (η συγκατάθεση) ως νόμιμη βάση επεξεργασίας αυτών, το δεύτερο μέρος του παρόντος πονήματος απαρτίζεται από την εμπειρική έρευνα που διεξήχθη, προκειμένου να διαπιστωθεί η εφαρμογή των όσων παραπάνω εξετάστηκαν, στην πράξη. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της έρευνας ήταν η χαρτογράφηση των υφιστάμενων διαδικασιών λήψης της συγκατάθεσης στις ελληνικές ιστοσελίδες και η κατάδειξη του βαθμού συμμόρφωσής τους με τις επιταγές του νόμου.

Το ζήτημα της συγκατάθεσης έχει εν γένει απασχολήσει αρκετά την ακαδημαϊκή κοινότητα ανά τον κόσμο. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας ακολουθεί θεωρητική - δογματική προσέγγιση, με ερμηνεία των υφιστάμενων νομοθετικών διατάξεων και αντιπαραβολή τους με τη νομολογία των εθνικών και υπερεθνικών δικαστηρίων, καθώς και των κατά τόπους αρχών προστασίας δεδομένων. Ένας μικρός αριθμός εμπειρικών ερευνών έχει μεν διεξαχθεί, αφορά ωστόσο διαφορετικές έννομες τάξεις, με εξέταση διαδικτυακών τόπων του Ηνωμένου Βασιλείου¹⁵⁵ και του Ισραήλ¹⁵⁶.

---

¹⁵⁵ Borghi M., Ferretti F., Karapapa S., «Online data processing consent under EU law: a theoretical framework and empirical evidence from the UK», *International Journal of Law and Information Technology*, 21 (2013), σσ. 109 επ., Macaulay A., Bourne I., «Study of Compliance with the Data Protection Act 1998 by UK based websites, Final Report, May 2002», διαθέσιμη στον ιστότοπο http://www.lindamacaulay.com/upload/resource/9_1dpracompliancereport.pdf. Βλ. επίσης και Bradshaw S., Millard C., Walden I., «Contracts for clouds: comparison and analysis of the Terms and Conditions of cloud computing services», *International Journal of Law and Information Technology* 19 (2011), σσ. 187 επ., η οποία ωστόσο είναι εστιασμένη στη μελέτη των όρων συμβάσεων με παρόχους υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους.

¹⁵⁶ Birnhack M., Elkin-Koren N., «Does Law Matter Online - Empirical Evidence on Privacy Law Compliance», *Michigan Telecommunications and Technology Law Review* 17 (2011), σσ. 337 επ.

Συνεπώς, με την παρούσα επιχειρήθηκε για πρώτη φορά ¹⁵⁷ να εξεταστεί το ζήτημα της συγκατάθεσης, με επίκεντρο ιστοσελίδες, οι οποίες απαρτίζουν σημαντικό μέρος - κατά το ποσοστό χρήσης τους- του ελληνικού επιγραμμικού περιβάλλοντος.

B.1. Μεθοδολογία

Πρώτο βήμα για τη διεξαγωγή του ανωτέρω εγχειρήματος αποτέλεσε η επιλογή εκατό (100) ελληνικών ιστοσελίδων από τις πεντακόσιες (500) πιο δημοφιλείς σε επισκεψιμότητα, δια μέσου των οποίων πραγματοποιείται συλλογή προσωπικών δεδομένων, με χορήγησή τους από το ίδιο το υποκείμενο των δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, η επιλογή του ευρύτερου δείγματος των πεντακοσίων ιστοσελίδων έγινε δια μέσου του εργαλείου Alexa Traffic Rank της εταιρίας Amazon, το οποίο αποτελεί έναν μηχανισμό κατάταξης των ιστοσελίδων με βάση την επισκεψιμότητα σε παγκόσμιο επίπεδο ¹⁵⁸. Από εκεί, αναζητήθηκαν ελληνικές ιστοσελίδες, μέσω της επιλογής που προσέφερε το συγκεκριμένο εργαλείο για δημοφιλέστερες ιστοσελίδες ανά χώρα, με συνέπεια, από τις ιστοσελίδες που τελικά επιλέχθηκαν ενενήντα έξι (96) να φέρουν domain name με κατάληξη σε .gr, τρεις (3) με κατάληξη .com και μία (1) με κατάληξη .info, ενώ όλες είχαν κύρια δραστηριότητα στον ελληνικό χώρο και απευθύνονταν στο ελληνικό κοινό, γεγονός που προδιόταν και από τη χρήση της ελληνικής γλώσσας ως βασικής. Τα δεδομένα από το ως άνω εργαλείο ελήφθησαν την 28^η.03.2018.

Εν συνεχεία, από τις πεντακόσιες (500) ιστοσελίδες επελέγησαν οι εκατό (100) που αποτέλεσαν και το δείγμα της έρευνας. Σε ένα πρώτο στάδιο, εξαιρέθηκαν ιστοσελίδες σχετικές με δημόσιες υπηρεσίες, καθώς, όπως παραπάνω εξετάστηκε, ο ενωσιακός νομοθέτης με την αιτιολογική σκέψη 43 του προοιμίου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων έχει αποφανθεί ότι στις περιπτώσεις αυτές η συγκατάθεση δεν δύναται να χορηγηθεί ελεύθερα λόγω ανισορροπίας των μερών, με αποτέλεσμα η επεξεργασία που λαμβάνει χώρα να έχει άλλη νομική βάση, όπως εκείνη του δημοσίου συμφέροντος, ώστε η έρευνα να είναι άνευ αντικειμένου ¹⁵⁹. Σε δεύτερο στάδιο, επελέγησαν οι πιο δημοφιλείς από τις ιστοσελίδες, οι οποίες

---

¹⁵⁷ Σύμφωνα με όσα περιήλθαν σε γνώση της γράφουσας.

¹⁵⁸ Για περισσότερα βλ. σε https://en.wikipedia.org/wiki/Alexa_Internet .

¹⁵⁹ Βλ. παραπάνω υπό Α.4.1.

ως επί το πλείστον παρείχαν διαδικασία χορήγησης δεδομένων με κάποιου είδους εγγραφή στις υπηρεσίες τους.

Μεταξύ των ιστοσελίδων υπήρχαν πενήντα ένα (51) ηλεκτρονικά καταστήματα, είκοσι οκτώ (28) ιστοσελίδες ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, δέκα (10) ιστοσελίδες με ανάρτηση αγγελιών, πέντε (5) ιστοσελίδες σχετικές με τον τουρισμό, δύο (2) ιστοσελίδες με αστρολογικές προβλέψεις, μία (1) ιστοσελίδα για πρόγνωση καιρού, μία (1) ιστοσελίδα σχετική με τις τέχνες, μία (1) ιστοσελίδα συμβουλευτικού περιεχομένου και μία (1) ιστοσελίδα διαδικτυακού παιχνιδιού, όπως τα αποτελέσματα αυτά συνοψίζονται αμέσως παρακάτω (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Αντικείμενο ιστοσελίδων της έρευνας

α/α	Αντικείμενο ιστοσελίδας	Ποσοστό %
1	Ηλεκτρονικό Κατάστημα	51
2	Ενημέρωση - Ψυχαγωγία	28
3	Αγγελίες	10
4	Τουρισμός	5
5	Αστρολογικές Προβλέψεις	2
6	Πρόγνωση Καιρού	1
7	Τέχνες - Πολιτισμός	1
8	Συμβουλευτική	1
9	Διαδικτυακό Παιχνίδι	1

Ακολούθως, για κάθε ιστοσελίδα πραγματοποιήθηκε μια συνολική επισκόπηση αυτής, με τη χρήση έντεκα (11) βασικών ¹⁶⁰ μεταβλητών, προκειμένου να καταφανεί, αν πληρούνται σε ένα πρώτο επίπεδο οι προϋποθέσεις για τη λήψη συγκατάθεσης, ιδίως ως προς το σκέλος της χορήγησης συγκατάθεσης εν πλήρει επιγνώσει, δηλαδή, κατόπιν ενημέρωσης του υποκειμένου. Πιο συγκεκριμένα, αναζητήθηκαν τα επιμέρους πεδία σε κάθε ιστοσελίδα, τα οποία εμπειρείχαν

¹⁶⁰ Από αυτές τις βασικές μεταβλητές προέκυψαν κατά την εξέταση της ιδιαιτερότητας της κάθε ιστοσελίδας και διάφορες υπό-μεταβλητές, οι οποίες θα παρουσιαστούν μαζί με τα αποτελέσματα στο αντίστοιχο κεφάλαιο (υπό Β.2.).

πληροφορίες, με σκοπό την ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, αναφορικά με την επεξεργασία αυτών, καθώς και αναφορικά με τα δικαιώματά του. Από την ανάγνωση αυτών και την αναζήτηση συγκεκριμένων στοιχείων που εκ του νόμου οφείλουν να εμπεριέχουν, διαπιστώθηκε σε ποιο βαθμό οι ιστοσελίδες του δείγματος είχαν παράσχει επαρκή ενημέρωση στους χρήστες αυτών, προκειμένου η μεταγενέστερη χορήγηση της συγκατάθεσης των τελευταίων να νοείται ως «εν πλήρει επιγνώσει».

Ειδικότερα, κατά το στάδιο αυτό εξετάστηκε για κάθε μία από τις ιστοσελίδες:

(α) Εάν υπήρχε πεδίο για την ενημέρωση του υποκειμένου, αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων.

(β) Εάν η ενημέρωση ήταν σε ευκρινές σημείο, υπό τίτλο που να μαρτυρούσε το περιεχόμενό της (όπως «Πολιτική Προστασίας Δεδομένων» ή «Πολιτική Απορρήτου» ή «Ασφάλεια Δεδομένων») ή ήταν ενταγμένη στους «Όρους Χρήσης» της ιστοσελίδας ή σε οποιαδήποτε άλλη θέση.

(γ) Εάν στο κείμενο της ενημέρωσης υπήρχε αναφορά στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων, με συνέπεια την έγκαιρη συμμόρφωση της ιστοσελίδας με τις επιταγές αυτού ή αντίθετα, αναφέρονταν ακόμη οι διατάξεις της Οδηγίας 95/46/EK και του ν. 2472/1997, γεγονός απόλυτα λογικό, δεδομένης της ισχύος τους κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας.

(δ) Εάν η ενημέρωση ήταν σε γενικές γραμμές κατανοητή, ιδίως εάν ήταν σε κατάλληλη γλώσσα ¹⁶¹, εάν ήταν συναφής με το περιεχόμενο της ιστοσελίδας ή αντίθετα, εάν αρκούσαν σε απλή αναφορά της ισχύος των νομοθετικών διατάξεων.

---

¹⁶¹ Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η εξέταση της καταλληλότητας και του βαθμού ευκρίνειας της χρησιμοποιούμενης γλώσσας κρίθηκε σε μεγάλο βαθμό κατανοητή, με απόρριψη ως μη κατανοητών των εξόφθαλμων περιπτώσεων μη δυνατότητας αντίληψης του περιεχομένου της ενημέρωσης, όπως τούτες θα εκτεθούν αναλυτικά παρακάτω (υπό Β.2.). Βλ. όμως και σε Macaulay A., Bourne I., «Study of Compliance with the Data Protection Act 1998 by UK based websites, Final Report, May 2002», ό.π., όπου πραγματοποιήθηκε έρευνα της ευκολίας ανάγνωσης των Πολιτικών Προστασίας Δεδομένων των ιστοσελίδων του δείγματος με τη χρήση του ελέγχου ευκολίας ανάγνωσης του Flesch, το οποίο χρησιμοποιεί ως κριτήρια το μήκος των λέξεων και των προτάσεων των κειμένων, προκειμένου να αποδείξει πόσο εύκολη είναι η ευκολία ανάγνωσης αυτού. Περισσότερα για τον έλεγχο ευκολίας ανάγνωσης του Flesch, βλ. σε https://en.wikipedia.org/wiki/Flesch%E2%80%93Kincaid_readability_tests .

(ε) Εάν στο πεδίο ενημέρωσης αναφέρονταν τα στοιχεία του υπευθύνου επεξεργασίας, δηλαδή το ονοματεπώνυμο ή η επωνυμία αυτού, η έδρα, καθώς και κάποιου είδους στοιχεία επικοινωνίας (είτε τηλεφωνικός αριθμός, είτε διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) ¹⁶².

(στ) Εάν στο πεδίο ενημέρωσης αναφερόταν ο σκοπός της επεξεργασίας κατά τρόπο ξεκάθαρο, με επισήμανση των περιπτώσεων, στις οποίες υπήρχε η προσθήκη «και για κάθε άλλο συναφή σκοπό».

(ζ) Εάν αναφέρονταν οι συγκεκριμένες κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που θα συλλέγονταν από το υποκείμενο των δεδομένων, με απόρριψη της παραπάνω υπόθεσης, όταν αναφέρονταν ενδεικτικά ορισμένες από τις κατηγορίες προσωπικών δεδομένων που επρόκειτο να συλλεχθούν ή και όταν δεν υπήρχε καμία αναφορά.

(η) Εάν υπήρχε οποιαδήποτε αναφορά στις δυνατότητες του υποκειμένου να παύσει ή να διακόψει την επεξεργασία των δεδομένων που βασίζεται στη συγκατάθεσή του, με οποιονδήποτε τρόπο. Στο ερώτημα αυτό θετική απάντηση δόθηκε στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υπήρχε είτε ρητή αναφορά σε δυνατότητα ανάκλησης της συγκατάθεσης από το υποκείμενο των δεδομένων, είτε σε δικαίωμα αντίρρησης στην επεξεργασία των δεδομένων, είτε σε δικαίωμα εναντίωσης στην επεξεργασία των δεδομένων, είτε σε δικαίωμα διαγραφής των δεδομένων, είτε σε δικαίωμα διαγραφής του λογαριασμού του χρήστη, είτε σε κάθε άλλη περίπτωση κατά την οποία υπήρχε περιγραφή της δυνατότητας αυτής με οποιαδήποτε άλλη διατύπωση.

(θ) Εάν υπήρχε αναφορά στους αποδέκτες των δεδομένων, σε ποια πρόσωπα δηλαδή ανακοινώνονταν τα δεδομένα, καθώς και εάν μεταξύ αυτών υπήρχαν «τρίτοι».

(ι) Εάν υπήρχε αναφορά σε διαβίβαση των δεδομένων σε χώρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

(ια) Εάν υπήρχε ειδική αναφορά για τους ανήλικους χρήστες της ιστοσελίδας, ιδίως ειδική πρόνοια για τη λήψη της συγκατάθεσης από αυτούς. Σε σχέση με το

---

¹⁶² Αντίθετα το συγκεκριμένο ερώτημα έλαβε αρνητική απάντηση, όταν δεν προσδιορίζονταν τα στοιχεία ταυτότητας του υπευθύνου επεξεργασίας, αλλά απλώς το domain name, καθώς με αυτόν τον τρόπο το υποκείμενο των δεδομένων δεν θα ήταν σε θέση να απευθυνθεί σε κάποιο προσδιορισθέν φυσικό ή νομικό πρόσωπο.

συγκεκριμένο ερώτημα, εξετάστηκε παράλληλα, εάν η ιστοσελίδα απευθυνόταν σε ανήλικους.

Έπειτα, αναζητήθηκε το πεδίο της κάθε ιστοσελίδας, στο οποίο υπήρχε η δυνατότητα χορήγησης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Προκειμένου να εξεταστεί εάν η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων ήταν πράγματι ελεύθερη, εξετάστηκαν δύο υποθέσεις. Πρώτον, εάν το υποκείμενο των δεδομένων είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, μη απαραίτητων για τις παρεχόμενες από την ιστοσελίδα υπηρεσίες, χωρίς ταυτόχρονα να στερείται τις συγκεκριμένες υπηρεσίες. Με άλλα λόγια, με βάση την παρεχόμενη από την κάθε ιστοσελίδα υπηρεσία, όπως λ.χ. πώληση προϊόντων ή παροχή ενημερωτικού περιεχομένου, ερευνήθηκε ποια δεδομένα ήταν απαραίτητα για τη λειτουργία της υπηρεσίας αυτής. Για παράδειγμα, για την πώληση και την παράδοση ενός εμπορεύματος, απαραίτητα στοιχεία θεωρούνται το ονοματεπώνυμο του αγοραστή, η διεύθυνση παράδοσης, καθώς και κάποιο στοιχείο για την επικοινωνία μαζί του, όπως τηλέφωνο ή ηλεκτρονική διεύθυνση. Τα παραπάνω στοιχεία χορηγούνται για τη λειτουργία της σύμβασης πώλησης και μεταφοράς, με αποτέλεσμα να νομιμοποιείται η χορήγησή τους με νόμιμη βάση τη σύμβαση κατ' άρθρο κατ' άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. β του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και αντίστοιχα, να μην καθίσταται υποχρεωτική η λήψη της συγκατάθεσης του υποκειμένου. Αντίθετα, απαραίτητη είναι η τελευταία, όταν χορηγούνται στοιχεία μη απαραίτητα για τη λειτουργία της σύμβασης, όπως λ.χ. η ημερομηνία γέννησης του αγοραστή (με σκοπό για παράδειγμα την παροχή έκπτωσης κατά την ημέρα των γενεθλίων του). Με βάση τα παραπάνω, εξετάστηκε αρχικά εάν από την κάθε ιστοσελίδα ζητούνταν στοιχεία μη απαραίτητα για τη λειτουργία της σύμβασης και σε όσες περιπτώσεις δόθηκε θετική απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα, εξετάστηκε εάν το υποκείμενο των δεδομένων είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί να παράσχει τη συγκατάθεσή του για επεξεργασία των παραπάνω στοιχείων, χωρίς όμως να αποκλειστεί από τη χρήση των υπηρεσιών της ιστοσελίδας. Δεύτερον, προς εξέταση και πάλι της ελευθερίας της συγκατάθεσης, εξετάστηκε, εάν σε περίπτωση που η συγκατάθεση χορηγούνταν για περισσότερες της μίας πράξεις επεξεργασίας, το υποκείμενο των δεδομένων θα είχε τη δυνατότητα να συγκατατεθεί σε ορισμένες από τις πράξεις και να αρνηθεί να παράσχει τη συγκατάθεσή του σε άλλες από αυτές. Για παράδειγμα, εάν τα στοιχεία χορηγούνταν αφενός για τη χρήση της προσφερόμενης

υπηρεσίας, αφετέρου για την εγγραφή ως μέλους (του υποκειμένου) στην ιστοσελίδα και τη λήψη έκπτωσης και εκ τρίτου για τη λήψη ενημερωτικών προσφορών στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο του υποκειμένου των δεδομένων, θα έπρεπε, προκειμένου να δοθεί θετική απάντηση ως προς το ελεύθερο της συγκατάθεσης, το υποκείμενο των δεδομένων να μπορεί να παράσχει τη συγκατάθεσή του για κάθε σκοπό ξεχωριστά ¹⁶³.

Κατά το τρίτο στάδιο της έρευνας εξετάστηκε ο βαθμός συμμόρφωσης των ιστοσελίδων του δείγματος με τις προϋποθέσεις για τη διαδικασία της λήψης της έγκυρης συγκατάθεσης. Για αυτόν τον λόγο, πραγματοποιήθηκε εγγραφή σε εβδομήντα εννέα (79) από τις εκατό επιλεγθείσες ιστοσελίδες. Από τις υπόλοιπες ιστοσελίδες, σε δύο (2) δεν υπήρχε κάποια διαδικασία εγγραφής, παρά τη ρητή αναφορά σε τέτοιου είδους διαδικασία στο ενημερωτικό πεδίο ¹⁶⁴, σε δύο (2) δεν λειτουργούσε ο σύνδεσμος που οδηγούσε στην ολοκλήρωση της εγγραφής, σε μία (1) δεν απεστάλη στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που χρησιμοποιήθηκε το ηλεκτρονικό μήνυμα που ήταν απαραίτητο για την επιβεβαίωση της εγγραφής, σε οκτώ (8) δεν ήταν εφικτή η εγγραφή, διότι επρόκειτο για ιστοσελίδες που απευθύνονταν σε συγκεκριμένο κύκλο προσώπων (όπως λ.χ. επαγγελματίες που έφεραν συγκεκριμένη ιδιότητα), με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητη η χορήγηση αντίστοιχων στοιχείων κατά το στάδιο εγγραφής, σε πέντε (5) ήταν απαραίτητη η λήψη της υπηρεσίας που παρείχε η ιστοσελίδα, προκειμένου να είναι εφικτή η εγγραφή, ενώ σε τρεις (3) η χορήγηση στοιχείων ήταν απαραίτητη προκειμένου ο χρήστης να επικοινωνήσει με τον διαχειριστή της ιστοσελίδας - υπεύθυνο επεξεργασίας, όπως συνοψίζεται αμέσως παρακάτω (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Λόγοι αδυναμίας εγγραφής στις ιστοσελίδες

a/a	Αιτιολογία μη εγγραφής	Αριθμός	Ποσοστό % (σε σύνολο 21)
1	Δεν υπήρχε διαδικασία εγγραφής	2	9.5
2	Δεν λειτουργούσε ο σύνδεσμος για την	2	9.5

¹⁶³ Αντίθετα, δεν κρίθηκε ως ελεύθερη η συγκατάθεση σε περιπτώσεις που το υποκείμενο των δεδομένων έπρεπε με μία ενέργεια να παράσχει τη συγκατάθεσή του σε όλους τους σκοπούς.

¹⁶⁴ Πιθανολογείται ότι παραπάνω ασυνέπεια οφείλεται είτε στη μη επικαιροποίηση του ενημερωτικού πεδίου, μετά από τροποποίηση της ιστοσελίδας, είτε στην αντιγραφή του κειμένου του ενημερωτικού πεδίου από άλλη ιστοσελίδα.

	ολοκλήρωση της εγγραφής		
3	Δεν απεστάλη στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που χρησιμοποιήθηκε το ηλεκτρονικό μήνυμα που ήταν απαραίτητο για την επιβεβαίωση της εγγραφής	1	4.8
4	Η ιστοσελίδα απευθυνόταν σε κλειστό αριθμό προσώπων	8	38.1
5	Απαραίτητη η λήψη υπηρεσίας για εγγραφή	5	23.8
6	Απαραίτητη η επικοινωνία με τον διαχειριστή της ιστοσελίδας για εγγραφή	3	14.3
	Σύνολο	21	100

Από την εγγραφή στις παραπάνω ιστοσελίδες εξετάστηκε:

(α) εάν κατά το στάδιο της εγγραφής υπήρχε υπόμνηση προς το υποκείμενο των δεδομένων της «Πολιτικής Προστασίας Δεδομένων» ή του αντίστοιχου ενημερωτικού πεδίου, ώστε να «υποχρεούται»¹⁶⁵ να λάβει γνώση αυτών πριν τη χορήγηση της συγκατάθεσής του.

(β) ο τρόπος με τον οποίο χορηγήθηκε η συγκατάθεση και συγκεκριμένα, αν υπήρχε απλή επιλογή του συνδέσμου για εγγραφή ή εάν υπήρχε διαδικασία επιβεβαιωμένης συγκατάθεσης (σύστημα «double opt - in») με αποστολή συνδέσμου ή κωδικού επιβεβαίωσης με μήνυμα στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή στο κινητό του υποκειμένου των δεδομένων ή αντίθετα, εάν υπήρχε μόνο δυνατότητα το υποκείμενο να προβάλλει αντίρρηση στην επεξεργασία (σύστημα «opt - out») ή τέλος, εάν τα τετραγωνίδια που έπρεπε να επιλεγθούν ήταν προσυμπληρωμένα.

Περαιτέρω, προκειμένου να εξεταστεί εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας της κάθε ιστοσελίδας ήταν συνεπής προς τις υποχρεώσεις του εκ του άρθρου 5 παρ. 1 στοιχ. στ του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, εξετάστηκε η ασφάλεια των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά το στάδιο χορήγησης αυτών. Ειδικότερα, εξετάστηκε αρχικά, εάν κατά την ενημέρωση του υποκειμένου υπήρχε

¹⁶⁵ Όπως επισημάνθηκε βέβαια παραπάνω, υπό Α.4.4., αναφορικά με την υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας να παράσχει τις απαραίτητες πληροφορίες στο υποκείμενο των δεδομένων, ανεξάρτητα από το γεγονός εάν το τελευταίο πράγματι έλαβε γνώση αυτών, θεωρήθηκε αρκετή η παράθεση των όρων, καθώς δεν υπάρχει τρόπος να ελεγχθεί εάν πράγματι το υποκείμενο των δεδομένων ανέγνωσε τους όρους, αφού έτσι θα θεσπιζόταν μια υπέρμετρη υποχρέωση για τον υπεύθυνο επεξεργασίας.

αναφορά σε μέτρα που είχε λάβει ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων, προκειμένου να διασφαλίσει την ασφάλεια αυτών. Πιο συγκεκριμένα, θετική απάντηση στην ανωτέρω ερώτηση δόθηκε στις περιπτώσεις που γινόταν αντίστοιχη αναφορά σε συγκεκριμένα μέτρα που είχε λάβει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ¹⁶⁶. Εν συνεχεία, εξετάστηκε εάν στο στάδιο της χορήγησης των δεδομένων η πλοήγηση στην ιστοσελίδα ήταν πράγματι ασφαλής, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο της προηγούμενης ενημέρωσης.

Προς τον σκοπό αυτό, ελέγχθηκε εάν κατά τη σύνδεση στην ιστοσελίδα είχε χρησιμοποιηθεί το πρωτόκολλο HTTPS (Hypertext Transfer Protocol Secure), το οποίο υποδηλώνει ότι τα δεδομένα που θα ανταλλαχθούν είναι κρυπτογραφημένα ¹⁶⁷. Επιπλέον, επειδή κατά τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα περιήγησης Google Chrome, ελέγχθηκε εάν χρησιμοποιήθηκε το σύμβολο ασφαλείας αυτού, το οποίο υποδηλώνει ότι ο ιστότοπος είναι ασφαλής, δηλαδή ότι διαθέτει πιστοποιητικό ασφαλείας, το οποίο το Google Chrome εμπιστεύεται και ότι η σύνδεση του ιστοτόπου με το Google Chrome είναι ιδιωτική ¹⁶⁸.

Τέλος, μετά την εγγραφή στις εβδομήντα εννέα (79) ιστοσελίδες και την αντίστοιχη παροχή στοιχείων, σε αντιπαραβολή με τις αντίστοιχες προβλέψεις στο ενημερωτικό πεδίο εκάστης ιστοσελίδας, εξετάστηκαν οι δυνατότητες ανάκλησης της συγκατάθεσης που χορηγήθηκε, κάνοντας αντίστοιχη χρήση των παρεχόμενων από τις ιστοσελίδες δικαιωμάτων. Ειδικότερα, εξετάστηκε, εάν μέσα από τις ρυθμίσεις του λογαριασμού του εγγεγραμμένου πλέον χρήστη της κάθε ιστοσελίδας, υπήρχε οποιαδήποτε επιλογή, η οποία να επέτρεπε την ανάκληση της συγκατάθεσης του υποκειμένου, για κάποιον ¹⁶⁹ ή όλους από τους σκοπούς και ποια ήταν ακριβώς η διαδικασία που έπρεπε να ακολουθηθεί. Επιπλέον, εξετάστηκε, εάν η διαδικασία ανάκλησης της συγκατάθεσης ήταν εξίσου απλή με τη διαδικασία χορήγησής της ή

---

¹⁶⁶ Αντίθετα, αρνητική απάντηση δόθηκε στις περιπτώσεις που δεν υπήρχε καμία αναφορά ή που υπήρχε μια παντελώς αοριστολογική αναφορά, όπως «έχει ληφθεί κάθε δυνατό μέτρο».

¹⁶⁷ Περισσότερα για το πρωτόκολλο HTTPS, βλ. σε <https://el.wikipedia.org/wiki/HTTPS> .

¹⁶⁸ Περισσότερα για τα σύμβολα ασφαλείας, βλ. σε https://support.google.com/chrome/answer/95617?visit_id=0-636625207201148270-1181785551&p=ui_security_indicator&rd=1 .

¹⁶⁹ Για παράδειγμα, σε αρκετές περιπτώσεις ήταν δυνατή με πολύ απλό τρόπο (επιλογή κάποιου συνδέσμου) η ανάκληση της συγκατάθεσης για την αποστολή ενημερωτικών δελτίων (newsletter), δεν προβλεπόταν όμως κάποια διαδικασία για την ανάκληση της συγκατάθεσης σε άλλους σκοπούς επεξεργασίας.

εάν ήταν απαραίτητη η επικοινωνία με τον υπεύθυνο επεξεργασίας, προκειμένου να ασκηθούν τα αντίστοιχα δικαιώματα. Στην πρώτη περίπτωση, ασκήθηκε το δικαίωμα ανάκλησης, προκειμένου να διαπιστωθεί, εάν πράγματι ήταν τόσο απλό ή αντίθετα, εάν υπήρχαν περισσότερα στάδια, για τα οποία δεν υπήρχε αντίστοιχη ενημέρωση.

Η ανωτέρω περιγραφόμενη έρευνα διεξήχθη στο χρονικό διάστημα από την 20ή Απριλίου 2018 έως την 1η Μαΐου 2018, συνεπώς σε ισχύ βρισκόταν η Οδηγία 95/46/EK, καθώς και ο νόμος 2472/1997. Ωστόσο, δεν αναιρούνται τα αποτελέσματα της έρευνας για δύο λόγους: πρώτον, διότι σκοπός αυτής ήταν η χαρτογράφηση της υπάρχουσας κατάστασης στην ελληνική επιγραμμική κοινωνία και όχι η διαπίστωση της νομιμότητας ή όχι της λειτουργίας των ιστοσελίδων· δεύτερον, διότι σε κάθε περίπτωση, όπως επισημάνθηκε σε προηγούμενες θέσεις της παρούσας, ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων αποτελεί την αποτύπωση σε νομοθετικό κείμενο των μέχρι σήμερα ερμηνειών της Οδηγίας 95/46/EK, μέσα από τις Γνώμες και τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29, καθώς και τη νομολογία του ΔΕΕ. Άλλωστε, εκτός από καταγραφή των ιστοσελίδων που ήδη έκαναν αναφορά στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων, όπως παραπάνω επισημάνθηκε, καταγράφηκαν και οι ιστοσελίδες, οι οποίες κατά το χρονικό διάστημα μετά τη λήξη της διεξαγωγής της έρευνας (02.05.2018) και μέχρι την ημερομηνία ολοκλήρωσης του παρόντος πονήματος (10.06.2018) απέστειλαν στην ηλεκτρονική διεύθυνση που χρησιμοποιήθηκε ηλεκτρονικό μήνυμα, με το οποίο ενημέρωναν για την αλλαγή της Πολιτικής Προστασίας Δεδομένων τους, ενόψει της εφαρμογής του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και ζητούσαν εκ νέου την παροχή συγκατάθεσης¹⁷⁰.

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταχωρήθηκαν αρχικά σε έντυπη μορφή στο ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε με βάση τις ανωτέρω περιγραφόμενες μεταβλητές, το οποίο επισυνάπτεται στο Παράρτημα της παρούσας. Εν συνεχεία, καταχωρήθηκαν στο πρόγραμμα Microsoft Excel, προκειμένου να γίνει η επεξεργασία αυτών για την εξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω.

---

¹⁷⁰ Επισημαίνεται ότι τα αποτελέσματα της έρευνας αφορούν στην εξέταση της κάθε ιστοσελίδας κατά το ανωτέρω χρονικό διάστημα (20.04.2018 - 01.05.2018) και δεν επηρεάστηκαν από τη μεταγενέστερη τροποποίηση των όρων ή διαδικασιών.

B.2. Αποτελέσματα

Ενόψει των ανωτέρω διαλαμβανομένων, αναφορικά με τα στάδια της έρευνας και τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε, προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

2.1. Στάδιο ενημέρωσης του χρήστη της ιστοσελίδας - υποκειμένου των δεδομένων

Από τις εκατό (100) ιστοσελίδες που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας, σε ογδόντα εννέα (89) υπήρχε καταρχήν πεδίο ενημέρωσης για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ σε έντεκα (11) δεν υπήρχε οποιαδήποτε αναφορά στην επεξεργασία ή μη των προσωπικών δεδομένων^{171, 172}.

Περαιτέρω, από τις ιστοσελίδες στις οποίες υπήρξε πράγματι πεδίο ενημέρωσης, σε σαράντα τρεις (43) η ενημέρωση ήταν καταχωρημένη σε αυτοτελές πεδίο με ονομασία «Πολιτική Απορρήτου» ή «Πολιτική Προστασίας Δεδομένων» ή «Προσωπικά Δεδομένα» ή «Ασφάλεια Δεδομένων» ή με οποιαδήποτε άλλη ονομασία πρόδιδε το σχετικό περιεχόμενο αυτής. Ακόμη, σε σαράντα δύο (42) ιστοσελίδες η αντίστοιχη ενημέρωση εντασσόταν σε ένα ευρύτερο πεδίο με τίτλο «Όροι Χρήσης», όπου παρατίθετο το σύνολο των όρων που ενδέχεται να ενδιαφέρουν τον χρήστη της ιστοσελίδας, όπως είναι οι συμβατικοί όροι για την παρεχόμενη υπηρεσία ή πληροφορίες σχετικά με τα πνευματικά δικαιώματα της ιστοσελίδας. Σημειώνεται ότι μολονότι η τελευταία επιλογή δεν απαγορεύεται ρητά από τις ισχύουσες σήμερα διατάξεις, οι οποίες απλώς επιτάσσουν το αίτημα για συγκατάθεση να είναι σαφώς διακριτό από άλλα θέματα¹⁷³, στην πράξη αποδείχθηκε ιδιαίτερα επισφαλής για την ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, καθώς πολλές φορές το πλήθος των όρων και η μη επισήμανση του συγκεκριμένου πεδίου καθιστούσε δυσχερή την εύρεση των πληροφοριών για την επεξεργασία των δεδομένων, ακόμα και σε χρήστη - όπως εν προκειμένω - ο οποίος επιδιώκει να τους αναγνώσει. Τέλος, σε τέσσερις (4) από τις ιστοσελίδες, η ενημέρωση βρισκόταν σε μη αναμενόμενα πεδία με τίτλους

---

¹⁷¹ Σημειώνεται ότι σε δύο εκ των ανωτέρω ιστοσελίδων υπήρχε πεδίο με τίτλο «Privacy Policy» και «Πολιτική Απορρήτου» αντίστοιχα, το περιεχόμενο των οποίων, ωστόσο, δεν είχε οποιαδήποτε σχέση με επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.

¹⁷² Σε μια εκ των ιστοσελίδων μετά την εγγραφή εμφανιζόταν το μήνυμα «Τα δεδομένα σου είναι ιερά».

¹⁷³ Βλ. άρθρο 7 παρ. 2 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Βλ. όμως και παραπάνω υποσ. 102.

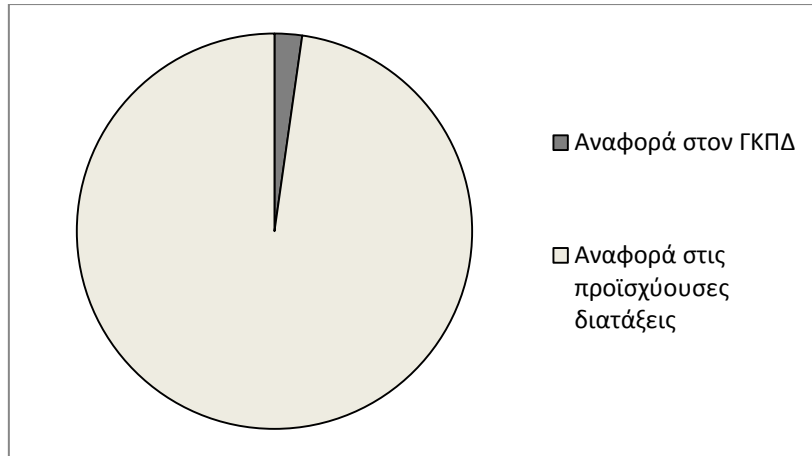
«Βοήθεια», «Τρόποι Πληρωμής», «Ασφάλεια Συναλλαγών» και «Γνωρίστε μας». Συνεπώς, σε αυτές τις περιπτώσεις, εάν το υποκείμενο των δεδομένων δεν αναζητήσει επίμονα και ενδελεχώς κάποιου είδους πληροφορία, αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, δεν πρόκειται να λάβει κανενός είδους ενημέρωση αναφορικά με τις παραπάνω πληροφορίες.

Ο τρόπος πληροφόρησης του υποκειμένου σε κάθε ιστοσελίδα συνοψίζεται αμέσως παρακάτω (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Θέση πεδίου ενημέρωσης υποκειμένου για την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων

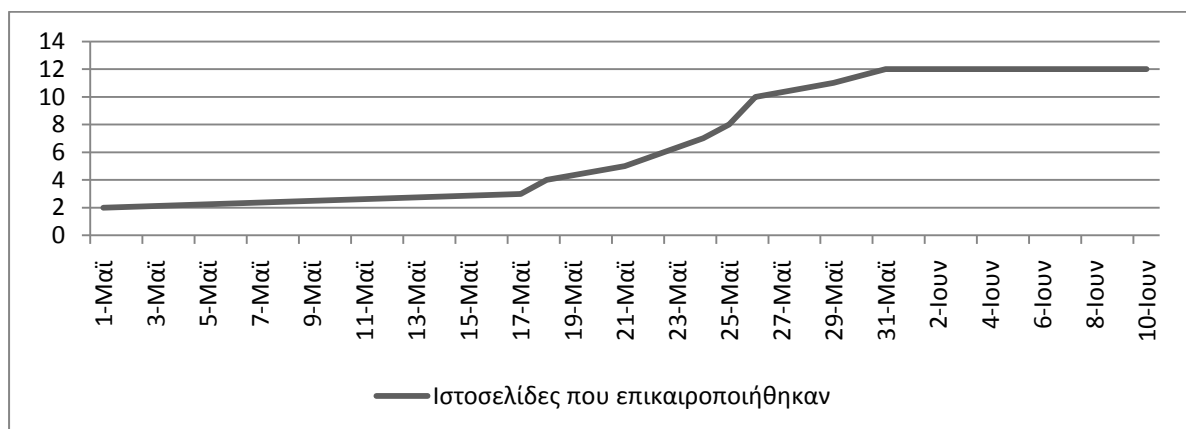
a/a	Θέση πεδίου ενημέρωσης	Αριθμός
1	Δεν υπήρχε ενημερωτικό πεδίο	11
2	Υπήρχε αυτοτελές ενημερωτικό πεδίο με τίτλο που πρόδιδε την αναφορά στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων	43
3	Η ενημέρωση για τα προσωπικά δεδομένα ήταν ενταγμένη στους όρους χρήσης της ιστοσελίδας	42
4	Η ενημέρωση βρισκόταν σε μη αναμενόμενη θέση της ιστοσελίδας	4
Σύνολο		100

Επιπλέον, από το σύνολο των ογδόντα εννέα (89) ιστοσελίδων μόνο σε δύο (2) υπήρχε αναφορά στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας, ενώ στις υπόλοιπες ογδόντα επτά (87) η ενημέρωση ελάμβανε χώρα με παραπομπή στην Οδηγία 95/46/EK ή τον νόμο 2472/1997, έστω κατά περιεχόμενο. Η προφανής δυσαναλογία μεταξύ ιστοσελίδων, στις οποίες είχε πραγματοποιηθεί ή όχι επικαιροποίηση με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων, αποτυπώνεται αμέσως παρακάτω (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Ποσοστό επικαιροποίησης των ιστοσελίδων σύμφωνα με ΓΚΠΔ κατά τη διεξαγωγή της έρευνας

Πάντως, δέκα (10) από τις ογδόντα επτά (87) ιστοσελίδες απέστειλαν μετά την ολοκλήρωση της έρευνας και μέχρι τη 10^η.06.2018 (ημερομηνία ολοκλήρωσης του πονήματος) ενημέρωση πως αναμόρφωσαν την πολιτική προστασίας τους αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, ενόψει του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και ζήτησαν εκ νέου χορήγηση της συγκατάθεσης από το υποκείμενο των δεδομένων. Η εξέλιξη των διαδικασιών συμμόρφωσης των ιστοσελίδων απεικονίζεται αμέσως παρακάτω (Γράφημα 2), όπου ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η ραγδαία αύξηση των ιστοσελίδων που επικαιροποιήθηκαν λίγες ημέρες πριν και λίγες ημέρες μετά την ημερομηνία εφαρμογής του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων (25^η Μαΐου 2018).

Γράφημα 2: Εξέλιξη της επικαιροποίησης των ιστοσελίδων σύμφωνα με ΓΚΠΔ

Εν συνεχεία, από τις ογδόντα εννέα (89) ιστοσελίδες, στις οποίες υπήρχε πράγματι κάποιου είδους ενημέρωση αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, σε ογδόντα τρεις (83) από τις ιστοσελίδες το κείμενο της ενημέρωσης ήταν σε γενικές γραμμές κατανοητό. Με άλλα λόγια, η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε ήταν απλή, χωρίς καταρχήν να δημιουργούνται στο υποκείμενο των δεδομένων αμφιβολίες ως προς το ακριβές νόημα της ενημέρωσης. Μάλιστα, θετική παρατήρηση αποτέλεσε η απόδοση των όρων και σε περίληψη από μια (1) ιστοσελίδα, ώστε το υποκείμενο των δεδομένων να δύναται να παρατηρήσει τα πιο καίρια σημεία της ενημέρωσης και να μην υπάρχει ο κίνδυνος προσπέλασης αυτών, λόγω του όγκου των πληροφοριών, που ενδέχεται να δημιουργήσουν τη λεγόμενη «κόπωση της ενημέρωσης»¹⁷⁴. Κατά τα λοιπά, σε τρεις (3) από τις ιστοσελίδες η ενημέρωση αποτελούνταν από την απλή φράση ότι «η επεξεργασία λαμβάνει χώρα σύμφωνα με τον νόμο» ή «είναι νόμιμη» ή υπήρχε μια παραπομπή στις διατάξεις του ν. 2472/1997. Σε μία (1) από τις ιστοσελίδες η ενημέρωση ήταν συνταγμένη στην αγγλική γλώσσα, μολονότι η ιστοσελίδα κατά τα λοιπά ήταν στην ελληνική γλώσσα και συνεπώς απευθυνόταν μόνο σε ελληνικό κοινό. Τέλος, σε δύο (2) από τις ιστοσελίδες το πεδίο ενημέρωσης εμπεριείχε πολλές επαναλήψεις και αντιφάσεις, με αποτέλεσμα να μην καθίστατο κατανοητό το ακριβές περιεχόμενό του. Ο βαθμός ευκρίνειας της ενημέρωσης του υποκειμένου αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων αποτυπώνεται αμέσως παρακάτω (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Βαθμός ευκρίνειας της ενημέρωσης του υποκειμένου αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων

α/α	Βαθμός ευκρίνειας	Αριθμός	Ποσοστό % (σε σύνολο 89)
1	Η ενημέρωση ήταν κατανοητή	83	93.3
2	Υπήρχε απλή επίκληση της νομιμότητας της επεξεργασίας ή παραπομπή στις διατάξεις του νόμου	3	3.4
3	Ήταν σε άλλη γλώσσα από την κύρια γλώσσα της ιστοσελίδας	1	1.1
4	Ήταν μη κατανοητή λόγω επαναλήψεων και	2	2.2

¹⁷⁴ Μήτρου Λ., *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ό.π., σελ. 78, Van Alsenoy B., Kosta E., Dumortier J., «Privacy notices versus informational self-determination: Minding the gap», *International Review of Law, Computers & Technology* 28 (2014), σσ. 189 - 190.

Σημειώνεται βέβαια πως ακόμα και στις περιπτώσεις που το κείμενο της ενημέρωσης είχε απλή και κατανοητή διατύπωση εν γένει, μερικές φορές δεν ανταποκρινόταν στις ανάγκες της ιστοσελίδας. Και τούτο, διότι είχε προδήλως αντιγραφεί από άλλη ιστοσελίδα με διαφορετικό περιεχόμενο και αντίστοιχα, διαφορετικές διαδικασίες επεξεργασίας δεδομένων, με συνέπεια να μην τύγχανε εφαρμογής στην υπό εξέταση ιστοσελίδα. Κατά την έρευνα ανέκυσαν τρεις (3) ιστοσελίδες, οι οποίες αναμφίβολα εμπίπτουν στην ανωτέρω περίπτωση. Για παράδειγμα, σε μια από αυτές εντοπίστηκε το παρακάτω κείμενο:

«[ενν. ο υπεύθυνος επεξεργασίας] δεν συλλέγει Ευαίσθητα Προσωπικά Δεδομένα (πχ ηλικία), εκτός αν το ζητήσει ο χρήστης για λόγους εμπορικούς (πχ δεκαετές εύρος ηλικίας, προς το σκοπό επιλογής καλλυντικού προοριζόμενου για τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα)»

Ωστόσο, το αντικείμενο της ιστοσελίδας συνίστατο στην πώληση κοσμημάτων και αξεσουάρ, και όχι καλλυντικών, με συνέπεια να είναι προφανές ότι ο συγκεκριμένος όρος δεν μπορούσε να τύχει εφαρμογής στη συγκεκριμένη περίπτωση, γεγονός ωστόσο που ο μέσος καταναλωτής ενδέχεται να μην παρατηρήσει, με αποτέλεσμα να παραπλανηθεί.

Ακολούθως, από τις ογδόντα εννέα (89) ιστοσελίδες, στις οποίες πραγματοποιούταν ενημέρωση του υποκειμένου για την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, εξετάστηκε εάν η συγκεκριμένη ενημέρωση εμπεριείχε το σύνολο των στοιχείων, τα οποία είναι απαραίτητα, προκειμένου η συγκατάθεση να χορηγείται εν πλήρει επιγνώσει. Εν προκειμένω:

- Σε εβδομήντα επτά (77) ιστοσελίδες υπήρχε αναφορά στον υπεύθυνο επεξεργασίας δεδομένων, υπό την έννοια ότι προέκυπτε δίχως αμφιβολία η ταυτότητα αυτού και ορισμένα επιμέρους στοιχεία, ώστε να είναι εφικτή η επικοινωνία του υποκειμένου των δεδομένων μαζί του. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, η ιστοσελίδα προσδιοριζόταν από το όνομα τομέα αυτής (domain name), το οποίο ωστόσο δεν αποδιδόταν σε συγκεκριμένο φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Σημειώνεται πάντως ότι η ακριβής ταυτότητα του υπευθύνου επεξεργασίας προέκυπτε και από τρεις (3) εκ των έντεκα

(11) ιστοσελίδων, στις οποίες δεν υπήρχε πεδίο ενημέρωσης για την επεξεργασία των δεδομένων.

- Σε ογδόντα δύο (82) ιστοσελίδες υπήρχε αναφορά στον σκοπό ή στους σκοπούς επεξεργασίας των δεδομένων. Βέβαια, σε δύο (2) εκ των ανωτέρω ιστοσελίδων υπήρχε η προσθήκη «και για κάθε άλλο συναφή σκοπό», με συνέπεια να δημιουργούνται ανασφάλειες από την ευρεία διατύπωση του όρου, καθώς όταν η συγκατάθεση χορηγείται για συναφείς σκοπούς καθίσταται αμφίβολο κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί ειδική.

- Σε μόλις τριάντα εννέα (39) ιστοσελίδες υπήρχε πλήρης αναφορά στο σύνολο των κατηγοριών προσωπικών δεδομένων που επρόκειτο να συλλεχθούν από το υποκείμενο και να τύχουν επεξεργασίας.

- Σε εξήντα πέντε (65) ιστοσελίδες υπήρχε αναφορά στις δυνατότητες του υποκειμένου να παύσει ή διακόψει την επεξεργασία των δεδομένων με οποιονδήποτε τρόπο, μεταξύ των οποίων η ανάκληση της συγκατάθεσης και το δικαίωμα να διαγράψει τα προσωπικά του δεδομένα.

- Σε εβδομήντα επτά (77) ιστοσελίδες υπήρχε αναφορά στους αποδέκτες των δεδομένων, είτε επρόκειτο για πρόσωπα εντός της οντότητας του υπευθύνου επεξεργασίας, είτε για τρίτους. Εξ αυτών, σε σαράντα τρεις (43) από τις ιστοσελίδες αναφερόταν ότι τα δεδομένα διαβιβάζονται και σε τρίτους, προκειμένου να επιτευχθεί η παρεχόμενη υπηρεσία, χωρίς ωστόσο σε κάποια εκ των ανωτέρω περιπτώσεων να προσδιορίζονται συγκεκριμένα τα στοιχεία των τρίτων προσώπων.

- Τέλος, σε δέκα (10) ιστοσελίδες υπήρχε ρητή αναφορά σε (ενδεχόμενη) μεταβίβαση των δεδομένων προς χώρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα αποτελέσματα των περιεχόμενων στο ενημερωτικό πεδίο για τα προσωπικά δεδομένα επιμέρους στοιχείων, αποτυπώνονται αμέσως παρακάτω (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Περιεχόμενο ενημέρωσης για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων

α/α	Στοιχεία που αναφέρθηκαν κατά την ενημέρωση	Αριθμός	Ποσοστό % (σε σύνολο 89)
1	Υπεύθυνος επεξεργασίας δεδομένων	77	86.5
2	Σκοπός επεξεργασίας δεδομένων	82	92.1

3	Κατηγορίες δεδομένων που θα συλλεχθούν	39	43.8
4	Δυνατότητα ανάκλησης συγκατάθεσης / διαγραφής δεδομένων / εναντίωσης	65	73
5	Αποδέκτες των δεδομένων	77	86.5
6	Μεταφορά σε χώρα εκτός Ε.Ε.	10	11.2

Τέλος, από το σύνολο των ογδόντα εννέα (89) ιστοσελίδων, στις οποίες υπήρχε ενημέρωση του χρήστη για την επεξεργασία των δεδομένων του, στις είκοσι δύο (22) υπήρχε μνεία στους ανήλικους χρήστες. Εξ αυτών, σε δεκαεπτά (17) η διατύπωση αναφορικά με τους ανήλικους ήταν αρνητική, υπό την έννοια ότι απαγορευόταν ρητά η χρήση της ιστοσελίδας από τους ανήλικους ή ότι το περιεχόμενό της δεν απευθυνόταν σε αυτούς. Ειδικότερες υποπεριπτώσεις εντός αυτής της κατηγορίας αποτελούν: η δήλωση σε τέσσερις (4) από αυτές τις ιστοσελίδες ότι σε περίπτωση διαπίστωσης από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ότι κάποιο πρόσωπο είναι κάτω των δεκαοκτώ ετών (ή κάτω των δεκατριών για μια ιστοσελίδα εξ αυτών), τα συλλεχθέντα δεδομένα θα διαγραφούν η επισήμανση ότι η ιστοσελίδα δεν συλλέγει δεδομένα από ανήλικους, χωρίς πάντως να διευκρινίζονται τα μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται αυτό· η υπόμνηση ότι ο ανήλικος πρέπει να επιβλέπεται από τον κηδεμόνα του, καθώς η ιστοσελίδα δεν απευθύνεται σε αυτόν· τέλος, επιμελέστερη όλων, μια εκ των ιστοσελίδων με αναδυόμενο παράθυρο κατά τη φόρτωση αυτής απαιτούσε ο χρήστης να δηλώσει ότι είναι άνω των δεκαοκτώ ετών, προκειμένου να δύναται να κάνει χρήση των υπηρεσιών του ηλεκτρονικού καταστήματος.

Από τις λοιπές εκ των είκοσι δύο (22) ως άνω ιστοσελίδων, σε τρεις (3) προβλεπόταν ως απαραίτητη η συγκατάθεση του κηδεμόνα ¹⁷⁵, χωρίς πάντως να προβλέπεται κάποια διαδικασία λήψης αυτής ή ταυτοποίησης των στοιχείων του κηδεμόνα, σε μία (1) υπήρχε σύσταση για λήψη γονικής συναίνεσης για ανήλικους

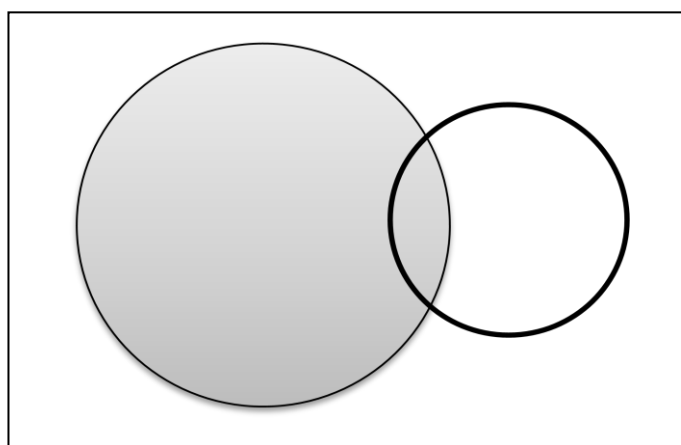
¹⁷⁵ Από τις τρεις αυτές ιστοσελίδες, μόνο σε μια υπήρχαν προϊόντα προς πώληση, τα οποία απευθύνονταν και σε ανήλικους χρήστες.

κάτω των δεκαέξι ετών ¹⁷⁶, ενώ σε μία (1) τεκμαιρόταν ως δεδομένη η εξασφάλιση της γονικής συναίνεσης από την πλοήγηση του ανήλικου.

Θα πρέπει να επισημανθεί πάντως ότι οκτώ (8) από τις ιστοσελίδες του ευρύτερου δείγματος προσέφεραν προϊόντα και υπηρεσίες απευθυνόμενες και σε ανήλικους: εντούτοις, δεν υπήρχε οποιαδήποτε αναφορά στη διαδικασία λήψης της συγκατάθεσης του ανήλικου χρήστη ή στην ενημέρωση του κηδεμόνα του.

Συνοπτικά, η σχέση ενημέρωσης της πολιτικής προστασίας δεδομένων ως προς τους ανήλικους και της ανάγκης ενημέρωσης, λόγω σχετικότητας της ιστοσελίδας με ανήλικους απεικονίζεται αμέσως παρακάτω (Γράφημα 3), με τον μεγάλο κύκλο (γκρι χρώμα) να αναπαριστά τις ιστοσελίδες στις οποίες υπήρχε αναφορά στους ανήλικους χρήστες (συνολικά 22), τον μικρό κύκλο (λευκό χρώμα) να αναπαριστά τις ιστοσελίδες, οι οποίες απευθύνονταν και σε ανήλικους χρήστες (συνολικά 10) και την τομή αυτών να αναπαριστά τις ιστοσελίδες, οι οποίες απευθύνονταν και σε ανήλικους και στις οποίες υπήρχε πράγματι αντίστοιχο ενημερωτικό πεδίο (συνολικά 2).

Γράφημα 3: Σχέση μεταξύ ιστοσελίδων που έκαναν αναφορά στους ανήλικους χρήστες και ιστοσελίδων που όφειλαν να κάνουν αναφορά σε αυτούς

Από τα παραπάνω διαλαμβανόμενα αξίζει να σχολιαστεί ότι σε κάθε περίπτωση, σε ενενήντα (90) από τις εκατό (100) ιστοσελίδες ¹⁷⁷, οι υπεύθυνοι

---

¹⁷⁶ Η ιστοσελίδα διέθετε και προϊόντα προς πώληση, τα οποία απευθύνονταν και σε ανήλικους χρήστες.

επεξεργασίας γνώριζαν ότι έφεραν ορισμένες υποχρεώσεις ενημέρωσης των επισκεπτών της ιστοσελίδας τους, ενόψει της τελούμενης δια αυτής (της ιστοσελίδας) επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων των χρηστών αυτής. Εν τούτοις, όπως με βάση τα παραπάνω στοιχεία αποδεικνύεται, μικρό μέρος αυτών προέβη πράγματι σε ολοκληρωμένη και σύμφωνη με τον νόμο ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, αφού σε πολλές από τις ιστοσελίδες απουσίαζαν ορισμένα από τα πιο κρίσιμα στοιχεία (στοιχεία υπευθύνου επεξεργασίας, σκοπός επεξεργασίας, κατηγορίες δεδομένων, αποδέκτες των δεδομένων) με αποκορύφωμα ιστοσελίδες, οι οποίες αρκούσαν σε απλή παραπομπή στην ισχύουσα νομοθεσία. Συνεπώς, παρά τη γνώση της υποχρέωσης συμμόρφωσης με τις διατάξεις του ν. 2472/1997 και ήδη του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, πολλές από τις ιστοσελίδες εκπλήρωσαν το καθήκον τους μόνο μερικώς και κατ' επίφαση, με συνέπεια τον αποκλεισμό της έγκυρης συγκατάθεσης ήδη από το στάδιο ενημέρωσης του υποκειμένου, αφού με αυτόν τον τρόπο η χορηγούμενη συγκατάθεση δεν θα ήταν ούτε ειδική, αφού δεν θα είχε όριο τα στοιχεία της επεξεργασίας, για τα οποία ενημερώθηκε το υποκείμενο, ούτε πολύ περισσότερο εν πλήρει επιγνώσει.

2.2. Στάδιο λήψης της απόφασης για χορήγηση της συγκατάθεσης - Εξέταση της ελευθερίας κατά τη χορήγηση

Από τις δύο υποθέσεις, δυνάμει των οποίων εξετάστηκε, εάν η συγκατάθεση του υποκειμένου χορηγήθηκε ελεύθερα σε έκαστη των ιστοσελίδων (βλ. παραπάνω υπό Β.1.), εξήχθησαν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Εκ του συνόλου των εκατό (100) ιστοσελίδων, σε εξήντα οκτώ (68) το υποκείμενο των δεδομένων - χρήστης της ιστοσελίδας καλούνταν να χορηγήσει δεδομένα, τα οποία δεν ήταν απαραίτητα για τον «βασικό» σκοπό λειτουργίας της ιστοσελίδας, ήτοι την παροχή κάποιας υπηρεσίας. Με άλλα λόγια, σε κάθε ιστοσελίδα ζητούνταν κάποια απαραίτητα στοιχεία από το υποκείμενο των δεδομένων, προκειμένου να είναι εφικτή η λήψη της υπηρεσίας, την οποία αιτήθηκε το τελευταίο. Επιπροσθέτως, όμως, στις ως άνω εξήντα οκτώ (68) ιστοσελίδες ζητούνταν και κάποια άλλα στοιχεία, τα οποία δεν ήταν απαραίτητα για τον παραπάνω σκοπό, αλλά για κάποιον άλλο. Η επεξεργασία των προσωπικών

---

¹⁷⁷ Ήτοι οι ογδόντα εννέα (89), οι οποίες είχαν κάποιο πεδίο ενημέρωσης για την προστασία των δεδομένων και μία (1), η οποία ανέφερε τα προσωπικά δεδομένα και τη σημασία τους μετά την εγγραφή (βλ. παραπάνω, υποσ. 172).

δεδομένων στην πρώτη περίπτωση είχε ως νόμιμη βάση επεξεργασίας τη σύμβαση ή τις προσυμβατικές διαπραγματεύσεις μεταξύ υπευθύνου επεξεργασίας και υποκειμένου των δεδομένων, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων.

Από τις ως άνω ιστοσελίδες, σε σαράντα δύο (42) εξ αυτών τα επιπρόσθετα προσωπικά δεδομένα ήταν προαιρετικά¹⁷⁸, με αποτέλεσμα να θεωρείται ότι ελεύθερα χορηγούσε τη συγκατάθεσή του το υποκείμενο των δεδομένων. Και τούτο, διότι μπορούσε να επιλέξει είτε να παράσχει τα ως άνω προσωπικά δεδομένα, είτε να αρνηθεί τη χορήγησή τους, χωρίς η επιλογή του να έχει οποιαδήποτε επίπτωση στις υπηρεσίες που επιθυμούσε να λάβει. Για παράδειγμα, σε έντεκα (11) από τις ιστοσελίδες αυτές, οι οποίες στο σύνολό τους αποτελούσαν ηλεκτρονικά καταστήματα, ήταν δυνατή η πραγματοποίηση αγορών ως επισκέπτης, τα προσωπικά δεδομένα δηλαδή χορηγούνταν αποκλειστικά για την πραγματοποίηση της παραγγελίας και δεν αποθηκεύονταν υπό μορφή λογαριασμού του χρήστη. Σε περίπτωση όμως που ο χρήστης το επιθυμούσε και μόνο τότε, μπορούσε να επιλέξει τη δημιουργία λογαριασμού, όπου θα αποθηκεύονταν τα δεδομένα του, ώστε, όποτε το έκρινε ο ίδιος σκόπιμο, να μπορούσε να έχει πρόσβαση σε αυτά, όπως και στις παλαιότερες παραγγελίες που είχε πραγματοποιήσει, προς διευκόλυνσή του. Στην τελευταία περίπτωση, τα δεδομένα αποθηκεύονταν με τη συγκατάθεση του υποκειμένου, το τελευταίο όμως μπορούσε να πραγματοποιήσει τις αγορές που επιθυμούσε και χωρίς να παράσχει τη συγκατάθεσή του σε περαιτέρω επεξεργασία αυτών και συνεπώς, χωρίς να αποθηκεύονται τα δεδομένα του. Αντίθετα, οι

---

¹⁷⁸ Σημειώνεται ότι η χρήση της συγκεκριμένης υπόθεσης στην έρευνα πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά για την εξέταση του ελεύθερου χαρακτήρα της συγκατάθεσης και όχι για την εν γένει νομιμότητα της επεξεργασίας. Και τούτο, διότι παρά τον προαιρετικό χαρακτήρα της λήψης των σχετικών δεδομένων, η επεξεργασία αυτών δεν μπορεί σε όλες τις περιπτώσεις να θεωρηθεί σύμφωνη με τον νόμο, καθώς δεν υπήρχε πάντοτε πρόβλεψη για κάποιον συγκεκριμένο σκοπό που να εξυπηρετούσε. Με άλλα λόγια, το υποκείμενο των δεδομένων καλούνταν σε κάποιες περιπτώσεις να καταχωρήσει, εφόσον το επιθυμούσε, για παράδειγμα το φύλο του, ώστε, αν παρείχε τη συγκατάθεσή του για λήψη ενημερωτικών μηνυμάτων με προσφορές από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, οι τελευταίες να έχουν το αντίστοιχο περιεχόμενο που άπτεται των ενδιαφερόντων του (λ.χ. γυναικεία παπούτσια). Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις, όπου η συλλογή σχετικών δεδομένων, καίτοι προαιρετική, δεν δικαιολογούνταν από κάποιον σκοπό, με συνέπεια, παρά το πράγματι «ελεύθερο» της συγκατάθεσης, η επεξεργασία να μην ήταν νόμιμη, λόγω παράβασης της αρχής της ελαχιστοποίησης των δεδομένων κατ' άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. γ της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. β του ν. 2472/1997 και ήδη κατ' άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. γ του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

υπόλοιπες είκοσι έξι (26) ιστοσελίδες ¹⁷⁹ απαιτούσαν για την παροχή των υπηρεσιών τη χορήγηση μη απαραίτητων προσωπικών δεδομένων, γεγονός που είχε ως συνέπεια τον εξαναγκασμό του υποκειμένου να παράσχει τη συγκατάθεσή του (Πίνακας 6).

Πίνακας 6: Δυνατότητα άρνησης της συγκατάθεσης χωρίς την απώλεια της υπηρεσίας

α/α	Δυνατότητα του υποκειμένου	Αριθμός	Ποσοστό % (σε σύνολο 68)
1	Το υποκείμενο των δεδομένων είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί τη συγκατάθεσή του, όταν δεν ήταν αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης	42	61.8
2	Το υποκείμενο των δεδομένων <u>δεν</u> είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί τη συγκατάθεσή του, μολονότι δεν ήταν αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης	26	38.2
	Σύνολο	68	100

Περαιτέρω, σε εβδομήντα πέντε (75) ιστοσελίδες το υποκείμενο των δεδομένων καλούνταν να χορηγήσει τη συγκατάθεσή του για περισσότερες της μίας πράξεις επεξεργασίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η συγκατάθεση του υποκειμένου χορηγούνταν προκειμένου να εγγραφεί στην ιστοσελίδα ως μέλος, να λαμβάνει ενημερωτικά δελτία (newsletter), να λαμβάνει υπηρεσίες προσωποποιημένης διαφήμισης ή να μεταβιβάζονται τα δεδομένα του σε τρίτους. Από τις ιστοσελίδες αυτές, σε σαράντα επτά (47) το υποκείμενο των δεδομένων είχε τη δυνατότητα να αποδεχθεί ή να αρνηθεί χωριστά για κάθε επιμέρους πράξη επεξεργασίας, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες είκοσι οκτώ (28), όπου και από τη συγκατάθεση του υποκειμένου για μια εκ των πράξεων τεκμαιρόταν κατά την κρίση του υπευθύνου επεξεργασίας η ύπαρξη συγκατάθεσης και για τις υπόλοιπες πράξεις επεξεργασίας (Πίνακας 7).

¹⁷⁹ Σε μια εκ των ιστοσελίδων μνημονεύονταν τα στοιχεία ως προαιρετικά, ωστόσο ήταν αδύνατη η ολοκλήρωση της εγγραφής χωρίς αυτά. Σε κάποια άλλη, τα σχετικά στοιχεία δεν παρουσιάζονταν ως απαραίτητα κατά την εγγραφή, η ιστοσελίδα ωστόσο έμενε «κλειδωμένη» στην αρχική οθόνη χωρίς την παροχή τους, με συνέπεια να μην είναι εφικτή η χρήση των υπηρεσιών.

Πίνακας 7: Δυνατότητα παροχής χωριστής συγκατάθεσης για κάθε επιμέρους πράξη

α/α	Δυνατότητα του υποκειμένου	Αριθμός	Ποσοστό % (σε σύνολο 75)
1	Ήταν επιτρεπτό να δοθεί χωριστά συγκατάθεση για κάθε πράξη επεξεργασίας	47	62.7
2	Δεν ήταν επιτρεπτό να δοθεί χωριστά συγκατάθεση για κάθε πράξη επεξεργασίας	28	37.3
	Σύνολο	75	100

Κρίνεται σημαντικό να διευκρινιστεί πως το ανεπίτρεπτο χωριστής λήψης της συγκατάθεσης κρίθηκε συνδυαστικά από τη φόρμα λήψης της συγκατάθεσης κάθε ιστοσελίδας, ως και του ενημερωτικού πεδίου αυτής. Συνεπώς, στις ως άνω είκοσι οκτώ (28) ιστοσελίδες διευκρινιζόταν ότι η χορήγηση των στοιχείων του υποκειμένου των δεδομένων «νομιμοποιεί» για παράδειγμα την κοινοποίηση αυτών σε τρίτους. Αξίζει λοιπόν και πάλι να επισημανθεί, όπως και παραπάνω, ότι στις περιπτώσεις αυτές ο υπεύθυνος επεξεργασίας, προφανώς γνώριζε την απουσία νόμιμης βάσης ως προς τις σχετικές πράξεις επεξεργασίας. Ωστόσο, συμπεριλαμβάνοντας στην ενημέρωση τέτοιου είδους διατυπώσεις, επιχειρούσε να φέρει το υποκείμενο προ τετελεσμένου γεγονότος και να λάβει μια έστω «εξαναγκασμένη» συγκατάθεση εκ μέρους αυτού, προκειμένου φαινομενικά να προσδώσει νομιμότητα σε αυτές (τις πράξεις επεξεργασίας). Είναι προφανές βέβαια ότι ένα τέτοιο «εγχείρημα» ερείδεται επί εσφαλμένων προϋποθέσεων.

2.3. Στάδιο χορήγησης της συγκατάθεσης - Εξέταση του αδιαμφισβήτητου χαρακτήρα του τρόπου χορήγησης της συγκατάθεσης

Ως προς τη διαδικασία χορήγησης της συγκατάθεσης, εξετάστηκε ο τρόπος λήψης αυτής σε ενενήντα οκτώ (98) από τις εκατό (100) ιστοσελίδες, καθώς, όπως ανωτέρω επισημάνθηκε (υπό Β.1.) σε δύο (2) εκ των ιστοσελίδων δεν υπήρχε διαδικασία εγγραφής, παρά την πρόβλεψη τέτοιας διαδικασίας κατά το στάδιο της ενημέρωσης.

Σε μεγαλύτερο ποσοστό, εβδομήντα τέσσερις (74) από τις ιστοσελίδες αρκούσαν στην απλή παροχή των στοιχείων και την επιλογή κάποιου πλήκτρου

εγγραφής, προκειμένου να λογίζεται ότι η συγκατάθεση για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων έχει χορηγηθεί για τον βασικό σκοπό επεξεργασίας¹⁸⁰.

Περισσότερο συνεπείς ήταν είκοσι τέσσερις (24) ιστοσελίδες, οι οποίες εφάρμοσαν το σύστημα double opt - in, είχαν δηλαδή διαδικασία επιβεβαιωμένης συγκατάθεσης. Ειδικότερα, μετά την καταχώρηση των προσωπικών δεδομένων και την επιλογή της εγγραφής, αποστέλλοταν στο υποκείμενο των δεδομένων προσωπικό μήνυμα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (στις είκοσι τρεις περιπτώσεις) ή κινητού τηλεφώνου - SMS (σε μία περίπτωση), το οποίο εμπεριείχε σύνδεσμο (link) ή κάποιον κωδικό, με την επιλογή ή αντίστοιχα καταχώρηση του οποίου το υποκείμενο των δεδομένων επιβεβαίωνε τη βούλησή του να χορηγήσει τη συγκατάθεσή του για επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων.

Σε είκοσι εννέα (29) μάλιστα ιστοσελίδες το υποκείμενο των δεδομένων όφειλε να δηλώσει ρητά, με επιλογή συγκεκριμένου τετραγωνιδίου, ότι έχει αναγνώσει ή ότι συμφωνεί με τους όρους χρήσης της ιστοσελίδας και την πολιτική απορρήτου αυτής ή τουλάχιστον, υπήρχε σύνδεσμος για το συγκεκριμένο ενημερωτικό πεδίο διαθέσιμος στο πεδίο χορήγησης της συγκατάθεσης¹⁸¹. Με αντίστοιχο περιεχόμενο, σε δύο (2) εκ των ανωτέρω είκοσι εννέα (29) ιστοσελίδων, η επιλογή αυτή ήταν προεπιλεγμένη.

Αντίθετα, σε τριάντα μία (31) από τις ενενήντα οκτώ (98) ιστοσελίδες υπήρχε προσυμπληρωμένο τετραγωνίδιο για τη λήψη ενημερωτικών δελτίων (newsletter). Με άλλα λόγια, το υποκείμενο των δεδομένων έπρεπε να αποεπιλέξει το συγκεκριμένο πεδίο, εφόσον δεν επιθυμούσε να λαμβάνει τα σχετικά ενημερωτικά δελτία, ενώ η σιωπή του / αποχή από οποιαδήποτε ενέργεια (η οποία θα μπορούσε να οφείλεται και στην ελλιπή προσοχή του εν λόγω πεδίου) θα συνεπαγόταν την επεξεργασία των δεδομένων του προς τον ανωτέρω σκοπό.

Τέλος, σε δεκατρείς (13) ιστοσελίδες εντοπίστηκε για κάποιους από τους σκοπούς επεξεργασίας το σύστημα opt - out. Το υποκείμενο των δεδομένων δηλαδή όφειλε να αντιταχθεί ενεργά στη χρήση των προσωπικών του δεδομένων για

---

¹⁸⁰ Αμέσως παρακάτω (ομοίως σελ. 76) παρουσιάζονται οι επιλογές παροχής συγκατάθεσης ως προς άλλους σκοπούς επεξεργασίας, ιδίως την αποστολή ενημερωτικών δελτίων (newsletter), όπου πολλές φορές είτε το τετραγωνίδιο της εκδήλωσης ενδιαφέροντος ήταν προσυμπληρωμένο, είτε χρησιμοποιήθηκε το σύστημα opt - out.

¹⁸¹ Για την ακριβή ονομασία του ενημερωτικού πεδίου σε κάθε ιστοσελίδα βλ. παραπάνω υπό Β.2.1.

συγκεκριμένο σκοπό. Το παραπάνω σύστημα εφαρμόστηκε σε δώδεκα (12) για την αποστολή ενημερωτικών δελτίων (newsletter), με συνέπεια το υποκείμενο των δεδομένων να έπρεπε να επιλέξει ότι δεν επιθυμεί τη λήψη αυτών, διαφορετικά η σιωπή του θα λογιζόταν ως παροχή συγκατάθεσης. Σε μία (1) περίπτωση το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε για την εξατομικευμένη -προς το υποκείμενο των δεδομένων- διαφήμιση, όπου ρητά ο χρήστης έπρεπε να απευθυνθεί στον υπεύθυνο επεξεργασίας μέσω των στοιχείων επικοινωνίας του, προκειμένου να αντιταχθεί.

Οι επιλογές των υπευθύνων επεξεργασίας για τη λήψη της συγκατάθεσης συνοψίζονται στον πίνακα αμέσως παρακάτω (Πίνακας 8). Επισημαίνεται ότι η κάθε ιστοσελίδα παρείχε περισσότερους του ενός τρόπους συγκατάθεσης, ανάλογα με την πράξη και τον σκοπό επεξεργασίας, για τον οποίο χορηγούνταν, συνεπώς τα ποσοστά δεν πρέπει να εκτιμώνται αθροιστικά.

Πίνακας 8: Τρόπος χορήγησης της συγκατάθεσης

α/α	Τρόπος χορήγησης της συγκατάθεσης	Αριθμός	Ποσοστό % (σε σύνολο 98)
1	Με απλή χορήγηση των στοιχείων	74	75.5
2	Με σύστημα επιβεβαιωμένης συγκατάθεσης	24	24.5
3	Με δήλωση ανάγνωσης ή συμφωνίας του πεδίου ενημέρωσης προστασίας προσωπικών δεδομένων	29	29.6
4	Με προσυμπληρωμένο τετραγωνίδιο	31	31.6
5	Με σύστημα opt - out	13	13.3

Στο στάδιο αυτό αξίζει να επιδοκιμαστεί η επιλογή του ενωσιακού νομοθέτη να διατυπώσει ρητά στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων και ειδικότερα στο τρίτο εδάφιο της αιτιολογικής σκέψης 32 του προοιμίου αυτού, πως τα προσυμπληρωμένα τετραγωνίδια ή η αδράνεια του υποκειμένου των δεδομένων, αποτελούν μεθόδους που δεν καθιστούν τη συγκατάθεση αδιαμφισβήτητη. Και τούτο, διότι, όπως αποδείχθηκε από τα ανωτέρω διαλαμβανόμενα αποτελέσματα της έρευνας, παρά το γεγονός ότι και υπό το προϋσχόν δίκαιο η συγκατάθεση έπρεπε να είναι ρητή, σε πολλές περιπτώσεις οι υπεύθυνοι επεξεργασίας επέλεξαν τις παραπάνω μεθόδους, προκειμένου να είναι σε

θέση να «αποδείξουν» τη συγκατάθεση του υποκειμένου, μολονότι αυτή πιθανόν να οφειλόταν σε απροσεξία ή και αδιαφορία αυτού.

Τέλος, άξιο σχολιασμού είναι και το γεγονός πως μόνο το 29,6% των υπό έρευνα ιστοσελίδων φρόντισε να υπομνήσει στο υποκείμενο των δεδομένων την ύπαρξη ενημέρωσης για την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, κατά το στάδιο ακριβώς πριν τη λήψη της συγκατάθεσης. Με άλλα λόγια, σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις, η ενημέρωση του υποκειμένου επαφιόταν αποκλειστικά σε δική του πρωτοβουλία, αφού τότε το ίδιο όφειλε να αναζητήσει, πολλές φορές επίμονα, εάν υφίσταται στην ιστοσελίδα κάποιο αντίστοιχο ενημερωτικό πεδίο και να λάβει γνώση του περιεχομένου αυτού. Εν τούτοις, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ενημέρωση αποτελεί όχι απλώς δικαίωμα του υποκειμένου, αλλά, κατά βάση, υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας, καθώς και ότι ο μέσος χρήστης σπάνια θα αναζητήσει τις πληροφορίες αυτές, εάν δεν του επισημανθούν με κάποιον τρόπο, η ύπαρξη σχετικής υπόμνησης πριν τη χορήγηση της συγκατάθεσης αποτελεί πρακτικά τον ορθότερο τρόπο, προκειμένου ο υπεύθυνος επεξεργασίας να διασφαλίσει ότι η συγκατάθεση θα ληφθεί κατόπιν ενημέρωσης του υποκειμένου, αφού τουλάχιστον, θα έχει καταστήσει προσιτή την ενημέρωση, την καταλληλότερη χρονική στιγμή.

2.4. Ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων που χορηγήθηκαν.

Από το σύνολο των εκατό (100) ιστοσελίδων, σε πενήντα μία (51) υπήρχε αναφορά σε κάποιο συγκεκριμένο μέτρο ασφαλείας που έχει λάβει ο υπεύθυνος επεξεργασίας, με σκοπό την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ στις υπόλοιπες σαράντα εννέα (49) είτε δεν υπήρχε καμία αναφορά, είτε υπήρχε κάποια αοριστολογική αναφορά περί κάθε δυνατού μέτρου ασφαλείας. Μεταξύ των μέτρων που απαριθμούνταν, υπήρχε η φυσική ασφάλεια των δεδομένων, με περιορισμό της πρόσβασης σε αυτά μόνο στο αρμόδιο προσωπικό του υπευθύνου επεξεργασίας, το τείχος προστασίας (firewall) και η κρυπτογράφηση των δεδομένων.

Παραδόξως, παρά τα παραπάνω αποτελέσματα, από τις ιστοσελίδες που έκαναν αναφορά σε κρυπτογράφηση, το ανωτέρω προβλεπόμενο μέτρο είχε πράγματι ληφθεί σε τριάντα εννέα (39). Αντίστοιχα, σε είκοσι πέντε (25) από τις ιστοσελίδες, στις οποίες δεν αναφέρονταν μέτρα ασφαλείας, η πλοήγηση στην ιστοσελίδα ήταν ασφαλής, καθώς είχε χρησιμοποιηθεί πρωτόκολλο κρυπτογράφησης. Τα

αποτελέσματα του ελέγχου ασφαλείας των δεδομένων συνοψίζονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 9).

Πίνακας 9: Ενημέρωση και πραγματική ασφάλεια των δεδομένων

α/α	Σχέση ενημέρωσης - πραγματικής ασφάλειας	Αριθμός
1	Αναφέρονται μέθοδοι ασφάλειας και η ιστοσελίδα είναι ασφαλής	39
2	Αναφέρονται μέθοδοι ασφάλειας αλλά η ιστοσελίδα δεν είναι ασφαλής	12
3	Δεν αναφέρονται μέθοδοι ασφάλειας και η ιστοσελίδα δεν είναι ασφαλής	24
4	Δεν αναφέρονται μέθοδοι ασφάλειας αλλά η ιστοσελίδα είναι ασφαλής	25
Σύνολο		100

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σε δώδεκα (12) από τις ιστοσελίδες, ο υπεύθυνος επεξεργασίας γνώριζε την υποχρέωσή του να διατηρεί τα προσωπικά δεδομένα ασφαλή, ωστόσο, στην πραγματικότητα, δεν έλαβε τα αντίστοιχα μέτρα, προκειμένου να εκπληρώσει την υποχρέωσή του, αλλά αρκέστηκε στην αναφορά σε - δήθεν - λήψη τέτοιων μέτρων.

2.5. Στάδιο ανάκλησης της συγκατάθεσης - Εξέταση του βαθμού ευκολίας ανάκλησης αυτής.

Σχετικά με τη διαδικασία ανάκλησης της συγκατάθεσης, παρά το γεγονός ότι η εγγραφή πραγματοποιήθηκε μόνο σε εβδομήντα εννέα (79) από τις εκατό (100) ιστοσελίδες, εξετάστηκε εάν μέσω του σταδίου ενημέρωσης του υποκειμένου, προβλεπόταν και στις υπόλοιπες κάποια διαδικασία ανάκλησης της συγκατάθεσης.

Από το σύνολο των ιστοσελίδων, σε επτά (7) η διαδικασία ανάκλησης της συγκατάθεσης ήταν εξίσου απλή με τη χορήγησή της. Συνεπώς, αρκούσε μια επιλογή από τις ρυθμίσεις του λογαριασμού του υποκειμένου των δεδομένων, ώστε να ανακληθεί η συγκατάθεση και να διαγραφούν τα στοιχεία αυτού¹⁸².

¹⁸² Επισημαίνεται ότι δεν υπήρχε τρόπος να διαπιστωθεί, εάν πράγματι διαγράφησαν τα σχετικά στοιχεία, ωστόσο, μετά την ανάκληση της συγκατάθεσης και τη διαγραφή του λογαριασμού

Σε τριάντα εννέα (39) ιστοσελίδες ¹⁸³, περιγραφόταν η διαδικασία της ανάκλησης, η οποία όμως ήταν δυσκολότερη της διαδικασίας χορήγησής της. Πιο συγκεκριμένα, παρά τη χορήγηση της συγκατάθεσης αποκλειστικά με επιλογές της ιστοσελίδας (βλ. παραπάνω, υπό Β.2.3.), για την ανάκλησή της ήταν απαραίτητη η επικοινωνία, μέσω τηλεφώνου ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή φυσικής παρουσίας, του υποκειμένου των δεδομένων με τον υπεύθυνο επεξεργασίας. Η διαδικασία αυτή ωστόσο, προφανώς απαιτεί περισσότερο χρόνο και δυσχερέστερα μέσα, από τη διαδικασία χορήγησης.

Τέλος, για πενήντα τέσσερις (54) ¹⁸⁴ από τις ιστοσελίδες δεν ήταν εφικτό να προσδιοριστεί με ποια διαδικασία γίνεται η ανάκληση της συγκατάθεσης του υποκειμένου, καθώς δεν περιγραφόταν η σχετική διαδικασία στο ενημερωτικό πεδίο της ιστοσελίδας. Πάντως, εφόσον η διαδικασία δεν ελάμβανε χώρα μέσω της ιστοσελίδας του υπευθύνου επεξεργασίας, σε αντίθεση με ότι συνέβαινε κατά το στάδιο χορήγησης της συγκατάθεσης, γεγονός που θα μπορούσε να διαπιστωθεί από την απλή επισκόπηση αυτής, προφανώς ως διαδικασία θα ήταν δυσκολότερα εφικτή από τη διαδικασία χορήγησης της συγκατάθεσης.

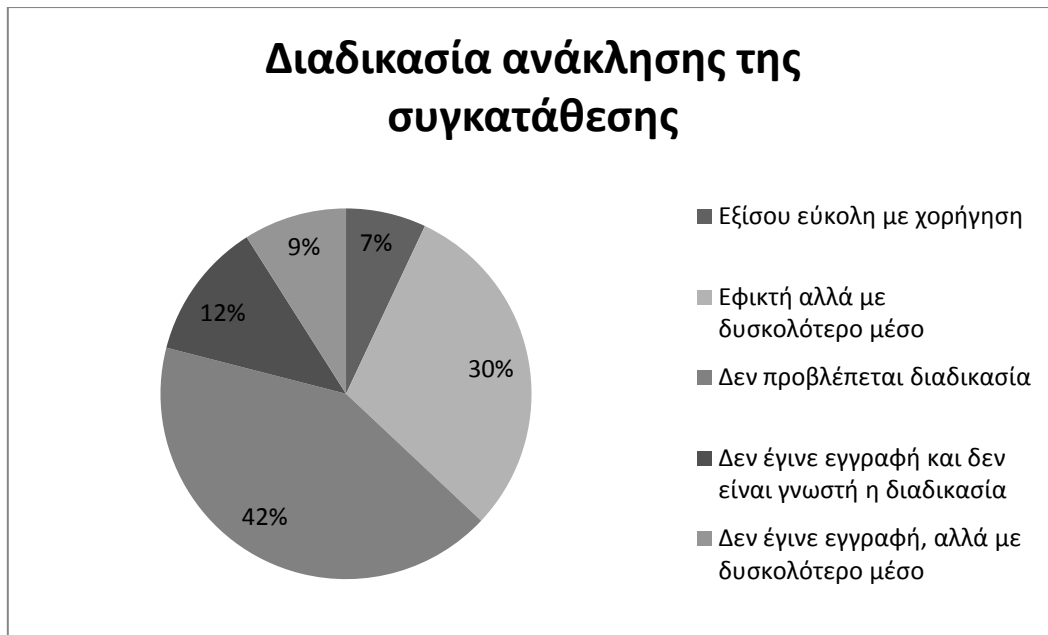
Ο βαθμός ευκολίας της διαδικασίας ανάκλησης της συγκατάθεσης συνοψίζεται στο παρακάτω γράφημα (Γράφημα 4).

πραγματοποιήθηκε με τα ίδια στοιχεία επανεγγραφή χωρίς πρόβλημα (όπως θα υπήρχε, εάν ο λογαριασμός χρήστη ήταν ακόμη καταχωρημένος).

¹⁸³ Σε τριάντα (30) από τις ιστοσελίδες πραγματοποιήθηκε εγγραφή, ενώ σε εννέα (9) η σχετική διαδικασία διαπιστώθηκε από τους όρους.

¹⁸⁴ Σε σαράντα δύο (42) από τις ιστοσελίδες πραγματοποιήθηκε εγγραφή, ενώ σε δώδεκα (12) απλώς εξετάστηκαν οι όροι που υπήρχαν.

Γράφημα 4: Βαθμός ευκολίας διαδικασίας ανάκλησης της συγκατάθεσης, συγκριτικά με τη διαδικασία χορήγησης αυτής

Με βάση τα παραπάνω, λοιπόν, συνάγεται ότι μόνο σε ποσοστό 7% οι υπό έρευνα ιστοσελίδες καθιστούσαν εξίσου εύκολη με τη χορήγηση, την ανάκληση της συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων, όπως απαιτείται υπό την ισχύ του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

B.3. Όρια και περιορισμοί της έρευνας - Μελλοντικές επεκτάσεις

Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να αποτυπώσει τον βαθμό συμμόρφωσης των υπευθύνων επεξεργασίας, οι οποίοι διαχειρίζονται ιστοσελίδες στην Ελλάδα, με τις εκ του νόμου υποχρεώσεις τους για τη λήψη της συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν, όπως παραπάνω αναφέρεται (υπό B.1.), ιστοσελίδες με υψηλή επισκεψιμότητα. Συνεπώς, εκ των πραγμάτων, η πλειοψηφία τουλάχιστον των ιστοσελίδων ήταν οικονομικά ισχυρές εταιρίες, οι οποίες έχουν νομικά τμήματα και συνεπώς, εύκολη πρόσβαση σε νομική συμβουλή, αναφορικά με τις υποχρεώσεις τους από το δίκαιο των προσωπικών δεδομένων. Με άλλα λόγια, ο βαθμός συμμόρφωσης των υπό έρευνα ιστοσελίδων είναι αναπόφευκτα υψηλότερος του μέσου όρου συμμόρφωσης ως προς τη νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα

στην ελληνική αγορά, η οποία αποτελείται και από ιστοσελίδες πολύ μικρών, μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων¹⁸⁵.

Επιπλέον, επισημαίνεται πως για τα αποτελέσματα της έρευνας ελήφθησαν υπόψη μόνο όσα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτά από τον χρήστη της ιστοσελίδας. Δεν ήταν δηλαδή δυνατό να αποδειχθεί για παράδειγμα, εάν στην περίπτωση άρνησης χορήγησης της συγκατάθεσης του υποκειμένου ή σε περίπτωση ανάκλησης της συγκατάθεσης αυτής, ο υπεύθυνος επεξεργασίας «σεβόταν» πράγματι τη βούληση του υποκειμένου.

Μάλιστα, τουλάχιστον μια¹⁸⁶ από τις ιστοσελίδες στο χρονικό διάστημα διεξαγωγής της έρευνας μεταβίβασε τα στοιχεία που χορηγήθηκαν σε τρίτη εταιρία. Καθώς, όμως, για την έρευνα χρησιμοποιήθηκαν τα ίδια στοιχεία χρήστη και η ίδια διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, δεν ήταν εφικτό να εντοπιστεί, εάν τα στοιχεία μεταβιβάστηκαν από ιστοσελίδα που ανέφερε ότι θα τα μεταβίβαζε ή από κάποια άλλη.

Τα παραπάνω θα μπορούσαν να επιλυθούν με διεξαγωγή έρευνας με τη χρήση διαφορετικής ηλεκτρονικής διεύθυνσης για κάθε εγγραφή, όπως η έρευνα των Borghi M., Ferretti F. και Karapapa S. (2013), η οποία ωστόσο είχε σκοπό ακριβώς να καταδείξει τα παραπάνω με τη χρήση του παραδείγματος της αζήτητης ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Επιπλέον, χρήσιμη θα ήταν και η παρακολούθηση των εισερχομένων των σχετικών ηλεκτρονικών διευθύνσεων για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (λ.χ. έξι μηνών), προκειμένου να επιβεβαιωθεί ότι καμία εκ των ιστοσελίδων δεν μεταβίβασε τα δεδομένα του υποκειμένου χωρίς τη συγκατάθεσή του¹⁸⁷.

Περαιτέρω, σκόπιμο θα ήταν να διεξαχθεί αντίστοιχη έρευνα σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα, καθώς είναι προφανές ότι μετά την εφαρμογή του

---

¹⁸⁵ Έτσι και σε Birnhack M., Elkin-Koren N., «Does Law Matter Online - Empirical Evidence on Privacy Law Compliance», ό.π., σσ. 365 - 366, Borghi M., Ferretti F., Karapapa S., «Online data processing consent under EU law: a theoretical framework and empirical evidence from the UK», ό.π., σσ. 133 και 153.

¹⁸⁶ Είναι πιθανό περισσότερες ιστοσελίδες να μεταβίβασαν τα δεδομένα, αποδεδειγμένα όμως -μέχρι τον χρόνο συγγραφής της παρούσας- μία, καθώς ελήφθησαν ηλεκτρονικά μηνύματα από ιστοσελίδα, στην οποία δεν είχαν χορηγηθεί τα στοιχεία στο πλαίσιο της διεξαχθείσας έρευνας, αφού η ιστοσελίδα αυτή δεν αποτέλεσε κάποια εκ των ιστοσελίδων του δείγματος.

¹⁸⁷ Borghi M., Ferretti F., Karapapa S., «Online data processing consent under EU law: a theoretical framework and empirical evidence from the UK», ό.π.

Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, πιθανόν και υπό τον φόβο των υψηλών προστίμων, μεγάλο μέρος των ελληνικών επιχειρήσεων ξεκίνησε μια διαδικασία συμμόρφωσης με τις επιταγές αυτού. Για τον λόγο αυτό, είναι πολύ πιθανό σε ένα χρόνο από την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, τα αποτελέσματα αντίστοιχης έρευνας να εμφανίζουν μεγάλη διαφορά και να είναι σε κάθε περίπτωση, περισσότερο ικανοποιητικά.

Τέλος, εκτός έρευνας αφέθηκε και η συμμόρφωση του υπευθύνου επεξεργασίας με την αρχή της λογοδοσίας, αναφορικά με τη λήψη έγκυρης συγκατάθεσης (βλ. παραπάνω υπό Α.7.). Και τούτο, διότι δεν θα ήταν εφικτό να ερευνηθεί, χωρίς επικοινωνία με τον κάθε υπεύθυνο επεξεργασίας, εάν ο τελευταίος είναι σε θέση να αποδείξει ότι ο χρήστης είχε τη δυνατότητα να ενημερωθεί, με βάση ποιους όρους ενημερώθηκε και αν πράγματι κατά τον χρόνο που χορήγησε τη συγκατάθεσή του, η ιστοσελίδα ήταν διαμορφωμένη με τέτοιον τρόπο, ώστε η συγκατάθεση να είναι ελεύθερη, ειδική, αδιαμφισβήτητη, εν πλήρει επιγνώσει και ελεύθερα ανακλητή.

B.4. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διεξαχθείσας έρευνας, όπως αυτά παραπάνω αναλυτικά εκτέθηκαν, καταδεικνύουν ότι ο βαθμός συμμόρφωσης των ελληνικών ιστοσελίδων για τη νόμιμη λήψη της συγκατάθεσης του υποκειμένου, είναι χαμηλότερος του αναμενόμενου. Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη ότι το δείγμα είχε μεγαλύτερο βαθμό συμμόρφωσης από τον μέσο όρο στο ελληνικό επιγραμμικό περιβάλλον ¹⁸⁸, καθώς και ότι η έρευνα διεξήχθη σε χρονικό διάστημα συντομότερο του μήνα προ της εφαρμογής του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, οι υπό έρευνα ιστοσελίδες απείχαν στις πρακτικές τους αρκετά από τις νόμιμες προϋποθέσεις, όπως αυτές συνάγονται από την ερμηνεία της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, αλλά και του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

Μάλιστα, όπως και παραπάνω τονίστηκε, άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι υπεύθυνοι επεξεργασίας γνώριζαν τις υποχρεώσεις τους, όπως επιβεβαιώνεται από το υψηλό ποσοστό των ιστοσελίδων, οι οποίες είχαν κάποιας μορφής ενημέρωση ως προς την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (90%

---

¹⁸⁸ Βλ. παραπάνω, υπό Β.3.

¹⁸⁹), καθώς και το υψηλό ποσοστό που είτε έκανε χρήση μέτρων ασφαλείας των προσωπικών δεδομένων, είτε απλώς ανέφερε τα μέτρα αυτά (συνολικά 76%). Παρά λοιπόν το γεγονός ότι οι υπεύθυνοι επεξεργασίας ήταν ενημερωμένοι περί των εκ του νόμου υποχρεώσεών τους, εν τούτοις επέλεξαν «αμφιλεγόμενα» μέσα για την εκπλήρωση αυτών, όπως την ελλιπή ενημέρωση, τη - δήθεν - νομιμοποίηση των πράξεων επεξεργασίας μέσω της τεκμαιρόμενης συγκατάθεσης, τον προϋδεασμό του υποκειμένου με τη χρήση προσυμπληρωμένων πεδίων, καθώς και τη μη πρόβλεψη των διαδικασιών άσκησης των δικαιωμάτων ανάκλησης και διαγραφής του υποκειμένου, με συνέπεια να αμφισβητείται ακόμη και κατά πόσο οι σχετικές διαδικασίες μπορούν πρακτικά να εφαρμοστούν, ώστε να είναι εναρμονισμένες με τη νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα.

Τα παραπάνω δεν αναιρούνται από το γεγονός ότι από τις 25 Μαΐου 2018 εφαρμογής τυγχάνει ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων. Και τούτο, διότι παρά τη φερόμενη ως συμμόρφωση μέρους των ιστοσελίδων, δεν καθίσταται βέβαιο κατά πόσο οι τελευταίες πράγματι έχουν τροποποιήσει το περιεχόμενο και τις διαδικασίες τους, με σκοπό τη λήψη μιας έγκυρης συγκατάθεσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μια εκ των ανωτέρω ιστοσελίδων, η οποία, μολοντί προ της εφαρμογής του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων απέστειλε ηλεκτρονικό μήνυμα, ενημερώνοντας για τη νέα πολιτική προστασίας που εφαρμόζει και ζητώντας τη συγκατάθεση του υποκειμένου, προκειμένου να διατηρήσει επικοινωνία μαζί του, συνέχισε, παρά τη μη λήψη της σχετικής συγκατάθεσης, να στέλνει ενημερωτικά μηνύματα. Συνεπώς, δεν προέβη σε διαγραφή των προσωπικών δεδομένων των υποκειμένων που δεν χορήγησαν τη συγκατάθεσή τους, όπως δήλωσε ότι θα πράξει, αλλά αρκέστηκε στην αποστολή ενός μηνύματος, με το οποίο απλώς να ζητά αυτή (τη συγκατάθεση) εκ νέου. Το παράδειγμα αυτό δεν αποκλείεται να αποτελέσει τακτική που θα ακολουθήσουν και άλλοι υπεύθυνοι επεξεργασίας, η οποία ωστόσο προφανώς δεν συνάδει με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων.

Βέβαια, η διάσταση ανάμεσα στις υποχρεώσεις των υπευθύνων επεξεργασίας των υπό έρευνα ιστοσελίδων και την εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών, είναι ένα μέγεθος που μόνο σε βάθος χρόνου μπορεί να εκτιμηθεί. Ο Γενικός Κανονισμός για

---

¹⁸⁹ Βλ. υποσ. 177.

την Προστασία Δεδομένων αδιαμφισβήτητα θα λειτουργήσει καταλυτικά στη διαμόρφωση προστατευτικής συνείδησης ως προς τα προσωπικά δεδομένα, αφού ήδη από τις πρώτες ημέρες εφαρμογής αυτού ήταν έντονη η κινητοποίηση των υπευθύνων επεξεργασίας ¹⁹⁰, αναμένεται δε να φανεί κατά πόσο θα συμβάλει στην ευρύτερη αναμόρφωση της ελληνικής επιγραμμικής κοινωνίας.

---

¹⁹⁰ Βλ. Γράφημα 2.

Συμπεράσματα - Επίλογος

Με την παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η εξέταση της έννοιας της συγκατάθεσης στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων, τόσο υπό τη θεωρητική της όψη, όσο και στην πρακτική της εφαρμογή.

Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της συγκατάθεσης, όπως η τελευταία έχει ερμηνευθεί από τη θεωρία, καθώς και από τις Γνώμες και Κατευθυντήριες Γραμμές της Ομάδας Εργασίας του άρθρου 29, αλλά και όπως έχει διαπλαστεί μέσα από τη νομολογία εθνικών και υπερεθνικών δικαστηρίων, καθώς και των κατά τύπους Αρχών Προστασίας Δεδομένων, καθίσταται προφανές ότι προκειμένου η τελευταία να είναι έγκυρη, οφείλει να απαρτίζεται από ένα σύνολο χαρακτηριστικών, τα οποία έχουν μια κοινή συνισταμένη: να διασφαλίσουν ότι η συγκατάθεση επιτελεί τον ρόλο της ως αυθεντικής εκδήλωσης της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας.

Με άλλα λόγια, ο νομοθέτης, αντιλαμβανόμενος τη μειονεκτική θέση στην οποία συνήθως βρίσκεται το υποκείμενο των δεδομένων, επεδίωξε να προσδώσει στη συγκατάθεση τέτοιο χαρακτήρα, ώστε να αναβαθμίσει τον ρόλο του υποκειμένου απέναντι στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων. Προς τον σκοπό αυτό, επιμελήθηκε για την κατάλληλη ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, ως προς τα στοιχεία της επεξεργασίας αυτών, απέρριψε τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες η δήλωση συγκατάθεσης του υποκειμένου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί - έστω εμμέσως - εξαναγκασμένη, αποδέχθηκε ως έγκυρες δηλώσεις μόνο εκείνες τις συμπεριφορές, στις οποίες δεν καταλείπεται αμφιβολία ως προς τον χαρακτήρα τους ως δηλώσεων συγκατάθεσης και περιόρισε τον νομιμοποιητικό χαρακτήρα των δηλώσεων αυτών, μόνο στο οριοθετημένο πεδίο που αυτές καλύπτουν. Παράλληλα, φρόντισε να προβλέψει κατάλληλες ρυθμίσεις για ειδικότερες περιπτώσεις επεξεργασιών, οι οποίες λόγω των μέσων τους ή των υποκειμένων των δεδομένων, δεν μπορούσαν να καλυφθούν επαρκώς από τις γενικές ρυθμίσεις.

Όλες οι παραπάνω ρυθμίσεις επικαιροποιήθηκαν και αναμορφώθηκαν, μετά από την πολύτιμη εμπειρία που κατακτήθηκε κατά τα είκοσι τρία έτη εφαρμογής της Οδηγίας 95/46/EK, μέσα στο κείμενο του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων. Η σημασία του τελευταίου είναι αδιαμφισβήτητη, αφενός λόγω της εναρμόνισης των επιμέρους νομοθεσιών των κρατών - μελών με ρυθμίσεις, οι οποίες

έχουν άμεση ισχύ, αφετέρου λόγω της εφαρμογής αυτού ακόμα και σε χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που θα συντελέσει στην παγκόσμια αναμόρφωση του δικαίου των προσωπικών δεδομένων ¹⁹¹.

Κρίσιμο σημείο, ωστόσο, στο δίκαιο των προσωπικών δεδομένων αποτελεί η εφαρμογή αυτού στην πράξη. Με άλλα λόγια, παρά την πληθώρα των νομικών ρυθμίσεων που αφορούν στη συγκατάθεση, σημαντικό προς εξέταση ζήτημα αποτελεί, εάν οι τελευταίες εφαρμόζονται ή δύνανται να εφαρμοστούν στην πράξη. Προς τον σκοπό αυτό, διενεργήθηκε έρευνα σε δημοφιλείς ελληνικές ιστοσελίδες, προκειμένου να εκτιμηθεί, εάν και σε ποιο βαθμό οι τελευταίες απέχουν από τις ρυθμίσεις του νόμου.

Όπως παρουσιάστηκε στο Μέρος Β΄ της παρούσας, τα αποτελέσματα απείχαν αρκετά από τον αναμενόμενο βαθμό συμμόρφωσης, ιδίως εάν ληφθεί υπόψη αφενός ότι επρόκειτο για ιδιαίτερα δημοφιλείς ιστοσελίδες, διαχειριζόμενες από οικονομικά ισχυρούς υπεύθυνους επεξεργασίας, αφετέρου ότι η έρευνα διεξήχθη λίγο πριν την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων, οπότε και άρχισε να διαφαίνεται η ευαισθητοποίηση επιχειρήσεων, δημοσίων υπηρεσιών, αλλά και ιδιωτών, ως προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Σε μεγάλο βαθμό αποδείχθηκε ότι οι υπεύθυνοι επεξεργασίας γνώριζαν ότι φέρουν υποχρεώσεις συμμόρφωσης με τη νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα, προβλέποντας ενημερώσεις αναφορικά με την επεξεργασία και την ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων, αλλά και ζητώντας με διάφορους τρόπους τη συγκατάθεση του χρήστη της ιστοσελίδας. Με αυτόν τον τρόπο, προσέδωσαν στη συγκατάθεση ιδιαίτερη αξία, αφού στη συντριπτική πλειοψηφία τους (98%) έκριναν τη συγκατάθεση ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή της επεξεργασίας.

Εν τούτοις, σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις η συγκατάθεση έφερε όλα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά, ώστε να συνιστά έγκυρη νομιμοποιητική βάση. Με άλλα λόγια, στην πλειοψηφία τους οι ιδιοκτήτες των υπό εξέταση ιστοσελίδων εκπλήρωναν ελλιπώς τα καθήκοντά τους ως υπεύθυνοι επεξεργασίας, καθώς σπάνια συνέτρεχαν όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε η συγκατάθεση να είναι και εν πλήρει επιγνώσει και ελεύθερη και ειδική και αδιαμφισβήτητη. Ακόμα όμως και αν

---

¹⁹¹ Albrecht J. P., «How the GDPR will change the World», *European Data Protection Law Review (EDPL)* 2 (2016), σσ. 287 -289.

συνέτρεχαν όλα τα παραπάνω, ιδιαίτερα χαμηλό ήταν το ποσοστό των περιπτώσεων, όπου η συγκατάθεση ήταν και απολύτως ελεύθερα ανακλητή.

Τα παραπάνω αποτελέσματα δημιουργούν διάφορες αμφιβολίες αναφορικά με τη δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής του συνόλου των προϋποθέσεων για τη λήψη της έγκυρης συγκατάθεσης. Ειδικότερα, ανακύπτουν ζητήματα ως προς το εάν είναι δυνατός ο συγκερασμός των «θεωρητικών» απαιτήσεων του νόμου με τις ανάγκες της αγοράς, ιδίως στο σύγχρονο επιγραμμικό περιβάλλον. Και τούτο, διότι, από τη μια πλευρά, η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων πρέπει να ανταποκρίνεται στη βούλησή του, να είναι γνήσιο προϊόν επιλογής εκ μέρους του, ώστε το τελευταίο να τη χορηγεί προς τον υπεύθυνο επεξεργασίας «επί ίσοις όροις». Από την άλλη πλευρά όμως, οι ρυθμίσεις που καλούνται να επιφέρουν το παραπάνω αποτέλεσμα δεν πρέπει να «παραλύουν» τις συναλλαγές, ιδίως στον χώρο του ηλεκτρονικού εμπορίου.

Μια πρόταση για την εξεύρεση της «χρυσής τομής» που θα συμβιβάσει τις αντίθετες συνιστώσες κινείται προς την κατεύθυνση της σκέψης που παρουσιάστηκε στην αρχή της παρούσας εργασίας. Η συγκατάθεση δεν αποτελεί «πανάκεια»¹⁹². Χωρίς οποιαδήποτε πρόθεση να υποβαθμιστεί η αξία και ο ρόλος της συγκατάθεσης, οι οποίοι ουδόλως αμφισβητούνται, το μοντέλο κανόνας - εξαίρεση, το οποίο και προσέδιδε υπό τον ν. 2472/1997 στη συγκατάθεση ιδιαίτερη θέση έναντι των λοιπών νομίμων βάσεων επεξεργασίας, δεν μπορεί να ανταποκριθεί πλέον στις ανάγκες του σύγχρονου επιγραμμικού περιβάλλοντος. Σε πολλές περιπτώσεις, οι λοιπές νομιμοποιητικές βάσεις, ιδίως δε της σύμβασης, της συμμόρφωσης με έννομη υποχρέωση και του εννόμου συμφέροντος του υπευθύνου επεξεργασίας είναι προσφορότερες για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Ταυτόχρονα, η ανωτέρω μετατόπιση της «πρωτοβουλίας» για την επεξεργασία, ουδόλως υποβαθμίζει τον ρόλο του υποκειμένου των δεδομένων, το οποίο εξακολουθεί να έχει τόσο δικαιώματα ενημέρωσης, όσο και δικαιώματα να περιορίσει ή και να διακόψει την επεξεργασία των δεδομένων, η οποία σε κάθε περίπτωση φέρει ως εχέγγυα νομιμότητας τις αρχές που διέπουν αυτή, οι οποίες δεν δύνανται να περιοριστούν από καμία νόμιμη βάση.

---

¹⁹² Βλ. ανωτέρω, υπό Α.2.

Αντίθετα, η συγκατάθεση μόνο τότε μπορεί να επιτελέσει πράγματι τον νομιμοποιητικό της ρόλο, όταν μόνο επ' αυτής δύναται να δικαιολογηθεί η επεξεργασία. Στις περιπτώσεις αυτές, το υποκείμενο των δεδομένων έχει πράγματι εξουσία διάθεσης αυτών, η συγκατάθεση δεν νομιμοποιεί μόνο προσχηματικά την επεξεργασία και η τήρηση των επιμέρους όρων για την εγκυρότητά της δεν θα είναι δυσανάλογα επαχθής για τον υπεύθυνο επεξεργασίας. Μια τέτοια προσέγγιση, όχι μόνο δεν υποβαθμίζει τον ρόλο της συγκατάθεσης, αλλά αντίθετα, τον επαναπροσδιορίζει, αναγνωρίζοντας την πραγματική δυναμική του.

Οι παραπάνω σκέψεις συνοψίζονται στην αιτιολογική σκέψη 4 του προοιμίου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων:

«Το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο δικαίωμα πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τη λειτουργία του στην κοινωνία και να σταθμίζεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας».

Πινάκας αποφάσεων της ελληνικής αρχής προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

- 38/2018** Νόμιμη η κατόπιν ενημέρωσης και συγκατάθεσης των γονέων και νομίμων κηδεμόνων και εκπροσώπων των ανηλίκων διαβίβαση των δεδομένων από Δήμο σε Ειδικό Δημοτικό Σχολείο - Νηπιαγωγείο Τυφλών του ονοματεπώνυμου και των στοιχείων επικοινωνίας ενδιαφερόμενων ανηλίκων με οπτική αναπηρία, προς τον σκοπό της εγγραφής τους σε αυτό.
- 41/2016** Η λειτουργία συστημάτων βιντεοεπιτήρησης σε χώρους όπου δραστηριοποιούνται ανήλικοι πρέπει να γίνεται με πολύ μεγάλη προσοχή, δεδομένου ότι δεν είναι εύκολο να αξιολογηθούν οι συνέπειες που μια τέτοια επεξεργασία μπορεί να έχει για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ανηλίκων: Συγκεκριμένα, υπάρχει ο κίνδυνος να περιορισθεί η ανάπτυξη της έννοιας της ελευθερίας τους, εάν πιστέψουν από μικρή ηλικία ότι είναι φυσιολογικό να παρακολουθούνται μέσω καμερών.
- 39/2015** Η απαίτηση ότι το υποκείμενο των δεδομένων πρέπει να δώσει τη συγκατάθεσή του υποδηλώνει ότι η απλή αδράνειά του δεν επαρκεί και ότι απαιτείται κάποιο είδος θετικής ενέργειάς του για να υπάρχει συγκατάθεση (explicit consent ή αλλιώς σύστημα opt-in) - άλλωστε, διαφορετικά, ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν έχει τη βεβαιότητα που απαιτείται για την ύπαρξη συγκατάθεσης.
- 71/2015** Η συγκατάθεση που δίνει το υποκείμενο προς την τράπεζα, ως υπεύθυνο επεξεργασίας, για τον σκοπό της εκτέλεσης της σύμβασης δανείου ή άλλου τραπεζικού προϊόντος, δεν συνεπάγεται και συγκατάθεση για συλλογή δεδομένων από το Σύστημα Βαθμολογικής Συμπεριφοράς της ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ.
- 162 - 163 - 164 /2014** Η λειτουργία συστήματος γεωγραφικού εντοπισμού σε αυτοκίνητα του υπευθύνου επεξεργασίας δεν δύναται να βασίζεται στη συγκατάθεση των εργαζομένων, αλλά θα πρέπει να εξεταστεί η προσφορότητα και η

αναγκαιότητα του συγκεκριμένου μέτρου, ώστε τούτο να νομιμοποιείται δυνάμει της νόμιμης βάσης του εννόμου συμφέροντος του υπευθύνου επεξεργασίας.

63/2013 Η μετά από προηγηθείσα ειδική ενημέρωση διέλευση προσώπων από τα σημεία τοποθέτησης των καμερών-αισθητήρων και η στροφή του βλέμματός έστω και για κλάσμα του δευτερολέπτου προς την κάμερα - αισθητήρα μπορεί να θεωρηθεί ως συγκατάθεση αποδοχής της επεξεργασίας που πρόκειται να διενεργηθεί, η οποία παρέχεται ελεύθερα και με πλήρη επίγνωση, εφόσον αφενός τα σχετικά σημεία είναι συγκεκριμένα και τα φυσικά πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να λάβουν όλες τις παρεχόμενες υπηρεσίες, χωρίς να διέλθουν από τα συγκεκριμένα σημεία, αφετέρου παρέχεται η κατάλληλη ενημέρωση ότι στα σημεία αυτά υφίστανται κάμερες - αισθητήρες, τόσο στη γενική είσοδο στις εγκαταστάσεις του υπευθύνου επεξεργασίας, όσο και στον ειδικό χώρο λειτουργίας του συστήματος.

112/2012 Απαραίτητη η συγκατάθεση των ασκούντων τη γονική μέριμνα για καταγραφή θέσης ανηλικού φέροντος συσκευή γεωεντοπισμού, με σκοπό την ατομική του ασφάλεια και την παροχή υπηρεσιών σε περίπτωση εκτάκτου ανάγκης, κατόπιν όμως ενημέρωσης του ανηλικού τόσο από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, όσο και από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα και μάλιστα, σε περίπτωση που το επίπεδο ωριμότητας του ανηλικού το επιτρέπει (πιθανολογείται από την απόφαση ότι εφαρμόζεται για παιδιά άνω των 14 ετών) κατόπιν λήψης υπόψη και εκτίμησης της γνώμης του παιδιού.

31/2010 Επί πιλοτικού βιομετρικού συστήματος ελέγχου πρόσβασης σε κρίσιμες εγκαταστάσεις του Διεθνούς Αερολιμένα «Μακεδονία», η συγκατάθεση των εργαζομένων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα είναι ελεύθερη, καθώς τα υποκείμενα των δεδομένων μπορούν να συμμετέχουν εθελοντικά στις πιλοτικές δοκιμές, ενώ παράλληλα τους παρέχονται εναλλακτικοί τρόποι για τον έλεγχο πρόσβασής τους στις εγκαταστάσεις του αεροδρομίου (το πιλοτικό σύστημα δεν αντικαθιστά τις ήδη ισχύουσες διαδικασίες).

- 57/2010** Στο πλαίσιο του έργου ACTIBIO, η συγκατάθεση είναι ελεύθερη καθώς τα υποκείμενα των δεδομένων μπορούν να συμμετέχουν εθελοντικά στις πιλοτικές δοκιμές. Ειδικότερα στην περίπτωση της πρώτης πιλοτικής εφαρμογής, οι συμμετέχοντες είναι υπάλληλοι της εταιρείας G4S TELEMATIX A.E που δηλώνουν στους υπεύθυνους του έργου το ενδιαφέρον τους να συμμετέχουν στις δοκιμές, χωρίς η ανωτέρω δήλωση να γνωστοποιείται με οποιοδήποτε τρόπο στη διοίκηση της εταιρείας.
- 67/2010** Σύσταση σε εταιρία, επειδή σε συμφωνητικό παραγγελίας αυτοκινήτου χορηγούσε στον αγοραστή μόνο τη δυνατότητα να συμπληρώσει αρνητική επιλογή στην επεξεργασία δεδομένων του για τον σκοπό της εμπορική προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών, εφάρμοζε δηλαδή το σύστημα opt - out.
- 77/2009** Δεδομένου ότι το παιχνίδι αποτελεί ένα από τα βασικά μέσα ανάπτυξης της προσωπικότητας των παιδιών, η χρήση καμερών σε παιδικές χαρές πρέπει να αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα, καθώς δεν είναι εύκολο να αξιολογηθούν οι συνέπειες που μια τέτοια επεξεργασία μπορεί να έχει για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ανηλίκων.
- 32/2008** Τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα για τη συλλογή και επεξεργασία των οποίων ζητείται η χορήγηση Άδειας από την Αρχή, δηλαδή πληροφορίες που αφορούν πολιτικά φρονήματα, συμμετοχή σε ενώσεις-σωματεία και συνδικαλιστικές οργανώσεις, υγεία και κοινωνική πρόνοια, έστω και μετά από την παροχή συγκατάθεσης από τα υποκείμενα, δεν κρίνονται ως αναγκαία και πρόσφορα για την επίτευξη του σκοπού επεξεργασίας που είναι, σύμφωνα με την κρίσιμη Γνωστοποίηση/Αίτηση για Άδεια, η αναζήτηση πολιτικής στήριξης από το εκλογικό σώμα.
- 38/2008** Η επεξεργασία, η οποία στηρίζεται στη συγκατάθεση των υποκειμένων των δεδομένων, με τη μορφή της ανάρτησης στον διαδικτυακό τόπο ανώνυμης εταιρίας δεδομένων σχετικών με την επίτευξη εξώδικου συμβιβασμού της εν λόγω εταιρίας με φυσικά/νομικά πρόσωπα μετά

από παραβίαση των διατάξεων του Ν. 2121/1993 (περί πνευματικής ιδιοκτησίας), είναι παράνομη, καθώς η συγκατάθεση δεν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερη, καθώς η συναίνεση κάθε ενδιαφερομένου προσώπου για τη δημοσίευση της σχετικής ανακοίνωσης στον διαδικτυακό τόπο της εταιρίας αποτελεί όρο του επίμαχου συμβιβασμού.

23/2007 Ρητή και ειδική συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων για συμμετοχή του ως στατιστικό δείγμα σε έρευνα αγοράς.

16/2007 Η επεξεργασία των ως άνω δεδομένων δεν είναι θεμιτή και όταν ακόμη το υποκείμενο παρέχει προς τούτο τη ρητή συγκατάθεση του σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ.1 και 7 παρ.2 εδ.α του ν. 2472/97, διότι η συγκατάθεση του υποκειμένου δεν επιτρέπει καθ' εαυτήν τη διεξαγωγή κάθε είδους επεξεργασίας όταν αυτή είναι αθέμιτη ή όταν αντίκειται στην αρχή του σκοπού και της αναγκαιότητας.

18/2007 Παράνομος ο όρος τράπεζας για την έκδοση χρεωστικής κάρτας με τον οποίο παρέχει εκ των προτέρων η συγκατάθεση του συμβαλλόμενου στην τράπεζα προς επεξεργασία προσωπικών του δεδομένων για διαφημιστικούς λόγους ή για προώθηση πωλήσεων προϊόντων ή υπηρεσιών.

23/2007 Η δήλωση της προσφεύγουσας ότι επιθυμεί να ενημερώνεται για τις νέες συλλογές, τις υπηρεσίες και τις εκδηλώσεις των καταστημάτων της καταγγελλόμενης εταιρίας δεν μπορεί να εκληφθεί ως ρητή, ειδική και σαφή δήλωση της βουλήσεώς της ότι δέχεται να διαβιβασθούν τα προσωπικά της στοιχεία σε άλλες εταιρίες για συναφείς με τη δραστηριότητά τους σκοπούς.

50/2007 Η επεξεργασία των δεδομένων των εργαζομένων της καταγγελλομένης εταιρείας για τον έλεγχο της εισόδου και της εξόδου τους από τις εγκαταστάσεις της και τον έλεγχο τήρησης του ωραρίου προσέλευσης και αποχώρησής τους, με τη βιομετρική μέθοδο της ανάλυσης της γεωμετρίας του δακτύλου υπερβαίνει τον σκοπό της επεξεργασίας και η υπέρβαση αυτή δεν αίρεται από τη συγκατάθεση των υποκειμένων και ότι πρέπει να επιλέγονται ηπιότεροι τρόποι για την άσκηση του

εργοδοτικού ελέγχου.

- 60/2007** Ακόμα και αν υπάρχει έγκυρη συγκατάθεση (σύμφωνα με τους όρους του προαναφερόμενου άρθρ. 2 στοιχ. ια'), η συγκατάθεση δεν αίρει την απαγόρευση της υπέρβασης του σκοπού, δηλ. η ύπαρξη της συγκατάθεσης δικαιολογεί την επεξεργασία μόνο στο μέτρο που τη δικαιολογεί το πλαίσιο και ο σκοπός της σχέσης για την οποία τυγχάνουν επεξεργασίας τα προσωπικά δεδομένα.
- 62/2007** Η συγκατάθεση των εργαζομένων δεν μπορεί να άρει την απαγόρευση της υπέρβασης του σκοπού.
- 63/2007** Στο πλαίσιο της τήρησης από την ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ αρχείου παλαιών και ενεργών χορηγήσεων, έκρινε ότι η εκ των υστέρων συγκατάθεση δεν θα είναι ελεύθερη, αλλά εξαναγκασμένη συναίνεση για συλλογή στοιχείων από ένα αρχείο που έχει ήδη δημιουργηθεί, ιδίως όταν θα υπάρχει πίεση στον υποψήφιο δανειολήπτη να πάρει το επιζητούμενο δάνειο, το οποίο δεν θα του χορηγηθεί, εάν αρνηθεί να συναινέσει.
- 52/2005** Η συγκατάθεση εργαζομένου σε ασφαλιστική εταιρία προς την τελευταία να επεξεργαστεί τα προσωπικά δεδομένα του ίδιου και συγγενών του «είναι προφανές ότι δεν είναι ελεύθερη» και θα πρέπει να αναζητηθεί κάποια άλλη νομική βάση.
- 59/2005** Η επεξεργασία προσωπικού δεδομένου που δεν είναι αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δεν είναι θεμιτή και όταν ακόμη το υποκείμενο παρέχει γι' αυτήν τη σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 ή το άρθρο 7 παρ. 2 εδ. α του ν. 2472/1997, συγκατάθεσή του, διότι η τελευταία δεν επιτρέπει καθεαυτήν την επεξεργασία που αντίκειται στην αρχή του σκοπού και της αναγκαιότητας.
- 4/2004** Χορήγηση στην «ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ Α.Ε.» προσωρινής άδειας διαβίβασης των προσωπικών δεδομένων των επιβατών των πτήσεων της εταιρίας από και προς τις ΗΠΑ ή διαμέσου αυτών, υπό την προϋπόθεση μεταξύ άλλων της προηγούμενης ρητής έγγραφης συγκατάθεσής τους προς τον σκοπό αυτό.
- 6/2004** Ανεξαρτήτως της συγκατάθεσης των μη μελών του κόμματος να

καταγραφούν στο εν λόγω αρχείο, η σύσταση του αρχείου αυτού, έστω και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, δεν είναι νόμιμη, εφόσον συνδέεται με την ονομαστική καταχώριση προσώπων, μη μελών του κόμματος που ψήφισαν κατά τη σχετική διαδικασία.

54/2004 Η παροχή συγκατάθεσης ασφαλισμένου για πρόσβαση από την ασφαλιστική εταιρία σε προσωπικά δεδομένα που τηρούνται από τρίτους, καθώς και διαβίβασή τους σε τρίτους αποδέκτες, στο έντυπο της εξοφλητικής απόδειξης, ώστε να μην δύναται να λάβει την ασφαλιστική αποζημίωσή του ο τελευταίος, εάν δεν υπέγραφε, στερούσε από αυτόν το ελεύθερο της συγκατάθεσης.

61/2004 Απαραίτητη η λήψη πρόσθετων μέτρων από τον υπεύθυνο επεξεργασίας - εργοδότη, ώστε μαζί με τη συγκατάθεση του εργαζομένου, να διασφαλισθεί η προστασία της ιδιωτικής ζωής και των επικοινωνιών αυτού.

18/2002 Έντυπο παραγγελίας εταιρίας εμπορίας αυτοκινήτων, στο οποίο περιέχεται η αναφορά ότι με την υπογραφή του ο αγοραστής παρέχει στην αντιπροσωπεία τη ρητή συγκατάθεσή του: α) να επεξεργάζεται τα δεδομένα που τον αφορούν και β) να ενημερώνεται από την εταιρία και τις θυγατρικές της καθώς και από τρίτες συνεργαζόμενες επιχειρήσεις για αγαθά και υπηρεσίες που κατά την κρίση τους τον ενδιαφέρουν δεν είναι σύμφωνο με τον Νόμο. Η επεξεργασία είναι νόμιμη ανεξάρτητα από συγκατάθεση μόνο για την εκτέλεση της σύμβασης. Για άλλους λόγους απαιτείται συγκατάθεση. Ο αγοραστής πρέπει να δίνει ελεύθερα τη συγκατάθεσή του σε χωριστό έντυπο ή σε χωριστό τμήμα του ίδιου εντύπου και όχι ως συστατικό στοιχείο ή επακόλουθο της παραγγελίας και ασφαλώς να δίνεται η δυνατότητα της επιλογής ανάμεσα στην καταφατική και την αρνητική απάντηση.

29/2002 Σε σύμβαση δεν μπορεί να ασκηθεί το δικαίωμα επιλογής του υποκειμένου να δώσει ελεύθερα τη συγκατάθεσή του για τη δημοσιοποίηση των στοιχείων του, καθώς η υπογραφή της σύμβασης ισοδυναμεί αυτομάτως με παροχή συγκατάθεσης, ενώ το υποκείμενο επιφορτίζεται να ασκήσει το δικαίωμα εξαίρεσης των στοιχείων του.

Σύμφωνη με το γράμμα και το πνεύμα του νόμου θα ήταν η διατύπωση της συγκατάθεσης σε χωριστό έντυπο ή τμήμα του ίδιου εντύπου (και όχι σαν όρος της σύμβασης) και εφόσον δίνεται η δυνατότητα της επιλογής ανάμεσα σε καταφατική ή αρνητική απάντηση.

- 58/2002** Αναφορικά με τη νομιμότητα καταχώρισης στοιχείων εξαφανισθέντων ανηλίκων στο Διαδίκτυο, η συγκατάθεση για την καταχώρηση θα πρέπει να χορηγείται από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα γονείς, αφού προφανώς είναι αδύνατη η διατύπωση της γνώμης του ανηλίκου.
- 37/2001** Δεν συνάγεται συγκατάθεση του υποκειμένου για τη χρήση φωτογραφιών γάμου του από Ινστιτούτο Αισθητικής για διαφημιστικούς σκοπούς και μάλιστα δια του τύπου από το γεγονός ότι είχε ενημερωθεί ότι οι φωτογραφίες του φυλάσσονται στο Ινστιτούτο.
- 78/2001** Η συγκατάθεση του ερευνητή να περιληφθεί το όνομά του στο σχετικό αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος δεν σημαίνει και συγκατάθεσή του για την ανακοίνωση του ονόματός του μέσω του διαδικτύου.
- 81/2001** Συγκατάθεση του υποκειμένου προς την εταιρία παροχής επενδυτικών υπηρεσιών με την οποία συνδεόταν με συμβατική σχέση για τη διενέργεια εκ μέρους της για λογαριασμό του χρηματιστηριακών πράξεων μέσω οποιασδήποτε χρηματιστηριακής εταιρίας από το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος είχε δώσει λευκή συγκατάθεση στην εταιρία να συναλλάσσεται με οποιαδήποτε χρηματιστηριακή επιχείρηση.
- 92/2001** Η συναίνεση του υποκειμένου, η οποία νομιμοποιεί τον υπεύθυνο της επεξεργασίας να συλλέξει προσωπικά δεδομένα και να δημιουργήσει αρχείο, είναι αντισυνταγματική, παράνομη και αντίθετη με τα χρηστά ήθη, αφού δημιουργεί συμπεριφορά αντικείμενη προς τις συνταγματικές διατάξεις του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, από τις οποίες απαγορεύεται η παραίτηση, αλλά επιπρόσθετα με τη συναίνεση αυτή, συνάπτεται σύμβαση με την οποία δεσμεύεται υπέρμετρα η ελευθερία και ως εκ τούτου είναι άκυρη.

- 124/2001** Η συγκατάθεση του υποκειμένου στη συλλογή δεδομένων του από εταιρία εμπορίας και αποστολής διαφημιστικού υλικού τεκμαίρεται από την επανειλημμένη τηλεφωνική επικοινωνία εκπροσώπου της μαζί του με σκοπό τη συλλογή των δεδομένων του και την τετραετή διαφημιστική επικοινωνία μαζί του χωρίς να προβάλει ποτέ αντιρρήσεις.
- 510/17/2000** Η συγκατάθεση του υποκειμένου δεν επιτρέπει καθ' εαυτήν τη διεξαγωγή κάθε είδους επεξεργασίας όταν αυτή είναι αθέμιτη ή όταν αντίκειται στην αρχή του σκοπού και της αναγκαιότητας.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

I. Ελληνική

Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., Ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου τους, Αρμ 59 (2005), σσ. 137 - 142

Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., Η πλοήγηση των ανηλίκων στο Διαδίκτυο και η νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων, Αρμ 61 (2007), σσ. 848 - 854

Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., Νομική διασφάλιση του απορρήτου των κινητών επικοινωνιών (Η ελληνική νομική ρύθμιση ενόψει και του πρόσφατου Ν 3674/2008), ΔίΜΕΕ 20 (2008), σσ. 446 - 459

Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., Η προστασία των προσωπικών δεδομένων των ανηλίκων στην Πρόταση Κανονισμού για την προστασία των προσωπικών δεδομένων της 25.1.2012, σε Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Ένωσης Ελλήνων Νομικών e-ΘΕΜΙΣ και του Πανεπιστημίου Μακεδονίας με τίτλο «LegalTech & Data Protection», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σσ. 47 - 56

Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., Προσωπικά Δεδομένα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016

Αλεξανδροπούλου - Αιγυπτιάδου Ε., Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679, ΔίΜΕΕ 57 (2018), σσ. 5 - 19.

Αρκουλή Κ., Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010

Αρμαμέντος Π., Σωτηρόπουλος Β., Προσωπικά δεδομένα - Ερμηνεία Ν. 2472/1997, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2005

Γεωργιάδης Απ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 4η έκδοση, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2012

Δούκα Β., Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στη σχέση εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2011

Ζωγραφόπουλος Δ., Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων και οι εργασιακές σχέσεις σε Κοτσαλής Λ., Μενουδάκος Κ. (επιμ.), Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σσ. 141 - 166

Ιγγλεζάκης Ι., Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2003

Ιγγλεζάκης Ι., Η συγκατάθεση στο δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων, σε Κοτσαλής Λ. (επιμ.), Προσωπικά Δεδομένα. Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σσ. 95 - 110

Καλλιμόπουλος Γ., Ανάκληση συναίνεσης του υποκειμένου περί επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (γνωμ.), ΧρηΔικ 12 (2010), σσ. 285 - 295

Μανωλεδάκης Ι., Ποινικό δίκαιο. Επιτομή Γενικού Μέρους. Άρθρα 1 - 49 ΠΚ, ζ' έκδοση. Πλήρως αναθεωρημένη με επιμέλεια των Μ. Καϊάφα - Γκμπάντι / Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2005

Μήτρου Λ., Η προστασία δεδομένων των εργαζομένων, σε Κοτσαλής Λ. (επιμ.), Προσωπικά Δεδομένα. Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σσ. 191 - 220

Μήτρου Λ., Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017

Νούσκαλης Γ., Ποινική Προστασία Προσωπικών Δεδομένων. Η νομολογιακή συμβολή στην ερμηνεία βασικών όρων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2005

Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων 679/2016/ΕΕ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017

Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φ., Η αρχή της διαφάνειας κατά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, σε Κοτσαλής Λ., Μενουδάκος Κ. (επιμ.), Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σσ. 233 - 244

Παντελίδου Κ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016

Σωτηρόπουλος Β., Υπεύθυνος προστασίας δεδομένων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017

Χρήστου Β., Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017

Χριστοδούλου Κ., Προς μια επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του, σε ΔίΜΕΕ 7 (2005), σσ. 357 - 365

Χριστοδούλου Κ., Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013

Χριστοδούλου Κ., Συγκατάθεση ανηλίκου προς επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, σε Κοτσαλής Λ., Μενουδάκος Κ. (επιμ.), Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σσ. 61 - 68

II. Ξενόγλωσση

Albrecht J. P., How the GDPR will change the World, European Data Protection Law Review (EDPL) 2 (2016), σσ. 287 -289

Bartolini C., Siry L., The right to be forgotten in the light of the consent of the data subject, Computer Law & Security Review 32 (2016), σσ. 218 - 237

Birnhack M., Elkin-Koren N., Does Law Matter Online - Empirical Evidence on Privacy Law Compliance, Michigan Telecommunications and Technology Law Review 17 (2011), σσ. 337 - 384

Borghi M., Ferretti F., Karapapa S., Online data processing consent under EU law: a theoretical framework and empirical evidence from the UK, International Journal of Law and Information Technology 21 (2013), σσ. 109 - 153

Bradshaw S., Millard C., Walden I., Contracts for clouds: comparison and analysis of the Terms and Conditions of cloud computing services, International Journal of Law and Information Technology 19 (2011), σσ. 187 - 223

Brownsword R., The Cult of Consent: Fixation and Fallacy, King's Law Journal 15 (2004), σσ. 223 - 251

Brownsword R. Consent in Data Protection Law: Privacy, Fair Processing and Confidentiality, σε Gutwirth S., Pouillet Y., De Hert P., de Terwangne C., Nouwt S. (επιμ.) Reinventing Data Protection?. Springer, Dordrecht, 2009, σσ. 83 - 110

Bygrave L.A., Schartum D.W., Consent, Proportionality and Collective Power, σε Gutwirth S., Pouillet Y., De Hert P., de Terwangne C., Nouwt S. (επιμ.) Reinventing Data Protection?. Springer, Dordrecht, 2009, σσ. 157 - 173

Carolan E., The continuing problems with online consent under the EU's emerging data protection principles, Computer Law & Security Review 32 (2016), σσ. 462 - 473

De Hert P., Papakonstantinou V., The new General Data Protection Regulation: Still a sound system for the protection of individuals?, Computer Law & Security Review 32 (2016), σσ. 179 - 194

Hildebrandt M., Who is Profiling Who? Invisible Visibility, σε Gutwirth S., Pouillet Y., De Hert P., de Terwangne C., Nouwt S. (επιμ.) Reinventing Data Protection?. Springer, Dordrecht, 2009, σσ. 239 - 252

Kosta E., Consent in European Data Protection Law, Εκδόσεις Brill Nijhoff, Leiden, 2013

Kuner C., The European Commission's Proposed Data Protection Regulation: A Copernican Revolution in European Data Protection Law, Privacy and Security Law Report, 11 PVL R 06, 02/06/2012, σσ. 1 - 15

Lasprogata G., King N., Pillay S ., Regulation of Electronic Employee Monitoring: Identifying Fundamental Principles of Employee Privacy through a Comparative Study of Data Privacy Legislation in the European Union, United States and Canada, Stanford Technology Law Review 4 (2004), σσ. 4 - 49

Macaulay A., Bourne I., Study of Compliance with the Data Protection Act 1998 by UK based websites, Final Report, May 2002, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://www.lindamacaulay.com/upload/resource/9_1dpacompliancereport.pdf

Macenaite M., Kosta E., Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps?, Information & Communications Technology Law 26 (2017), σσ. 146 - 197

Reijneveld M., Quantified Self, Freedom, and the GDPR, scripted 14 (2017), σσ. 285 - 325

Tsohou A., Kosta E., Enabling valid informed consent for location tracking through privacy awareness of users: A process theory, Computer Law & Security Review 33 (2017), σσ. 434 - 457

Van Alsenoy B., Kosta E., Dumortier J., Privacy notices versus informational self-determination: Minding the gap, International Review of Law, Computers & Technology 28 (2014), σσ. 185 - 203

Σημείωση: Όλοι οι σύνδεσμοι σε ιστοσελίδες ελέγχθηκαν την 10^η.06.2018.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κωδικός ιστοσελίδας: _____

Αντικείμενο ιστοσελίδας: _____

Αναφορά σε ΓΚΠΔ   ΝΑΙ   ΟΧΙ

1. Συγκεκριμένη συγκατάθεση και εν πλήρει επιγνώσει

1.1. Υπάρχει πεδίο πολιτικής προστασίας δεδομένων;	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1.2. Αν 1.1. ναι, οι πληροφορίες είναι κατανοητές;	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1.3. Αναφέρονται σε αυτό τα απαραίτητα στοιχεία προκειμένου να ληφθεί η συγκατάθεση εν πλήρει επιγνώσει;		
α. Στοιχεία υπευθύνου επεξεργασίας	ΝΑΙ	ΟΧΙ
β. Σκοπός της επεξεργασίας	ΝΑΙ	ΟΧΙ
β.1. Σκοπός	_____	
γ. Τι δεδομένα θα συλλεχθούν	ΝΑΙ	ΟΧΙ
δ. Δυνατότητα ανάκλησης συγκατάθεσης	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ε. Αποδέκτες των δεδομένων	ΝΑΙ	ΟΧΙ
στ. Μεταβίβαση π.δ. σε τρίτη χώρα	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ζ. Ειδική μνεία για ευπαθείς ομάδες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ζ.1. Απευθύνεται σε ανήλικους κλπ	ΝΑΙ	ΟΧΙ

2. Ελεύθερη συγκατάθεση

2.1. Μπορεί το υποκείμενο να αρνηθεί την επεξεργασία δεδομένων, μη απαραίτητων για τις παρεχόμενες υπηρεσίες, χωρίς τη στέρηση των υπηρεσιών;
ΝΑΙ   ΟΧΙ   _____

2.2. Αν υπάρχει συγκατάθεση σε περισσότερους σκοπούς επεξεργασίας, προβλέπεται χωριστή διαδικασία συγκατάθεσης για κάθε σκοπό;
ΝΑΙ   ΟΧΙ   ΔΕΝ ΕΦΑΡΜΟΖΕΤΑΙ

3. Ρητή συγκατάθεση

Πως χορηγείται η συγκατάθεση _____

4. Ελευθέρως ανακλητή συγκατάθεση

Η συγκατάθεση ανακαλείται με την ίδια (ή εξίσου εύκολη) διαδικασία, με την οποία χορηγείται;   ΝΑΙ   ΟΧΙ

5. Ασφάλεια δεδομένων

5.1. Αναφέρονται μέθοδοι ασφάλειας;   ΝΑΙ   ΟΧΙ _____

5.2. Η σύνδεση στην ιστοσελίδα είναι ασφαλής;   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Λοιπές παρατηρήσεις: _____